

Ο ΓΥΙΖΩΤΟΣ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΑΜΑ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΣ

Ὅτι ὁ μεγαλεπίβολος ἀρχικαγκελάριος τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας πρίγκιψ Βισμάρκ πρὸ τῶν κατὰ τὴν Γερμανίαν μεγαλουργημάτων συνείθισε νὰ λέγῃ περὶ ἑαυτοῦ «ὅτι εἶναι ὁ τὰ μάλιστα ἀπεχθὴς τῷ τόπῳ», τοῦτο εἰκοσιν ἔτη πρότερον ἐπ' ἰσῆς διίσχυρίζετο περὶ ἑαυτοῦ ἄλλος πολιτικὸς ἀνὴρ. Καὶ πράγματι οὐδεὶς τῶν Γάλλων ὑπουργῶν ἤξευρε νὰ διακατέχῃ τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ μακρότατον, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐδενός, ἴσως τούτου ἕνεκα, ἴσχυσε τοιοῦτο μέτρον ὀργῆς καὶ ἀπεχθείας, ἢ κατ' αὐτοῦ, οὐδὲ κατ' αὐτοῦ τοῦ Πολιτικῆ, ὅστις ἔνα ἐνσπείρη τοιαύτην ἀπέχθειαν ἦτο πάντως ἀσήμαντος καὶ μικρός. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ διάθεσις αὕτη παρήλαθε καὶ ὅτε ὁ Γυιζώτος ἔτει 1874 ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν, μόλις ὑπεσημάνθη ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ τῆς Γαλλίας ἀπήχησις τοῦ φρονήματος ἐκείνου, ὅπερ ἐν ταῖς δειναῖς ἡμέραις τοῦ Φεβρουαρίου 1848 ἀπήτησεν ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πεπτωκότος ἤδη ὑπουργοῦ (δηλ. τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου). Πάντων ἕνεκα τούτων ἡ κρίσις περὶ Γυιζώτου ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρὸς παρέμεινε πολὺ διάφορος καὶ ἀμφίβολος. Καὶ εἶναι μὲν τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Γυιζώτου βεβήτοις συμβολὴ ἀμφοτέρων (τουτέστι καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτικοῦ), ἀλλ' ἔνθεν μὲν λήγουσιν εἰς τὸ ἔτος 1848, ἔνθεν δὲ διατρίβουσιν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτοῦ, ὡς ὑπουργοῦ, καὶ ἐπομένῳ τῷ λόγῳ δὲν διαχέουσι φῶς ἐπὶ τὸ ἐσωτερικὸν δημιουργεῖον καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Ἐπὶ τούτῳ μέμφονται τὸ φιλοπόνημα τῆς δεσποίνης Οὐίτ, τῷ γένει Γυιζώτου, οὗ ἡ ἐπιγραφή «ὁ Γυιζώτος ἐν τε τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ καὶ μετὰ τῶν ἰδίων φίλων» (1787—1874),¹ ἐξ οὗ καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ τούτου γεγραμμένων ἀρῶμεθα τὴν ὕλην εἰς τόδε τὸ βιογράφημα. Ἡ μόνη δὴλον ὅτι ἐπιζῶσα θυγάτηρ τοῦ Γυιζώτου, ἡ δέσποινα Οὐίτ παρέχεται τῷ ἀναγνώστῃ συμβολὴν οἰκογενειακὴν καὶ ἠθογραφίαν, καταλεγομένην εἰς τὰ πολλοῦ ἄξια τοιοῦτότροπα συγγράμματα, ὅσα ἐν ταῖς τελευταίαις δεκαετηρίαις ἀνέφηνεν ἡ γαλλικὴ φιλολογία. Ἀναμφισβητήτως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος συγγραφὴ εἰ καὶ μὴ ἐκπεπονημένη κατὰ τὸ δόγμα τοῦ ἀθανάτου Τακίτου «sine ira et studio» γνωρίζει τῷ ἀναγινώσκοντι τὸν Γυιζώτον, ὅπως τὰ μάλιστα εὐά-

¹ Mad. de Witt, née Guizot. Monsieur Guizot dans la famille et avec ses amis (1787-1874). Paris. Libr. Hachette et Cie 1880, p. 364 εἰς 8ον.

ριθμοί διέγνωσαν αὐτόν, κ' ἐντεῦθεν καθίσταται πλείστου ἀξία, καὶ διὰ τὴν περὶ Γυιζώτου κρίσιν ὡς πολιτικοῦ ἄμα καὶ συγγραφέως. Ἰστέον δ' ὅτι οὕτω συμπεπλεγμένως χαρμητὴρ ἀνδρὸς, κατ' ἐπίφασιν πάνυ ψυχροῦ καὶ διακρουστικοῦ ἀποβάνει οὐχὶ τοσοῦτον εὐκριτος. Αὐτὸς οὗτος ἐδόξαζεν, «ὅτι ἡ εἰκὼν ἡ μονιμοποιηθεῖσα ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν πλείστων Γαλατῶν καὶ ἦν ὡς εἰπεῖν ὁ Ἑρνέστος Ρενὰν ἄπκξ διεκωνόνισεν, εἶναι ἡμαρτημένη, εἶναι μύθευμα, αὐτὸς δὲ δὲν εἶναι τὸ τραγικὸν πρόσωπον, τὸ ἔρημον, τὸ ἐντεταμένον ἔχον τὴν δίκνοικν, ὕπερ θὰ καταστῆ εἰδὸς τι συναξάριου, ψευδές, ὡς πάντα τὰ μυθολογήματα». Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν πῶς ὑπέγραψε τὸν ὅλον βίον τοῦ θξιομνημονεύτου πατρὸς ἡ φιλόστοργος θυγάτηρ.

Ὁ Φραγκίσκος Πέτρος Γουλιέλμος Γυιζώτος ἐγεννήθη τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1787 ἐν Ρήμοις πατρὸθεν καὶ μητρὸθεν ἀπριξ ἔχόμενος τοῦ καλδινισμοῦ. Καὶ ὁ μὲν πατήρ του Ἄνδρέας Φραγκίσκος Γυιζώτος, εὐφύης δικηγόρος ὑπέστη τὸν ἐπὶ τοῦ ἰκρίωματος θάνατον ἔτει 1794 ὡς θιασώτης τῆς παλαιᾶς τάξεως, ἡ δὲ νεαρὰ χήρα, ἡ ἀναντιλέκτως σπανίας ψυχικῆς ἄμα δυναμέως καὶ ἐνεργείας γυνή, εὐθαρσῶς ἀπεδύθη εἰς τὸν τοῦ βίου ἀγῶνα καὶ σπουδαίως ἐπιμεληθεῖσα τῆς ἀγωγῆς τῶν δύο υἱῶν της ἀπεδήμησεν εἰς Γενεύην χάριν βελτίονος παιδεύσεως. Τὸ τραγικὸν ὅμως τέλος τοῦ συζύγου τοσοῦτον διεσάλευσεν τὴν καρδίαν της, ὥστε εἰκοσι συνεχῆ ἔτη διήγα τὰς νύκτας κλαίουσα «ὀκτῶ μόνον ἔτη ἐπιγείου εὐδαιμονίας καὶ τὰ λοιπὰ δάκρυα καὶ οἰμωγαί» (ἴδ. σ. 120 Βιογρ.) Καὶ τοὺς γόους αὐτῆς ἀπέκρουπτεν ἀπὸ τῶν ἰδίων τέκνων, ὑπὲρ ὧν τῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἐγγύων ἀφιέρωσε τὸν ὅλον βίον, ὅστις ἐγένετο ἱκανῶς μικρὸς, ὥστε νὰ ἐπίδη τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν πτώσιν τοῦ πρεσβυτέρου αὐτῆς υἱοῦ. Ὅτε δ' ὁ Γυιζώτος τῇ α'. Μαρτίου 1848 τὴν τοῦ θαλαμηπόλου στολὴν φορῶν παρηκολούθησε τῷ εὐπατρίδι Φλεισμάνῳ ἐκ Παρισίων εἰς Βρυξέλλας καὶ αὐτόθεν ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ἡ τοῖς ἔτεσι προβεθεηκυῖα μήτηρ ἠσθάνετο ἐαυτὴν ἱκανῶς σθεναρὰν ὅπως συμπαρκαλουθήσῃ ἐκεῖνῳ εἰς Λονδῖνον, ᾧ ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον συνέτυχεν ἐν Βρόμπτων (τῇ 31 Μαρτίου). Τὰς ἀρετὰς τῆς ἀρχαίης αὐτῆς δεσποίνης συγκεφαλαιοῦται ὁ κύριος Σαιμπέβ λέγων, ἀνομίζω, ὅτι, ἔτι βλέπω αὐτὴν φοροῦσαν τὴν παλαιὰν πατροπαράδοτον στολὴν καὶ πεπρικοισμένην διὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ βελόνων τύπων, αὐστηρὰν ἄμα καὶ πραεῖαν ὑπομιμνήσκουσεν τὰς δεσποίνας τοῦ Πόρτ-Ρουάλ. Παραπλησίῳ τῷ τρόπῳ εἰκονίζει αὐτὴν καὶ ὁ κ. Α. Σχέφφερ λέγων «ὅτι ἡ γηραιὰ αὕτη γυνὴ ἐκόσμει τὴν αἴθουσαν τοῦ ὑπουργοῦ υἱοῦ της πᾶριστώσα τὴν εἰκόνα πιστῆς ἀπλότητος καὶ τῶν ἀρετῶν ἐκείνων, αἵτινες ἀκμάζουσιν ἐν τοῖς διωγμοῖς καὶ τῇ ἐρήμῳ». Ἐτει 1805 ὁ Γυιζώτος μετέβη εἰς Παρισίους πρὸς ἐναρξίν τῶν ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ μελετῶν. Αἱ δ' αὐτόθεν εἰς τὴν ἰδίαν μητέρα ἐπιστολαὶ ἀποπνεύουσιν αὐστηρότητα καθαρατῶν,¹

¹ Διρέσεως διαμαρτυρουμένων ἐν Ἀγγλίᾳ.

ἐν τε τοῖς θρησκευτικοῖς καὶ ἠθικοῖς ἀξιώμασι καὶ οὐδὲν ἔχνος εὐρηται ἐν αὐταῖς τῆς, ὡς εἰκὸς, ἐκ τῆς μαθητικῆς ἡλικίας, συνήθους ἐπιπολαιότητος. Πρὸς τοῦτοις καὶ μετέπειτα εἶχετο γνώμη, ὅτι ἡ διάθεσις αὕτη τῷ νεανίᾳ, τῷ εἰς τὸν βίον εἰσαγομένῳ, εἶναι αἰρετωτέρα, ἢ τὸναντίον. Καὶ ὅτ' ἐνώπιον αὐτοῦ ἔφεγον νέους ἐπὶ ἄκρῃ σοβαρότητι καὶ μισαλλοδοξίᾳ «ἄφρατε αὐτοῦς, ἔλεγε, διότι τοῖς λείπεται καιρὸς εἰς κολασμὸν τῶν τοιούτων παθῶν». Σημειωτέον, ὅτι ὁ Γυιζώτος ἐνωρὶς ἔγνω, ὅτι τὸ μέλλον του ἐπερείδεται ἐπ' ἄλλῃ σφαιρᾷ, ἢ ἐπὶ τῇ εἰθισμένῃ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Καὶ ὁ πρῶτον Ἐλβετὸς πρεσβευτῆς Σπάπφερ ἐπέρωσε τὴν τάσιν τοῦ νεανίου πρὸς ἱστορικὰς ἄμα καὶ καλλιλογικὰς σπουδὰς, ὧν πρῶτιστος καρπὸς προήχθη εἰς φῶς ἡ τοῦ Γίβδωνος μεθερμάνευσις μετὰ τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ ἐριτίμων σημειώσεων. Παρεκτὸς τούτου σχολάζων καὶ περὶ τὴν γερμανικὴν φιλολογίαν συνῆψε ταχέως γραμματολογικὰς σχέσεις, καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο αὐτὸν καθόλου οἱ ἐπὶ τὴν γραμματολογίαν ἐπιδρῶντες ἄνδρες, οἱοὶ ὁ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημείας γραμματεὺς Σουάρδ καὶ ὁ Ἀββᾶς Μορελλέ. Ἐντεῦθεν ἀνεφύθησαν ἀμέσως καὶ ἐλευθέρως αἴθουσαι ὡς ἡ τῆς κομίσσης d'Houdetot, τῆς πάλαι ποτὲ φίλης τοῦ Ρουσσῶ καὶ ἡ τοῦ πρίγκιπος Ταλλεϋράνδου, τῷ νεαρῷ Γυιζώτῳ, ὅστις ἐν τούτοις τὴν ὑψίστην ἐπὶ τῆς γῆς εὐδαιμονίαν εὔρε πολὺ ταχέως συζυγείας τὴν πνευματώδη δεσποινίδα de Meulan, πρὸς ἣν συνεσχετίσθη ἕνεκα γραμματολογικῶν συμφερόντων καὶ ἠτις ἀνήκουσα εἰς ἀρχαῖον γένος νομιμοφρόνων, ἐπειράτο ὅπως καλύψῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἴκου αὐτῆς ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς γραφίδος. Παραχρησάμενος λοιπὸν μετὰ τὸν γάμον ὁ Γυιζώτος τῇ εὐνοίᾳ τοῦ Φωντάνου, κατεστάθη καθηγητῆς τῆς νεωτέρας ἱστορίας εὐγνωμονικῶς ἀποδεχόμενος θέσιν παρασχομένην αὐτῷ καὶ τῇ συνοδῷ τοῦ βίου του ἀσφαλέστερον τὰ πρὸς τὸ ζῆν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ εἰσιτηρίῳ λόγῳ οὐδὲ τὸ πκράπαν ἐγκατέμιξε τὸ εἰωθὸς καὶ ὠρισμένον ἐγκώμιον τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ δὲ Φωντάνης κατ' ἀνάγκην ἠὲ χαριστεῖτο φρονῶν, ὅτι οἱ προτεστάνται οὗτοι ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον ἰδιογνώμονες. Τὸ ἔτος 1814 διήνησεν ὁ Γυιζώτος ὡς γενικὸς γραμματεὺς ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργείῳ ὑπὸ τὸν Ἀββᾶν Μοντέσκιον, ᾧ συνέστησεν ἐκεῖνον ὁ Ρουέ Κολλάρδ, ἐπειδὴ προϋτίθεντο διὰ τοῦ διορισμοῦ ἐνδὸς προτεστάντου καὶ ἐλευθερόφρονος νὰ παρὰσχωσιν ἐγγύησιν ὑπὲρ ἐλευθεροφρονούσης ὁμάδος. Καὶ αἱ 100 μὲν ἡμέραι ἔθεσαχ τέρμα ταχὺ εἰς τὴν εἰρημένην θέσιν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς χρονολογεῖται ἡ εἴσοδος τοῦ Γυιζώτου εἰς τὰ πολιτικὰ, παρ' ᾧ ὅσα ἐνωρὶς ἀνεφύη ἢ εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον κλίσις, τόσῳ ἰσχυρὰ καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς πολιτικὰς μελέτας καὶ ἡ πολιτικὴ του εὐφύα (ingenium politicum) ἐξεδηλώθη ἔτι ἰσχυρότερον. Ἡ δὲ «Μελαγχολία» ἦν ὁ Ἀλβέρτος Δύρερ ἐξύμνησεν ἐν τῷ ἀθανάτῳ αὐτοῦ Stich (ποιήματι σημαίνοντι Νυγμόν) ὡς τὴν κρηπίδα τῶν ἐπισκέψεως ἐδραζομένων σπουδῶν, δὲν ἦτο

παντάπασιν ιδιότης τοῦ Γυιζώτου μὴ σκοπούμενης τῆς ὅλης σοβαρῆς τάσεως τοῦ βίου του. Τῷ νεανίᾳ Γυιζώτῳ διέφερε μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἡ φύσις. Δὲν θὰ διήνυον, λέγει που (ἴδ. σ. 80), 20 μίλια ἵνα ἴδω ὠραῖον τόπον, πάντως ὅμως χίλια πρὸς ὄψιν διαπρεποῦς ἀνδρός. Τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν ἀσχολίαν πκρέδωκε μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἀπόπειραν τοῦ θούλεσθαι περιπατεῖν μετὰ δεδεμένων ὀφθαλμῶν. Ἡ μὲν γυμνὴ καὶ καθαρὰ ἔννοια εἶναι τυφλὴ καὶ διαμκρτάνει τῆς ὁδοῦ ταχέως, ἢ δ' ἐνέργεια εἶναι ἀπαραίτητος, ἵνα μὴ ἡ σκέψις ἀποβῆ ἄλογος. Ἡ ὑπὸ τῆς δεσποίνης Γυιζώτου ἐπισκόπησις τῶν δύο ὄψεων αὐτοῦ (ἐν σ. 83) συνάδει τέλει πρὸς τὸ ἐπιπολάσαν τοῦτο πολιτικὸν πνεῦμα, οὐχὶ δ' ὀλιγώτερον καὶ τ' ἀξιώματα, ἅτινα ὁ Γυιζώτος ὑποσημαίνει ἐν τινι ἐπιστολῇ εἰς τὸν δοῦκα τοῦ Βρολύ (σελ. 135) «ἵνα εἰσδύση τις εἰς τὸ κοινόν, ὀφείλει νὰ φέρηται ὡς ἡ γαλῆ, ὅποταν θέλῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς θύραν τινὰ, ἥτοι νὰ κύπηται καὶ νὰ γίνηται ἰσχνός, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἄν οὐκ ἔνευ (conditio sine qua non). Δυσφορῶ καὶ ἐξοργίζομαι ἐνίοτε καὶ ὅμως ὑποβάλλομαι μᾶλλον τῷ ὄρφ αὐτῷ, ἢ ν' ἀφιστῶμαι τῆς ἐνεργείας. Διὰ τοῦτο ἐπιφυλάσσω ἑμαυτῷ τὴν πλήρη ἐλευθερίαν καὶ τὴν ὑπερήφανον μόνωσιν τοῦ ἀληθοῦς μου στοχασμοῦ διὰ τὰς ἡρέμους ἡμέρας τοῦ γήραος μου». Καὶ ἄλλοτε πάλιν ἀποφαίνεται (σ. 212) «φύσει αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν παρορμώμενον εἰς ἐνέργειαν, καὶ δὴ εἰς παντοίαν δραστηκότητα, ἣν τινα θὰ ἠδύνατο αἰ περιστάσεις νὰ μοὶ ἐπιβάλλωσιν». Ὁ Γυιζώτος δὲν διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν φίλος τῆς πκλινορθώσεως. Ἐπκνεληθόντος τοῦ βασιλέως ἐγένετο γενικὸς γραμμακτεὺς τοῦ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργείου, ἣν ὅμως λειτουργίαν ταχέως ἀθις παρητήσατο ἵν' ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν καθηγεσίαν. Ἐτει 1818 ὀνομασθεὶς σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας ζωηρῶς μετέσχε καὶ ὡς τοιοῦτος καὶ ὡς συγγκφεὺς (Du gouvernement representatif et de l'état actuel de la France¹ καὶ τοῦ «Essai sur l'histoire et l'état de l'instruction publique en France»² ἅτινα ἀμφότερα ἐδημοσιεύθησαν ἔτει 1816) τῆς ἰδρύσεως τοῦ συνταγμακτικοῦ συστήματος. Ἐἶτα τὸ ὑπουργεῖον Δεκαζῆ μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ 1819 κατέστησεν αὐτὸν διευθυντὴν τοῦ ἐμπορικῶ τμήματος ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν, παρσχνὸν αὐτῷ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ ἐκμαθεῖν τὸν μηχανισμόν τῆς γαλλικῆς διοικήσεως καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν. Ὅτε μετὰ τὸν φόνον τοῦ δουκὸς Βέρρ διὰ τοῦ κ. δε—Σέρρ ἢ ἀντιπολίτευσις ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, ἐποιήσαντο ἐκποδὸν ἀπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας τοὺς κκ. Ρουῆ Κολλάρδ, δε-Βκρὰντ, Ἰόρδαν καὶ Γυιζώτον ὅστις ἀπὸ τοῦ νῦν συνωστίζεται ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει. Ἐτει 1822 κλεισθείσης τῆς αἰθούσης τῶν παρσδόσεων του ἐνέκυψεν ἀθις εἰς γραμμακτολογικὰς μελέτας. Καὶ κατὰ τὰ ἔτος 1827 ἐδημοσιεύθησαν οἱ δύο πρῶτοι τόμοι τῆς ὀνομαστῆς Histoire

¹ Τῆς ἀντιπροσωπικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Γαλλίας.

² Καὶ τοῦ δοκιμίου τῆς ἱστορίας καὶ τῆς καταστάσεως τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ.

de la Révolution d' Angleterre καὶ ἔτει 1828 ἀνέλαβε τὴν σύνταξιν τῆς Revue Française. Τὸ δ' ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ ἀπεπειράθη τότε νὰ ἐγκαινίσῃ φιλελεύθερον σύστημα, πρσνεγκλόν τῷ μὲν Ρουῆ-Κολλάρδ τὴν πρσεδρίαν τῆς βουλῆς, τῷ δὲ Γυιζώτῳ ἀποδὸν τὸν τίτλον συμβούλου τῆς ἐπικρατείας, ἐπιτρέψαν ἄμα αὐτῷ καὶ τῷ Κουζίνφ (τῷ περιωνύμῳ δῆλον ὅτ' μεταφράστη τοῦ Πλάτωνος πκρὰ Γαλάταις καὶ δικπρεπεῖ καθόλου φιλοσόφῳ) καὶ τῷ Βιλεμκίνφ τὴν ἐπανάληψιν τῶν πκνεπιστημιακῶν ἀκροάσεων. Ἐντεῦθεν τὰ δύο ἐπόμενα ἔτη συναποτελοῦσι τὴν λαμπηδόνα τῆς δραστηκότητος τοῦ Γυιζώτου ὡς δημοσίου διδασκάλου, καὶ αἰ μετὰ ταῦτα δημοσιευθεῖσαι, αἰ τότε ἐνώπιον πολυκρίθμου ἄμα καὶ ἐκλεκτοῦ κοινῶ ἀπαγγελθεῖσαι ἀκροάσεις ἀπερὶ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ» ἐμπεδοῦσι κατ' ἐξοχὴν τὴν φήμην αὐτοῦ ὡς λογίου. Περὶ τοὺς αὐτοὺς κκικροὺς εὐήμερησεν ὅπως ἀποκακαστήσῃ τὴν διὰ τὴν τελευτὴν τῆς πρῶτης συζύγου ἐπιταρχηθεῖσαν κατ' οἶκον εὐδαιμονίαν διὰ δευτέρου εὐτυχοῦς συνοικεσίου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τῆς ἀποικουμένης, ἣγουν τῆς δεσποινίδος Ἐλίσης Αἰλλῶν. Ἡ δὲ δευτέρη αὕτη σύζυγος δὲν ὑστέρει τῆς πρῶτης τὴν ἐκμύρφωσιν τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς κερδίης καὶ ἐξ ἴσου ἀφωσιωμένη ταῖς μελέταις καὶ τῷ συγγράφειν διετέλεσε πιστὴ καὶ πνευματώδης συνεργάτις τοῦ συζύγου. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρῶτου γάμου ὁ Γυιζώτος ἔσχεν υἶον, Φρσγκίσκον τοῦνομα, ὅστις ἐν ἀκμαιοτάτῃ ἡλικίᾳ ἐτελεύτησεν· ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἐκτῆσατο δύο θυγατέρας Πικυλίναν καὶ Ἐρριέταν καὶ υἶον Γουλιέλμον.

Τὸ ἔτος 1830 ἀνεβίβασε τὸν Γυιζώτον παρσρχῆμα ἐπὶ τὸν κολοφῶνα, εἰς ὃν ταχὺτάτα ἔσπευδεν ἀπὸ τῆς πρῶτης μετοχῆς εἰς τὰ πολιτικὰ. Οὐδὲν δὲ τὸ παρὰδοξον, ἂν ἐν τῇ πρσκειμένη βιογκρφίᾳ εὐρηναται πολὺ δυσμενεῖς ὑποσημάνσεις ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν Κερρόλου τοῦ Ζ', (τοῦ χριστιανικωτάτου ἐκείνου ἡγεμόνος, ὃ ἢ πκτρὶς ἡμῶν πολλὰ ὀφείλει). Τὸ ἐκ τοῦ ὑπουργικῶ συμβουλίου ἀνέκδοτον, ἐν ᾧ ὁ κ. Περύρωνῆ ὠμίλησε περὶ μέτρων «μετριοπαθεῖς καὶ νομιμότητος» τεκμηριοῖ τὸν βασιλέα (λέγει ὁ Γυιζώτος σ. 121) ἐν τῇ γνωστῇ αὐτοῦ ἐκτυφλώσει καὶ αὐταπάτῃ. Τὴν δ' ἀνατροπὴν τῆς βουρβωνικῆς κυβερνήσεως ὁ Γυιζώτος ὑπελάμβανεν ἀπλοῦν ἐπακόλουθον τῆς ἐαυτῶν ἀδεξιότητος, γράφων ὡς λόγιον τῆς ἱστορίας τῶν πεντεκαίδεκα αὐτῶν ἐτῶν τὰς ρήσεις τοῦ Ὁμέρ Γαλῶν «διὰ τὰ βκσίλεια τῆς γῆς ταύτης δὲν ὑπάρχουσι κρίσιμοι ἡμέρακι καὶ ἔτη» ἢ εὐτυχία των οὐδαμῶς ἥρηται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀττέρων· τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τύχη των εἶναι μοναδικὴ καὶ μόνη, ἥτοι ἢ ἀγκηθῆ, ἢ φκίλη των διοικήσις». Ἡ μετοχὴ ἐν τούτοις τοῦ Γυιζώτου εἰς τὴν πτῶσιν τῆς πκκαιοτέρας βασιλικῆς δυναστείας φαίνεται κατὰ τὴν ἐκθεσιν τῆς ἰδίης θυγατρὸς πκντελῶς ἀσήμαντος. Καὶ αὐτὸς οὗτος ἐν τοῖς «Ἀπομνημονεύμασιν» ἐκφράζεται ὀμοίφ τῷ τρόπῳ. Ὁ Γυιζώτος δηλαδὴ (κατὰ τὰ ἀπομνημονεύματα

ταύτα) υπέστρεφεν ἐκ Ῥήμων, ὅτε τῇ 26 Ἰουλίου ἐν Πουίλλῷ ἤκουσε τὰ διατάγματα τοῦ Πολιναῖκ, ἅμα δὲ καὶ τὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἔκρηξιν. Καὶ μόλις ἐν Παρισίοις ἀφικόμενος (κατὰ τὴν 27 τοῦ αὐτοῦ μηνός) ἔλαβεν ἐπιστόλιον παρὰ τοῦ Κασμιρ-Περιέ, καλοῦν ἐκεῖνον εἰς σύσκεψιν. Ἀπὸ τοῦδε ὁ Γυιζώτος πρωταγωνιστεῖ ἐν ταῖς κινήσεσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ παρῆρα ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν παρὰ τῷ Λουδοβίκῳ Φιλίππῳ, τρεῖς ὅμως μῆνας μετέπειτα παρητήσατο τὴν ὑπουργίαν μετὰ τοῦ Περιέ καὶ τοῦ δουκὸς Βρολλῷ, διότι ἦσαν τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα τοῦ ὑπουργείου παρῆρα ἠσαν τὴν ἔδραν τῷ κ. Λαφιτ καὶ τοῖς τούτου ἑταίροις. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατό τις νὰ περιμένῃ, ὅτι ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἔμελλε νὰ ἦναι μακρὰ ἔτη ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου, ἤθελε κρίνει αὐτὴν ταύτην καὶ τὸν ἡγέτην αὐτῆς ἄλλως, ἢ πολλὰ εὐνοϊκῶς. Ἡ ἔτι 1830 ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάβησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κατὰ γὰρ τὸν Γυιζώτον κριτὴν ἐδωροφόρησε τῇ Γαλλίᾳ ὀκτωκαίδεκα ἔτη εἰρήνης καὶ ἀγαθῆν καὶ ἐλευθέρην κυβερνήσιν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐπιστέλλει εἰς τὸν δαῦκα τοῦ Βρολλῷ «εὐρισκόμεθα ἐν τῷ αἰῶνι τῆς ἐθνικῆς ὀρθοφροσύνης» (bon sens national). «Ὁφείλει τις καὶ μὴ ὄρῳν αὐτὴν νὰ πιστεῦῃ εἰς τὴν ὑπαρξίν της, ὡς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ ἐνοῆσῃ αὐτὸν· οὗτος ἀποκαλύπτεται ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων». Ἐντεῦθεν τοῖς ὀκτωκαίδεκα αὐτοῖς ἔτεσι τῆς εἰρήνης δύναται τις νὰ προσέμη τὸ δίκαιον, μὴ ἀλλογοῦν ἐν τούτοις ἡλίον ἀμέτρητον δυστύχημα ἐγένετο ἡ τοῦ 1830 ἐπαναστάσις καὶ μὴ διαψεύδων τὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γαλλίαν διαφθορὰν, ἣτις ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῆς ἐλευθερόφρονος μέσης τάξεως (bourgeoisie) μάλιστα ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Γυιζώτου. Καὶ ὁμολογουμένως μὲν ὁ Γυιζώτος, πολὺ ὀλιγώτερον συμμετέσχε τῶν ἐν ἔτει 1830 ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου, ἢ ὅσον ὁ Θιέρτος καὶ ὁ Βενιαμὴν Κωστήν. Ἄν μὴ ὅμως ὁ Γυιζώτος ἐπέβαλε χεῖρα ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν Βουρβόνων, ὅπως μείζων θὰ ἦτο ἡ ὑπηρεσία του, ἂν ἠγγυατο ὑπὲρ τῆς ἀπειλουμένης δυναστείας. Ἐνθάδε ὄντως ἀρμόττει τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Γαὶν ρηθέν· «ὑποκειμένου τοῦ λόγου περὶ πολιτικῆς, προτιμότερον εἶναι νὰ συνεχίζῃ τις, ἢ νὰ ποιῆται ἀρχήν». Ἀναμφισβητήτως ὁ Γυιζώτος ἀπεκαλύπτετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁ ἡγέτης τοῦ συντηρητικοῦ στοιχείου τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου. Καὶ ἐκ τῶν δύο ψυχῶν αὐτῆς ἡ μὲν τοῦ Γυιζώτου ἦτο ἡ συγκρατούσα, ἡ δὲ τοῦ Θιέρσου ἡ διασπῶσα. Ἐντεῦθεν ἄξιμος παρετήρησεν, ὅτι ἡ κυβερνήσις μετὰ τὴν ὀχλαγωγίαν τῆς 6 Ἰουνίου 1832 κατεπειγόντως ἐλάμβανε σπουδαῖα μέτρα. «Κυβερνήσις ἀνευ κανόνων, δοξάζει ὁ Γυιζώτος, εἶναι ἀδύνατος, ὡς πάλιν Κυβερνήσις ἀνευ συνέσεως. Κάρολος ὁ δέκατος ἔπεσε δι' ἔλλειψιν συνέσεως· ταλαντευόμεθα ἐλλείποντος κανόνος. Τὰ νῦν ἀπικιτεῖται κανὼν καὶ εὐβουλία. Μετὰ τῆς 6 Ἰουνίου, ὡς λέγουσιν ἐν τῷ προαφείῳ τοῦ ἀγίου Γερμανοῦ, ἀνέλαθεν ὁ βασιλεὺς τὸ στέμμα (ἰδ. σ. 134)». Πολὺ σπουδαῖα καὶ

ἀξιωμαθόμενος ἐγένετο ἡ τοῦ Γυιζώτου ἐνέργεια κατέχοντος τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δημοσίων παιδεύσεως πρῶτον μὲν ἔτι 1833, εἶτα ἀπὸ τοῦ 1836—1839. Εἰς τὸ 1833 τίθεται ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐπεξεργασμένος νόμος περὶ προκταρκτηκῆς παιδείας, νόμος μέχρι τοῦ νῦν ἐπιδρῶν. Ἡ δὲ δευτέρῃ ὑπ' αὐτοῦ διεύθυνσις τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως διαπρέπει ἐπὶ σειρά γυμνασιαστικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ἃς ὡς ὑπουργὸς προὐκάλει, ἢ ὑπεστήριζεν. Καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχεβουλίαν αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ ἐπίδοσις τῶν πηλογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν μελετῶν, ὡς πρὸς τὴν école des chartes καὶ ἡ μείζων ἔκτασις καὶ ἐμβάθυνσις, ὡς καὶ τὸ ἔγκριτον ἔργον τοῦ δε-Βικιλῷ Elements de paléographie ἐξεπονήθη τῷ κελεύσματι τοῦ Γυιζώτου. Ἡ ἱστορία τῆς Γαλλίας καὶ αἱ πρὸς αὐτὴν σχετικαὶ ἔρευναι καὶ δημοσιεύσεις ὀφείλουσι τὴν ἰδίαν ἀνάπτυξιν εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ πρόοδον. Καὶ ὅπως ὀλίγον ὡς ὑπουργὸς τῆς παιδείας στενὸκράτος καὶ προσωποληπτικὸς ἐνεδείκνυτο ἐπὶ ἐνθαρρύνσεως ἐπιστημονικῶν σπουδῶν, διατρῆσι τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον πρὸς τὰς τεχνοῖστορικὰς μελέτας τοῦ Ρεῖου. Εἰ καὶ οὗτος ὡς διαπρύσιος βασιλοφρων ἅμα πεσόντος τοῦ δεκάτου Καρόλου παρητήσατο τὴν δημόσιον ὑπηρεσίαν, οὐδὲν ἤτταν ὁ Γυιζώτος ὑπουργὸς ὢν δὲν ὤκνησεν, ὅπως ἐφοδίσῃ ἐκεῖνον διὰ τῶν μέσων, ἅτινα καθίσταν δυνατὴν τὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημίαν του. Καὶ οὗτος πάλιν μὴ σκοπούμενης τῆς πολιτικῆς ἀλλοφροσύνης διέσωζε μέγαν τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Γυιζώτον. Παρὰ τὴν δραστηρίτητα ταύτην ἐν τῷ ἐιδικῷ ὑπουργείῳ ὁ Γυιζώτος ἐνδελεχῶς συνηγόρει ἐν τῇ βουλῇ ὑπὲρ τῶν πρόνομίων τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, ἅτινα σὺν τοῖς πολιτικοῖς φίλοις Ρουέ-Κολλάρδ, Περιέ καὶ Βρολλῷ ἠλπίζε νὰ ἐμπεδώσῃ ἐν Γαλλίᾳ. Πῶς δὲ διενεοῖτο τὸ πρᾶγμα, ἐκφράζει ἐν τινι ἐπιστολῇ τοῦ ἔτους 1836 διὰ τῶν λέξεων τοῦ Πασχάλ «la multitude qui ne se réduit pas à l'unité, est confusion; l'unité qui n'est pas multitude, est tyrannie» ἢ πληθὺς ἢ μὴ ἐπαναγομένη εἰς τὴν ἐνότητά, εἶναι σύγχυσις, ἢ δ' ἐνότης ἢ μὴ οὕσα παντάπασιν πληθὺς, εἶναι τυραννία, ὑπὲρ ἔστω τὸ ἀληθὲς λόγιον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας (ἰδ. σ. 178). Ἐνόμιζε δ' ἐν τῷ ὑπερμάχει τοῦ συστήματος τούτου ὡς τοῦ αἰσίου, ὅτι τοιαύτη κυβερνήσις δὲν εἶναι ἀναμάρτητος. Ἄλλ' ἔπαξ εἶπεν (σ. 242) «ἡ ἀντιπροσωπικὴ κυβερνήσις εἶναι, ὡς ἡ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, καὶ πλημμελεῖ μὲν αὐτὴ, ἀλλ' ἐπανορθοῖ τὰ ἑαυτῆς ἀμαρτήματα». Ἐν ἄλλαις λέξεσι κατὰ τὸν Γυιζώτον, ἡ συνταγματικὴ μοναρχία φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸ ἐπανορθωτικὸν τῶν ἰδίων ἐλαττωμάτων. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ ἰε', συνταγματικὴ μοναρχία δὲν παρέσχε ἐν Γαλλίᾳ τὸν περὶ τούτου ἔλεγχον!

Ἄμα τῇ κατὰ τὸ 1840 προαγωγῇ τοῦ Γυιζώτου εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπληρώθη ἡ ἐν τῷ βίῳ αὐ-

τοῦ φιλοδοξία. Διαφοροτρόπως κρίνεται ὁ Γυιζώτος κατὰ τὰ ὀκτὼ ἔτη, ἐν οἷς ὡς ἠγέτης ἔσχε μετὰ χειρὸς τὰς τύχας τῆς Γαλλίας. Ὁ τὴν προτομὴν αὐτοῦ βλέπων ἐπὶ τῆς εἰκόνης ἐκείνης, τῆς ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Νεῦλλῦ ἦτις παριστάνει τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης, ἀγε-
ται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ ψυχρὰ αὕτη λελογισμένη φυσιογνωμία, ἦτις κατ' ἐπίφασιν ἄμοιρος ἀνθρωπίνης συγκινήσεως μόνον μετὰ τοῦ πολιτικοῦ δια-
λογισμοῦ ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην τοῦ δυστήνου διαδόχου τοῦ θρόνου, δύναται ν' ἀνήκῃ ἀποκλειστικῶς εἰς ἄνδρα δαπανώμενον εἰς τὰς πολιτικὰς σκέψεις, περιορῶντα τὴν κωμωδίαν τῶν ἀνθρωπίνων πλα-
γῶν καὶ παθημάτων. Καὶ ὅ,τι μὲν μνημονεύει ἡ τοῦ Γυιζώτου θυγάτηρ, Ἰσα Ἰσα ἐκ τῆς περιόδου ταύτης ἀντιφωνεῖ τοῖς περὶ τῆς ἀνωτέρω εἰκό-
νος εἰρημένους. Ἄλλ' ὅμως τὸναντίον διατεινόνται, ὅτι ὁ Γυιζώτος καὶ εἰς τὸ ἔπακρον τῆς πολιτικῆς δυνάμεως μεταρσιωθεὶς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τῆς ζωῆς ἀνεζήτηε οἴκοι ἐν τῇ πρὸς τὴν πεφιλημένην σύζυγον ἀγάπῃ καὶ ἐν τῇ ἀνατροφῇ καὶ ἀγωγῇ τῶν ἰδίων τέκνων. Καὶ δὲν ἀπαναίνεται μὲν τὴν φιλαρχίαν (διότι λέγει ἐν σελ. 147 «ἀγαπῶ τὴν ἐξουσίαν ἅτε φίλων τὴν πάλην»), ὅμως οὐδὲ τὸ παράπαν δαπανᾶται εἰς τὴν φιλοδοξίαν αὐ-
τήν. Περὶ πλέον ἐκ τῶν εἰς τὴν ἰδίαν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ἐπιστολῶν συνάγεται ἡ μέχρι τῶν καθέκαστα μετ' αὐταπαρνήσεως ἐπιπέσεια τῆς οἰκίας καὶ τῆς οἰκογενείας, ἡ ἀπαράβλητος χαρὰ ἐπὶ τῇ εὐλογίᾳ τῆς κατ' οἶκον εὐδαιμονίας, ἀρεταί, αἵτινες ἀδύνακτον νὰ ἐνοικῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ ἄν-
δρος, ἐν οὗ τῇ ὑπάρξει ἡ πολιτικὴ φιλοδοξία ἄμα καὶ φιλαρχία ἀποτε-
λοῦσι τὸν κύριον σκοπὸν (fin plus) τῇ δημοσίᾳ θέσει οὐδὲν συμφέρον τοῦ οἴκου σφραγίζεται, οὐδὲν τῶν τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ μέλ-
λοντος τῆς οἰκογενείας, διότι ἀνὰ μέσον τῶν σπουδαιοτάτων πολιτικῶν ἀσχολιῶν εὗρισκεν ὁ πατήρ (ἦγουν ὁ Γυιζώτος) καιρὸν ν' ἀκριβολογῆται ἐν τῇ πρὸς τὰ τέκνα ἐπιστολογραφίᾳ, νὰ συμμετέχῃ τῶν μελετῶν καὶ ἀνέσεων αὐτῶν, νὰ ἐπισκοπῇ ὀξυδερκῶς ὅσον τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιδοκιμάζῃ τὰς ἀγαθὰς αὐτῶν ιδιότητας καὶ ἐπανορθῇ τὰς μὴ τοι-
αύτας. Παραβλητέα κρίνεται ἐνθάδε τοῦ λόγου ἡ ἐπιστολὴ, ἣν ἔτει 1839 ἐπιστέλλει εἰς τὴν ἰδίαν θυγατέρα Ἐρριέταν (σ. 191) περὶ τῶν ἐπιστολῶν τῆς καὶ ἡ ἐγκαρδίας χαρὰ, μεθ' ἧς ὑποδηλοῖ πᾶσαν πρόοδον τοῦ προσβυ-
τέρου υἱοῦ του, καὶ ἡ βχθεῖα λύπη, ἀλλὰ καὶ καρτερία, μεθ' ἧς ὑποφέρει τὰς δυσημερίας, οἷον τὴν ἔτει 1833 τελευταίαν τῆς δευτέρας συζύγου. Καὶ ὅτε τὸ ἔτος 1848 ἐξέωσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς παλαίστρας, ὑπέ-
στρεψεν ἄνευ λύπης καὶ μέμφσεων εἰς τὴν οἰκιακὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀνα-
μένουσαν αὐτὸν καὶ ὁμολογεῖ μετ' ἀπαρμιέλλου εὐλικρινείας, ὅτι ἡ πολι-
τικὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ τὴν καρδίαν του, καὶ ὅτι τὴν εὐτυχίαν του δύναται νὰ εὗρισκῃ μόνον «par ses affections et au sein de ses affections». ἀδιὰ τῶν διαθέσεών του καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τῶν διαθέσεών του». Καὶ

πᾶσαν εὐπραγίαν ἐν οὐδεμιᾷ μοίρᾳ ἐτίθετο, ἀν αἱ διαθέσεις τῷ ἔλειπον. Ἡ ζωὴ ὑπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἡ καρδία ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. «Si ses affections lui manquaient la vie est dans le coeur, et le coeur est dans la famille». Ὅτι δὲ ταῦτα δὲν ἦσαν κεναὶ φράσεις τεκμηριοῦ πᾶσα ἡ ἀλλη-
λογραφία, ἡ ὅλη ἐνέργεια τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ οἴκου καὶ ἡ περ-
παθῆς φροντίς περὶ ἀνατροφῆς τῶν ἐγγόνων του, οὐς μέρος τι αὐτὸς ἀνέ-
τρεφε. Καὶ τὸ εἰρημένον γεγονός καὶ τὸ ἄλλο ἐκεῖνο, συναρθεῖ ὅτι ἄνευ ἀξιο-
λόγου περιουσίας καὶ μετὰ τῆς φειδωλῆς οἰκονομίας δικάγων κατέλιπε τὴν
δημόσιον λειτουργίαν. Τύποι τοιοῦτοι πᾶν χαρακτηριστικοὶ δέον νὰ ἐξαι-
ρῶνται κατ' ἀντιβολὴν πρὸς τὴν διαγωγὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος πολιτι-
κῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες τὴν σφόδριγγα τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἀνεζήτησαν ἐν
τῇ ἀχαλινώτῳ ἀπολαύσει καὶ ἀσυνειδήτῳ κτήσει ἑκατομμυρίων... Ὁ Γυιζώ-
τος αὐτὸς ἔκρινε τὴν δημόσιον ἐνέργειαν καὶ τὴν πτώσιν του ἐν τινι ἐπιστολῇ
πρὸς τὴν φίλην του δεσποινίδα Ἀουστίνην ὡς ἐξῆς: «εἰς τῶν ἐπιφανεστέ-
ρων ἵπποτων σας, ὁ δούξ τοῦ Ὁρμόνδ, ἔλεγε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ
του, τοῦ λόρδου Ὁσσώρου, Ὁ υἱὸς μου εἰ καὶ τεθνεὼς μοι εἶναι αἰρετώτε-
ρον παντὸς ἄλλου βιοῦντος. Τοῦτο λέγω καὶ ἐγὼ περὶ τῆς παρελθούσης
εὐδαιμονίας μου. Ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ μου μὲ κατηξίωτεν ὁ Θεὸς ὅπως
ἐξυπηρετήσω τρία μεγάλα πράγματα, αὐτὴν ἀγωγὴν τοῦ λαοῦ, τὴν ἰδρυσιν
ἐλευθερίας κυβερνήσεως καὶ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης». Ἐκ τῶν τριῶν δ'
ἐξηριθμημένων πραγμάτων τὸ μὲν τρίτον ἀπέβη μοι εὐτυχῶς καὶ ὑπὲρ
πᾶσαν προσδοκίαν, τὰ δὲ δύο ἄλλα φαίνονται μὲν ἤδη νῦν προσκρούοντα,
ἀλλ' ἴσως ὀλιγώτερον, ἢ ὅσον φαίνονται.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1849, ὅτε ὁ Γυιζώτος ἐκ τῆς καθόδου ὑπέστρεψεν εἰς
Ἀγγλίαν, διέτριβεν ὡς τὸ πλεῖστον ἐν τῇ μικρᾷ ἐπικύλει παρὰ τὸ Χιζιέ
ἐν Νορμανδίᾳ, ὑπὲρ ἀγροτικὸν κτήμα ἐκ τριακονταετοῦς φειδοῦς ἠγόρασε
καὶ ὃ κατέστη τὸ κέντρον εὐδαίμονος κατ' οἶκον βίου, μάλιστα ἐξ ὅτου
αἱ τοῦ Γυιζώτου δύο θυγατέρες (Παυλίνα καὶ Ἐρριέτα) συνεζεύχθησαν ἡ
μὲν τὸν κ. Κορνέλην, ἡ δὲ τὸν κ. Κοράδον δε-Οὐῆτ, καὶ τὸν γηραιὸν
πολιτικὸν περιεστοίχιζεν ἰλαρὰ πληθὺς ἐγγόνων. Καὶ δὲν εἶναι μὲν αἴθριος
τόπος ἡ γλῶσσα αὕτη τῆς Νορμανδίας καὶ μετὰ τῶν ζοφερῶν ἀκτῶν καὶ
τοῦ σπανίως ἀνεφέλου οὐρανοῦ, ἀλλὰ χώρα πολὺ ἐπιτηδεῖα ὅπως τὸν μα-
κρότερον ἐκεῖ διαμένοντα καλέσῃ εἰς ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ἑαυτοῦ. Αὐτόθι
συνέγραψεν ὁ Γυιζώτος τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τὸ ὑστατον μεγαλοῦρ-
γημα τῶν ἐν τῷ βίῳ του καὶ τὸ κατὰ τὴν Γαλλίαν πολυακάνγιστον βί-
βλιον «Histoire de France racontée à mes petits enfants». Ὡς πρὸς δὲ τὰ
πολιτικὰ γεγονότα ἐπολιτεύετο μᾶλλον ὡς ἀμέτοχος θεατής. Καὶ ἡ γνώμη
αὐτοῦ περὶ προσώπων καὶ γεγονότων τῶν μετὰ τὸ 1848 δύο ἐπομένων
δεκαετηρίδων εἶναι παντελῶς ἀντικειμενική, ἡ ὅσον συνειλίξει νὰ ἦναι ἐπὶ
πεπτωκότων πολιτικῶν μεγάλων. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀπολύτως πολέμιος

της δημοκρατίας, και τοι υπερβαλλόντως αποδιδούς τὸ πρωτεῖον τῆ συνταγματικῆ μοναρχία, ἠξέουσι ὅμως, ὅτι και ἡ δημοκρατία κατὰ τὰς καιρικὰς περιστάσεις ἐμπορεῖ νὰ ἦναι «ἀγαθὴ και ὠραία πολιτικὴ μορφή», και προσωπικῶς ἠθέλεν ἐξοικειοῦσθαι πρὸς αὐτήν. Ἄλλ' ἔχεται γνώμη, ὅτι ἡ μορφή αὕτη τῶν τῆς πολιτείας ἀξιοῖ διάνοιαν μᾶλλον ὑγιαινουσαν και πλείονας ἀρετὰς, ἢ ὅσας κέκτηνται οἱ Γάλλοι, και ἐάν, λέγει, τὰ νῦν (ἦγουν ἔτει 1849) ἔχωμεν τὴν δημοκρατίαν, αἰτία τούτου, ὅτι ἐκ τῶν πνευματικῶν αὐτῶν προτερημάτων κεκτῆμεθα οὐχὶ πολλὰ, ἀλλ' ἐλάχιστα (πρβ. σελ. 282). Περὶ δὲ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ (τῆ 26 Αὐγούστου 1850) κρίνει ὧδε· «ὁ κόσμος εὐαρίθμους εἶδεν οὕτως ἀγαθοὺς βασιλεῖς, ἡ δὲ κυβέρνησις του ὑπῆρξε, ἡ εὐεργετικωτέρη, ἢ ἔσχε ποτὲ ἡ Γαλλία και πιθανῶς ἔξει ποτὲ», (πρβ. σελ. 281). Περὶ τῆς ἐπικρασίας τοῦ 1789 ἀποφάνεται εὐνοϊκώτερον τοῦ Μονταλμεβέρτου ἐν τῷ περιωνύμῳ λόγῳ τῆς ἀποδοχῆς του εἰς τὴν Ἀκαδημία (Discour de réception à l'Académie), εἰς ὃν ἐκ καθήκοντος ἀπεκρίνατο ὁ Γουζώτος τῆ 5 Φεβρουαρίου 1852 «Μὴ σκοπουμένων, λέγει, τῶν συμφορῶν και τῶν πλανῶν τῆς ἐπικρασίας ἐπεκράτησαν οὐδὲν ἦττον ἔτει 1789 αἱ ἀγαθὰ προθέσεις και οὐδεὶς τὰ νῦν θὰ προείλετο τὴν ἐπανάστασιν τοῦ πρὸ τοῦ 1789 καθεστῶτος». Ἀποδείξις τῶν κατ' ἐπικράτησιν ἀγαθῶν συνεπειῶν τοῦ γεγονότος (δηλ. τῆς ἐπικρασίας) ἀναγινώσκεται ἐν σ. 291. Καὶ τὴν μὲν ἐγκρίνισιν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν Αὐστρίαν χαιρετίζει (σ. 329) ὡς μέγα και πολλὰ ἐπικρατούμενον μῆνυμα· περὶ δὲ τῆς καθιέρσεως τῆς κοσμικῆς δεσποτείας τοῦ Πάπα οὐδὲν ἐκφράζει. Καὶ ὡς προτεστάντης δυσκόλως μὲν ἀπεδέχετο τὸ *Dominium temporale* (τὴν μακρὰν κυριαρχίαν), ὅμως μνημονεύει εὐφυῶς ἐπιστολὴν τοῦ Δουδάν, ἐν ἣ λέγεται «δὲν ἠξέουσι πῶς οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι δὲν κατανοοῦσιν, ὅτι Πάπας ἀνευ κράτους εἶναι ἐν τῶν μᾶλλον ἐπιεικῶν ὄντων ἐν τῇ κτίσει. Ὅπόταν οἱ χάρτινοι ἀστοὶ δὲν ἔχωσιν οὐρανὸν ἰκανῶς βρεῖαν, πίπτουσι πρηνεῖς». Ὁ σκεπτικὸς λοιπὸν Δουδάν διανοήθη ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ συνιδᾶ τῷ σκεπτικῷ Θιέρτῳ, ὅτε οὗτος συνεβούλευσε τῷ Λουδοβίκῳ Ναπολέοντι ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Τὰ δὲ γερμανικὰ πράγματα διορᾷ ὁ Γουζώτος, ὡς εἰκὸς, διὰ τῶν γαλλικῶν διοπτρῶν. Τὸ ἀνποφάσιστον και ἀδελφίότατον ὑπολαμβάνει κατὰ τὴν ψισιθρύλητον φράσιν τῆς «Ἐφημερίδος» ὡς τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν. Οὐδεὶς ἐπίσταται τί βούλεται, τὰ πάντ' ἀφίνει νὰ γίνωνται και μόνον (οὕτως ἐπιστέλλει ἔτει 1864 εἰς τὸν Βερνάντ «ὁ Βισμάρκ ἔχει τὴν ὄψιν ἀληθοῦς φιλοδόξου, ἐπιδιώκοντος σκοπὸν τινα, ἐπειδὴ συνέλαβεν αὐτὸν και βούλεται τὴν πραγμάτωσιν, ἀλλ' οὐτ' ἔμψρον, οὐτ' ἐντιμος (sic) εἶναι, ἀλλ' εἶναι τις (σ. 334). Κατ' ἀκολουθίαν και πρὸς τὴν Γερμανίαν τοῦ 1870 δὲν δύναται νὰ ἐνδείκνηται ἐπιεικῆς. Καὶ θεωρεῖ μὲν

τὴν διαγωγὴν τοῦ Ναπολέοντος ἀνάρμοστον, ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ πῶς ἡ Πρωσία ὑπὲρ τὴν ἀξίωσιν τῆς Γαλλίας ἠδύνατο νὰ ἦναι τοσοῦτον ἐξηρηθισμένη, ὥστε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον. «Ὅποτέρη τῶν δύο κυβερνήσεων, ἡ λαῶν, εἶναι ἡ μᾶλλον ἐστερημένη εὐδουλίας και ἠθικοῦ αἰσθημάτων; ἀληθῶς θὰ ἡμηνεύουν ν' ἀποφασίσω» (σ. 343). Ἐντεῦθεν καταμακρύνεται τὸ ἐπόσον δυσχερὲς εἶναι και πνεῦμα τοιοῦτον, οἷον τὸ τοῦ Γουζώτου, ν' ἀπεκδυθῇ τὴν ἐθνικὴν ἐμπάθειαν. Εἰς δὲ τὴν ἔτει 1873 ἐνεργηθεῖσαν συγχώνευσιν (Fusion) ἦν ὁ Ἐρρίκος πέμπτος ἔμελλε νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του, δὲν πιστεύει πολὺ. Καὶ πρὸς τὸν κόμητα Σαμβόρδ ἐμφανῶς ἀπιστεῖ ἐπὶ τῶν τάδε· «οὗτος δὲν εἶναι ὁ χαρακτήρ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς» (πρβ. σ. 359). Περὶ δὲ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ', οὐδεμίαν κρίσιν τοῦ Γουζώτου εὑρηται ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος συγγραφῇ. Ἀρίγνωτος εἶναι μόνον ἡ φράσις, ἢ ἔτει 1851 ἐξήνεγκε περὶ αὐτοῦ «c'est une médiocrité méconnue» εἶναι παρεγνωρισμένη μετριότης. Καὶ ὅμως κατὰ τὸ 6'. ἔτος τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας διέκειτό πως φιλικώτερον πρὸς αὐτόν. Τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ μὲνηται ἡ βιογράφος ἐν ἐνὶ στίχῳ, ἀνεμφισθητῶς ἀκουσα, ἐπειδὴ τοῦτο ἐγένετο ἡ ὑστάτη ἀπάτη τοῦ πατρὸς της. Ἡ δ' ἐλευθέριος χρονολογία ἡ ἐγκαινισθεῖσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πολιτικῶν τοῦ ἀντικαίσαρος Ρουὲ και τοῦ ὑπουργείου Ὀλλιδιέρου, ἐξήγειρεν ἐν τισι τὴν ἐλπίδα, καθ' ἣν ἡ αὐτοκρατορία δύνατον νὰ μετασχηματισθῇ εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν· ἀντικρως πλάνη, ἣτις ἐπελάθετο τῆς συστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας και παρεῖδε τὰ συμπτώματα τοῦ μαρξισμοῦ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Γ'. Ναπολέοντος. Ὁ Γουζώτος τότε προθύμως ἀνέλαβε τὴν προεδρείαν ἐπιτροπείας, ἣτις ἔμελλε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν ἐν Γαλλίᾳ γυμναστικὴν και πνευματικὴν παιδείαν. Ἦτο αὕτη ἡ τελευτικὴ πρῆξις τοῦ Γουζώτου ἐν τοῖς δημοσίοις πράγμασιν, ἢν ἀξιοθαυμάστως ἐπλήρωσε και μετὰ νεαροῦ ἐνθουσιασμοῦ ὁ ἦδη τὸ 83 ἔτος τῆς ἡλικίας τότε ἄγων πρεσβύτης, προσφυὲς πάνυ ὑπολαβῶν ὅπως διαγῶν και τὰ παρὰ Γερμανοὺς κείμενα κατὰ γε ταύτην τὴν τάσιν. Τηλικούτον λοιπὸν μακρὸν βίον διαγαγὼν, οἷος ἐπεκλώσθη αὐτῷ, ἐπεῖθεν, ὡς εἰκὸς, ἀνκρίθιμους τῶν συνεργῶν και φίλων πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸν τάρον καταβάνοντας. Τούτων ὁ Ρουὲ-Κολλάρδ και ὁ Κάσιμιρ-Περριὲ ἦσαν οἱ πρῶτοι πολιτικοὶ φίλοι του, ὧν τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετάστασιν ἀπωδύρετο ὁ γηραιὸς Γουζώτος. Μετ' αὐτοὺς ἔρχονται κατ' ἐξοχὴν ἡ δούκισσα τοῦ Βρολύ, ἡ ἡγεμονίς Λιέβεν (ἰδ. σελ. 311), ὁ λόρδος Ἀβερδίνος (σ. 323), ὁ Βιτέ (τελευτήσας τῆ 6 Ἰουνίου 1873 ἰδ. σελ. 355) και τελευταῖον ὁ δούξ Βίκτωρ δε-Βρολύ, οὗ ὁ θάνατος οὐ πόρρω ἀπέχετο ἐκείνου. Τῆ 17 Νοεμβρίου τοῦ 1835 ἐπέστελλεν εἰς τὴν δούκισσαν τοῦ δε-Βρολύ Αὐγούστου δε-Στάελ, τουτέστι τῆ ἐπετεῖφ ἡμέρῃ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1827 ἀποθνήσκοντος ἀδελφοῦ της «Θὰ καταστῶ ἀγα-

πητή φίλη παλαιά θνητότης (old mortality), η καρδιά μου εύρίσκεται μετά των νεκρών, δέον ν' αναζητῶ τὰς χρονολογίας, τοὺς τόπους, ν' ἀφαιρῶ τὴν ἐπὶ τῶν τάφων χλόην, νὰ ἐγείρω τὴν πλάκκ καὶ νὰ χειριρίζω αὐτοὺς διαπορευόμενος» σ. 758. Οὐδείς δὲ τῶν ἑκπλκαι συναδέλφων καὶ πάντων τῶν πολιτικῶν φίλων συνεδέετο αὐτῷ σφικτότερον, ἢ ὅσον ὁ τῆ 25 Ἰανουαρίου 1870 τὸ ζῆν ἐμιστρήσας δούξ δε-Βρολύ καὶ ὑπερηφάνως διεφύλαττε τὴν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀλβέρτου δε-Βρολύ κομισθεῖσαν παράγραφον ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ φίλου του «ὕπολαμβάνω τὴν ἡμετέραν μακρὰν φιλίαν ὡς τι τῶν μᾶλλον βαρυτίμων, ἃ ὁ Θεὸς ἐπεδαψίλευσέ με». Καὶ συχνὰς ἡμέρας μετὰ ταῦτα δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαλγήσῃ τὴν ζημίαν τοιοῦτου φίλου. Οὐδὲν δὲ τὸ παράδοξον, ὅτι βλέπων περὶ ἑαυτὸν τηλικαύτως ἀπωλείας, καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀπράγμων ἀπολοφυρόμενος τὴν τελευταίαν τῶν διαπρεπῶν ἀνδρῶν. «Ὁ τόπος, λέγει ἐν σ. 357, δὲν σπκνίζει ἀγαθῶν καὶ χρηστῶν λειτουργῶν, ἀλλὰ τὰ ὠραία ἔμα καὶ σπάνια κοσμήματα οὐχονταὶ καὶ δὲν βλέπω ἐξ αὐτῶν ἄλλα νέα ἀνιστάμενα». Τοῦ Βαράντ ὁ θάνατος ὁ ἔτει 1866 ἐπισυμβῆς καὶ τοῦ Δουχατέλ τὸ νόσημα βαθέως διεσάλευσαν τὴν καρδίαν του καὶ ὅμως δὲν ἐκφέρει τὸ «βίος ἀβίωτος» (ἢ τὴν Σωκρατικὴν βῆσιν «οὐ λυσιτελεῖ ζῆν»), ὡς ἡ δύστηνος ἐκείνη βασίλισσα, ἡ ἀναφρονούσα «ἀλλ' αἰσθάνομαι οἶκτον ἄμετρον δι' ὅ,τι πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τις καὶ ν' ἀπολέσῃ» ἰδ. σ. 338. Ὑστέρη πληγὴ ἐπεφυλάχθη αὐτῷ, ἡ τελευταίη τῆς δευτεροτόκου θυγατρὸς του, ἧς τινος μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ἐσβέσθη ὁ βίος. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἐπιτείνεται ἡ βρυθυμία αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ὑποκαρδίῳ ὀδύνη του γράφει ποτὲ «Ἐπάρχουσιν ἐν τῷ Ὁκεανῷ ἄβυσσοι, ἐνθα οὐδὲ τὸ παράπκν εἰσδύουσιν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ὅστις καταυγάζει καὶ θερμαίνει τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο μὲν δύναται νὰ προαβληθῇ ἡ ψυχικὴ ἡμῶν κατάστασις, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐγὼ ἀγαπῶ ἀείποτε τὸν ἥλιον» (σ. 330).

Ἐν τοιαύτῃ διαθέσει καὶ ἐν πάσαις ταῖς βιοτικαῖς δοκιμασίαις προεξάρχει ἡ θρησκευτικὴ πεποιθήσις τοῦ Γυιζώτου, ὅστις καθ' ἅπαντα τὸν βίον καθολογοεῖ ἑαυτὸν χριστιανὸν *καθολογιστὴν* καὶ μάλιστα ἐν ταῖς γνωρίμοις *Meditations* (Μελέταις) διατρανοῖ τὴν ἰδίαν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐκκλησίας του. Ἐν τούτοις τὸν χριστιανισμὸν ἐθεώρει πολλῶ μᾶλλον ἐκ τῆς ἠθικῆς, ἢ ἐκ τῆς δογματικῆς ἀπόψεως καὶ ἐλάτρευεν αὐτὸν πρὸ πάντων ὡς ἐν τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμίων, οὗ ἡ ἀναγκαιότης καὶ σωτήριος ἐπίδρασις ἐπέλαμψεν αὐτῷ καὶ ὡς ἀνθρώπων καὶ ὡς πολιτικῶν. Ἐτει 1830 ἔπεμψεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν δευτέραν του σύζυγον, ἧτις ὑπὸ τὴν ἐποψιν τούτην εἶναι ἀντικρὺς πίστεως ὁμολογία. «Οὐδείς (ἀναγινώσκειται ἐν ἐκείνῃ), οὐδὲ σὺ αὐτῇ, δύναται νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν πρόνοιαν μᾶλλον ἐμοῦ, οὐδείς δύναται νὰ ἦναι ἀπὸ καρδίας ἀφοσιωμένος τῇ θεῷ βουλήσει πλεον ἐμοῦ. Ἐξ ὅτου ὅμως αἱ δοξασίαι μου ἐν τῇ ὠριμωτέρῃ ἡλικίᾳ

ἡλλοιώθησαν καὶ αἱ ἰδίαι μου κατέστησαν ἔμπεδοι, τὸ βλέμμα μου ἀπετάθη κυρίως εἰς τὸ ὄλον τῶν πραγμάτων, εἰς τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν πρόοδον, εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ τέλος τῆς ἐκτυλίξεως των. Ἐπειδὴ πρὸ πάντων μοὶ κατεδηλώθη ἡ παρέμβασις τοῦ Θεοῦ, ἔγνω ἀκαταμάχητως τὴν ἔνοιαν καὶ τὴν βούλησιν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Αὐτὸν εὐρίσκω ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου ἐξ ἴσου ἀσφαλῆ, ὡς ἐν τῇ τῶν ἀστέρων κινήσει. Ἐνοῶ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς νόμοις, τοῖς ρυθμίζουσι τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τοσοῦτον ἐμφανῶς, τοσοῦτον παρόντα, μάλιστα κατὰ τὴν ἐμὴν ἐποψιν ἔτι φανερώτερον, ἢ ἐπὶ τῶν κανονιζόντων τὸν ἀνατέλλοντα καὶ δύόμενον ἥλιον. Καὶ ὑποκειμένου μὲν τοῦ λόγου περὶ τῶν προθέσεων τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς ἕνα ἕκαστον ἡμῶν, αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν ἐν σκοτίᾳ καὶ ταπεινοῦμι πίστει ἀνάμεστος. Ὑποκειμένου ὅμως τοῦ λόγου περὶ τῶν προθέσεων τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, βλέπω ἐμαυτὸν ἀπανταχόθεν καταλαμπόμενον τῷ φωτὶ, θεῶμαι καὶ προσεύχομαι» (σ. 117 κ. ἑ.). Εὐνόητον, ὅτι ὁ Γυιζώτος ἐπὶ τιοαύτης ἐκδοχῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ὄφειλε νὰ κατέχῃ ἀνωτέραν καὶ ἐκτενεστέραν ἄποψιν, ἢ ὅσον οἶκοθεν ἠμπόρει νὰ ἐμφυσήσῃ αὐτῷ ἡ στενόχωρος ἐκδοχὴ τῆς ὁμολογίας του. Καὶ ὄντως ἠσθάνετο τοῦτο, ἐντεῦθεν ἡ ἔνστικτος αὐτοῦ ἀποστραφὴ πρὸς δογματικὰς ἐριδας καὶ θεωρίας. Τὰς διαφόρους μεγάλας ἐκκλησίας νομίζει μέρη τοῦ ὄλου, αἵτινες ἅπασαι ἐν τῷ εἶδει αὐτῶν εἶχον τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδικόν των. Ἄνῃρ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πείρας τοῦ Γυιζώτου, μονοουχὶ ἐνενηκοντούτης, δὲν ἦτο δυνατὸν ἐν τῇ πρὸς τὸν κόσμον συνεπαφῇ καὶ ἀπιστίᾳ αὐτοῦ νὰ μὴ προσπελάσῃ εἰς ἐνδοιασμὸν καὶ νὰ μὴ ἀνατείλῃ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ζητήματι περὶ τῆς ἀληθείας τῆς θρησκείας, ἣν ἐκληροδότησαν αὐτῷ οἱ πατέρες του. Οὐ μόνον δὲ τὸ σύγγραμμά του αἱ «Μελέται», ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀξιωματικὸν νευτὸς τις ἐπιστολὴ εἰς τὸν Βιτέ (ἀπὸ χρονίας 24 Ἰουλίου 1868 ἐν σ. 232) ἐμφαίνουσι τὸ πῶς ὁ Γυιζώτος ἀπηλλάγη τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἀγωνιῶν, Ἐνθουσιάζω, ἐπιστέλλει, εἰς τὸν προμνημονευθέντα πνευματωδέστατον ἀκαδημαϊκὸν, ὅτι ἡ ἐμὴ θεωρία «περὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγνοίας» (l'ignorance chrétienne) ἀρῆσκει ὑμῖν. Κατ' ἐμὴν ἰδέαν τοῦτο εἶναι τὸ νεώτατον ἔμα καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν ἐν τῇ ἐμῇ βίβλῳ κεφαλαίων, ἅτε χειραγωγοῦν τὴν ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μεγάλων ζητημάτων, ἅτινα τὰ νῦν παραβαροῦσι πάντα τὰ πνεύματα. Ἐμμένω εἰς τὸν τίτλον «l'ignorance chrétienne» τὸν μόνον ἐκδηλοῦντα τὸ ἐμὸν δικνόημα, ἐπειδὴ ἡ «χριστιανικὴ ταπεινώσις» (humilité chrétienne) κατέστη ὁ ὅρος τῆς καθοσιώσεως, μὴ ἀντιστοιχῶν τῷ ὑπ' ἐμοῦ ὑποτεθέντι. Ἐντεῦθεν ἡ ἐμὴ πεποιθήσις τείνει εἰς τοῦτο «ὅτι ὁ χριστιανὸς τὸ «πῶς» (le comment), τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρμηνείαν δῆλον ὅτι τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἀποκαλύψεως οὔτε γινώσκει, οὔτε μέλλει νὰ μάθῃ. Τὸ ἀνα-

γνωρίζειν τὸ γεγονός ἀνευ τοῦ ἐρμηνεύειν αὐτὸ ἐστὶν ἡ χριστιανικὴ πίστις. Τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐφήρμοσε κατὰ τὸν διττὸν τρόπον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Τριάδα. Καὶ ἀμφότερα μὲν τὰ γεγονότα εἶναι βέβαια καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου κυρούμενα, πᾶσαι δ' αἱ ἀπόπειραι τοῦ συστηματοποιήσαι αὐτὰ, τουτέστι τοῦ ἐρμηνεύσαι αὐτὰ ἐπιστημονικῶς, εἰσι μάταιαι καὶ ἡμαρτημέναι. Καὶ ἀνομολογεῖ μὲν ὁ Γυιζώτος, ὅτι δι' αὐτοῦ ποιεῖται ἐμποδῶν δόγματ' αἰσιν συνόδων καὶ τινὰ θεολογικὰ συστήματα, ἀλλ' ὀφείλει τις νὰ ἐκλέξῃ μετὰ τῆς πίστεως (l'affirmation divine) καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης». Καὶ συνωδᾷ μὲν τῇ ἀποφάνσει ταύτη φαίνεται ὅτι ὁ Γυιζώτος ἀσπάζεται τὴν ἀποψιν τοῦ Αὐγουστίνου καὶ Ἀγγελμου ἰδιοποιούμενος τὸ «credo ut intellegam»¹ καὶ τὸ «intellectus sequitur fidem»² ἤγουν τὸ ἀπόφθεγμα τῶν θεολόγων τούτων, πλὴν ἀλλ' ὅμως ὁ τὰς θρησκευτικὰς διατριβὰς καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Γυιζώτου ἀναγνούς, θέλει συλλάβει ταχέως ἄλλην συναίσθησιν. Ὁ Γυιζώτος εὐλαβούμενος τὰς εἰδικῶς δογματικὰς καὶ θεωρητικὰς ἐρεῦνας ἀποφεύγει αὐτάς. Αἰσθάνεται τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐξηγηθῆαι διὰ τοῦ δόγματος τῆς ἐκκλησίας του, μάλιστα δὲ διὰ τοῦ δόγματος τῆς χάριτος καὶ τοῦ πεπωμένου τοῦ Καλβίνου ἐπ' ἕως παραιτουμένου μετὰ δέους τὴν ἀκρίβειαν τῶν χριστιανικῶν δόμοιολογιῶν καὶ δὴ καὶ τὰς βάσεις καθόλου τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Σημειωτέον, ὅτι ἡ τοῦ περιδόξου Νεάνδρου ἐκδοχὴ τῆς θεολογίας ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν Γυιζώτον, ἐν οὗ τῇ οἰκίᾳ ἡ ἱστορία ἐκείνου³ ἀνεγινώσκειτο ἐπιμελῶς, καὶ μάλιστα ἡ πρώτη του σύζυγος συνέγραψεν ἄρθρον περὶ τοῦ τότε δημοσιευθέντος συγγράμματος τοῦ Νεάνδρου. Μετὰ τοῦ περιστατικοῦ τούτου συνάπτεται καὶ ἡ ἐνδόμυχος ἀποστροφή τοῦ Γυιζώτου πρὸς δογματικούς ἀφορισμούς καὶ διαπραγματεύσεις. Ἐν δὲ τοῖς ὑστάτοις ἔτεσι τοῦ βίου του πρωταγωνιστεῖ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ γαλλικοῦ προτεσταντισμοῦ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἄμα καὶ συνοδικὴ δραστηριότης τοῦ Γυιζώτου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὁ ἐνεργὸς ἐκπρόσωπος τῆς ἐρθοδόξου τάσεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀθανάσιον Coquerel, καὶ πρὸς τὴν φατρίαν, ἣτις ἀντεστοίχει εἰς τὸν ἐν Γερμανίᾳ προτεσταντικὸν σύλλογον. Ἀλλὰ καὶ ἐνθάδε ἡ ἀποψιν τοῦ Γυιζώτου ἦτο πόρισμα μόνον τῆς πολιτικῆς του... Τοῦ Γυιζώτου τὸ πολιτικὸν ἔνστικτον ἐνεῖδε σαφῶς, ὅτι ἡ ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαιτηθεῖσα ὑπαρξίς «μὴ ἐκκλησιαστικὴ» ἀδύνατον ἀπέβαινε νὰ ἦναι διαρκὴς μετὰ τῆς ἀριστερᾶς τῶν Προτεσταντῶν καὶ ἐντεῦθεν οἴκοθεν τῷ ἐδόθη ἡ θέσις ἐν τῇ δεξιᾷ. Καὶ ὁ υἱὸς του ὡς τμηματάρχης τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείῳ σχετικῶς τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὁ τὴν αὐτὴν τάσιν τῷ πατρὶ ἐκπροσωπῶν, ἐξηναγκάσθη ἤδη νῦν, ὅτε ἐπικρατοῦ-

¹ Πιστεύω ἵνα ἔνωσθ.

² Ἢ κατανόησις παρακολουθεῖ τῇ πίστει.

³ Ἦγουν ἡ Geschichte der Christlichen Religion (ἱστορία τῆς χριστιανικῆς θρησκείας).

σιν αἱ ἀντίθετοι θεωρίαι, νὰ παραιτήσῃ τὴν θέσιν. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης εἰκόνας (ἣν σκιαγραφούμεν ἐν τῇδε τῇ διατριβῇ), ἐπιλέγομεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπεβίω ἐν τῷ Γυιζώτῳ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, καὶ ὅμως δικαίως ὁ Σαιντ-Βέβ ἀπεφάνηκε τὴν γνώμην ἐν τινι τῶν ἀδολεσχιῶν τῆς δευτέρας» «Causeries du lundis». Ὁ Γυιζώτος εἶναι μᾶλλον ἐνιατὸς πολιτικὸς χαρακτήρ, ἢ γραμματολόγος· διότι ἡ γραμματολογία καὶ ἡ συγγραφὴ οὐδέποτε ἔγένοντο αὐτῷ σκοπὸς, ἀλλὰ μέσον. Ἐντεῦθεν ἤρτητο ὁ τρόπος του, τοῦ ἐργάζεσθαι διὰ μίαν, ἢ ὁμοῦ. Οἶον, ἂν ὅτι βιβλίον τι ἦτο συγγεγραμμένον, δὲν ἀνελάμβανε τὸν κόπον νὰ λαύνη, καὶ βελτιώσῃ αὐτὸ, ἢ θωπεύσῃ, ὡς ἐκφράζει ὁ Σαιντ-Βέβ, ἀλλ' ἐπεδίδοτο εἰς ἄλλο. Καὶ τὸ ἀγγλικὸν λόγιον the time is money (ὁ χρόνος εἶναι χρυσὸς), ἀληθεύει ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὡς πρὸς αὐτόν. Ὅθεν οὔτε περὶ αὐτοῦ τούτου, οὔτε περὶ τοῦ Θιέρσου, ὅς τις ἐπ' ἕως ἐνήρξατο τοῦ πολιτικοῦ σταδίου ἀπὸ τῆς συγγραφῆς, δύναται νὰ ρηθῇ ὅτι ὁ Ναπολέων ποτὲ ἐπέστελλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, βικιλέα τότε τῆς Νεαπόλεως: «Vous vivez trop avec des lettrés et des savants. Ce sont des conquêtes avec lesquelles il faut entretenir un commerce de galanterie, et dont il ne faut jamais songer à faire ni sa femme, ni son ministre». Ὁ Γυιζώτος ὡς ῥήτωρ ἐξεταζόμενος καταλέγεται εἰς τοὺς ἐπιφανεστάτους, οὓς ἔχει ν' ἀναδείξῃ τὸ γαλλικὸν κοινωβούλιον. Καὶ ὁ μὲν Θιέρσος ἠγόρευε τάχιον καὶ εὐστροφώτερον, τοῦ δὲ Βερρὲ καὶ Μονταλεβέρτου ἡ εὐροικα ἦτο βροντωδεστέρη καὶ δεινότερη, ὁ Γυιζώτος ὅμως ὑπερέβαλεν ἅπαντας κατὰ τὴν θυμικὴν ἐκείνην τέχνην ἅτε ἀγορεύων μετὰ λελογισμένης ἡρεμίας καὶ αὐθεντίας. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀναγινώσκονται μᾶλλον καθ' ὑπόστασιν καὶ δύναμιν, ἢ κατὰ τὸ ἐμπαθές, διότι τὸ ρητορικὸν πάθος ἐπήνθει πρὸ πάντων ἐν τῷ φλογερῷ αὐτοῦ βλέμματι, ἐν τοῖς σχήμασι καὶ ἐν τῇ ὑποκρίσει. Ἐνθάδε τοῦ λόγου ἀναφέρεται τὸ ζήτημα, τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν ἀπέτυχε τὸ ἔργον τοῦ Γυιζώτου, ἄνδρὸς διὰ τηλικαύτης εὐφυίας πεπρωκισμένου, δι' ἐξόχου πολιτικοῦ πνεύματος καὶ οὗ ὁ βίος διετέλεσε παντελῶς ἀμεμπτος. Ἐν τούτοις ὁμολογητέον, ὅτι τὰ προτερήματα ἐνὸς ἀνθρώπου παρὰ κείναι ἐγγύτατα τῶν ἡμαρτημάτων αὐτοῦ. Τὸ ἀσφαλές καὶ τὸ ἤρεμον, μεθ' ὧν ἠγόρευεν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ βήματος καὶ ἄτινα χαρακτηρίζουσι τὸν ὅλον βίον αὐτοῦ, συνέδετο τὰ μάλιστα ἐνδομύχως μετὰ τῆς δογματικῆς του φύσεως καὶ μετέδιδεν αὐτῷ εἶδος τι κενοδοξίας, ἣν εἰκόνιζεν ἐν ταῖς λέξεσιν «ὅτι ἔμαθε τὴν πρῶτην (ἦτοι ἀπὸ μίαν ὥρα), φαντάζεται, ὅτι γινώσκει ἀπ' αἰώνων»¹ Εἰς τοῦτο συνίστατο ἡ πηγὴ τῆς ἀνεπιτυχίας. Τὸ λάθος του ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ μυδαλέου δογματισμοῦ τοῦ πράττειν συνωδᾷ ταῖς ἀπαξ ἐδραιωθείσας ιδέαις, ἀντὶ τοῦ κατανοεῖν τὸ ἔθνος καὶ ἀντὶ τοῦ ἔχειν πρὸ ὁμμάτων μάλιστα τὸν χαρακτήρα τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, παρ' ὃ κατὰ τὸν La Roche-

¹ Ce qu'il sait de ce matin il a l'air de le savoir de toute éternité.

foucauld τὰ πάντα δυνατά εἰσιν (tout arrive en France). Ἰσχυρὰ δόσις ἰδιογνωμοσύνης κατὰ γε τοῦτο παρέβλαπτεν αὐτόν. Τὸν σημειωδέστερον τοῦτον τύπον οὐδ' αὐτὸς ὁ Γυιζῶτος διαψεύδει· διότι, ὅτε τὴν ἀηδίαν τοῦ χρόνου κατηνάλισκον εἰς τραπεζοκινήσεις καὶ πιλοκινήσεις (ἔτει 1854), καὶ ἡ πριγκίπισσα de Beauvau μετὰ τι ἄριστον παρὰ τῶ ἐν Λονδίῳ Ροτσίλδ παρεκάλεσε τὸν Γυιζῶτον νὰ τῇ δώσῃ τὸν πῖλόν του πρὸς ἐπίδειξιν τῆς τέχνης της «ὁ πῖλός μου δὲν θὰ κινήθῃ ποτέ, ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος, διότι διήλθε τὸν βίον του ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου» ἰδ. σ. 300. Ἐν δὲ τῶ λόγῳ αὐτοῦ, ὃν ἐδημοσίευσεν ἔτει 1850 «περὶ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπαναστάσεως» ἀνερευνῶν τὸ αἴτιον τῆς πτώσεως τοῦ Κλαρενδῶν τεκμηρίεσθαι ὧδε· «Ἀπέδωκαν τὴν πτώσιν τοῦ Κλαρενδῶν εἰς τὰ ἐλαττώματα τοῦ χαρκατῆρός του καὶ εἰς τινὰ λάθη, ἢ ἀποτυχίας τῆς πολιτικῆς του ἐν τε τῶ ἐσωτερικῷ καὶ τῶ ἐξωτερικῷ. Παρὰ γινώσκουσι τὸ μέγεθος τῶν περιστάσεων, αἱ τινες ἀποφασίζουσι τὴν τύχην τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν. Ἡ θεία πρόνοια ἢ ἐπιβάλλουσα αὐτοῖς ἔργον τοσοῦτον ἐπίπονον, δὲν προσφέρεται πρὸς αὐτοὺς μετὰ τσοκῦτης δριμύτητος, ὥστε νὰ μὴ τοῖς συγχωρῇ ἀδυναμίαις καὶ νὰ τοὺς ἀνατρέπῃ εὐχερῶς... Ὁ Κλαρενδῶν ἐπλανήθη ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν του· ἠλλογόνησε τὴν αἴσθησιν τῶν μεγάλων γεγονότων, ἅτινα συνέβησαν ἐπ' αὐτοῦ». Τὸ δὲ περὶ τοῦ Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ λεγόμενον θέλει ὁ Γυιζῶτος ἀναντιλέκτως νὰ εἴπῃ καὶ περὶ ἑαυτοῦ οὐχὶ τὰ λάθη του, ἀλλ' ὁ ὅλος ἀστερισμὸς τῶν πραγμάτων, ὡς ἀποφαίνεται, αἱ βουλαὶ τῆς θείας προνοίας προὐκάλεσαν τὴν πτώσιν του». Ὁ αὐτὸς δογματισμὸς χαρακτηρίζει τὸν Γυιζῶτον καὶ ὡς ἱστορικόν· ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς προτέροις καὶ τοῖς ἐπιγενεστέροις ἱστοριογραφήμασιν αὐτοῦ ἐπιφαίνεται ἰδιοφυῆς φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, ἣτις τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πραγμάτων ἐρμηνεύει ἐπὶ τῇ βάσει μονίμων ἰδεῶν καὶ προορᾷ τὸ ἀπαρξίτητον αὐτῶν. Ἡ μέθοδος δ' αὕτη τοῦ φέγειν τὴν ἱστορίαν δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ κατὰ τὴν Γερμανίαν. Καὶ ὅσον μεγαλοπρεπῶς καὶ ἂν θέλωσι νὰ μεταχειρισθῶνται αὐτὴν, εἶναι παρεκτροπή. Διὸ οὐχὶ ἀπεικόντως ὁ Σκίντ-Βέβ ἐφαρμόζει ἐπὶ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μέθοδον τὰς φράσεις τοῦ Μονταῖν «ὑπάρχουσιν ἱστοριογράφοι βουλόμενοι ν' ἀναμασσῶνται ἡμῖν τὰ τεμάχια» qui veulent nous mâcher les morceaux. Πρὸ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοῦ Γυιζῶτου ἡ βιογράφος ἐπανακρίπτει βλέμμα ἐπ' αὐτόν ὡς ἄνθρωπον καὶ παρὰ τὸ ἀφιλοκερδὲς τοῦ χαρακτῆρος (χρημάτων ἀδωρότατος, ὡς ἠθέλωμεν εἰπεῖ κατὰ θουκυδίδειον ἔκφρασιν) τὸ ἀπέριττον καὶ τὸ αὐστηρὸν τῆς διαίτης καὶ τὴν καθοσίωσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἣν παρεῖχεν αὐτῷ ὁ οἶκός του, ἐξάγει καὶ τὴν εὐορκον πλήρωσιν τῶν καθηκόντων του καὶ τὴν σοβαρὰν ἄμα καὶ ἐμβριθὴ ἐκδοχὴν τοῦ βίου. Ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου ὀφείλει ἕκαστος κατὰ τὸν Γυιζῶτον νὰ ἐμμένῃ ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, τιμῆς ἕνεκα, καὶ ἐὰν μὴ τὸ καθῆκον ἀπαιτῇ τὸ τοιοῦτον. Ὅτε λοιπὸν τῆς χολέρας ἐνσκηψάσης εἰς Παρισίους (ἔτει 1832)

ἄπαντες ὄχοντο ἀπιόντες, παρέμειναν αὐτὸς μετὰ τῆς συζύγου του, ἄτε ἀπαξιῶσαντες νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν ἄπορον λαόν (ὅστις, ὡς εἶδος, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποδημήσῃ) ἐν τοιοῦτῳ δεινῷ (πρβ. σ. 130).¹ Τὰ παθήματα τοῦ λαοῦ, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ ψυχικὴ πάθησις τοῦ ἀνθρώπου, συνεχίουν τὸν κατ' ἐπίφασιν παγετώδη ἄνθρωπον πλέον, ἢ ὅσον ἠσθάνετό τις... «Ὅσον μᾶλλον προχωρῶ, τόσο μᾶλλον ἐδραιοῦμαι ἐν τῇ πεποιθήσει μου, ὅτι ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων, ἐν τῇ εἰκονίσει τῶν ἐξωτερικῶν σκηνῶν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς, ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων λείπεται ὑπὸ τὴν πραγματικότητά. Ὑπάρχει μυριάκις πλέον πάθος ἐν καρδίᾳ ἀληθῶς συγκεκριμένη ἢ ἐν τῷ περιπαθεστέρῳ μυθογραφημάτι. Μυριάκις ὑπάρχουσι πλείονα παρεμπύπτοντα καὶ σκηναὶ ἐν τινὶ πραγματικῷ συμβεβηκότι, ἄς δυσκόλως ὁ Οὐγῶ καὶ ὁ Δουμῆς ἤθελον δυνηθῆ νὰ κατατάξωσιν εἰς μελοδράμα.

Ἡ γραμματολογία εἶναι ὡρὰ ἀντανάκλασις τοῦ βίου καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ δυστυχία, ἣν παρέχει ὁ Θεὸς, ὑπερβαίνουσιν ἀπειράκις ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος κατορθοῖ νὰ εἰκονίσῃ». πρβ. σ. 136. Καὶ ὁ μὲν Πασχάλλ προσῆπεν, ὅτι θάποθάνῃ μόνος (je mourrai seul!), ὁ δὲ Γυιζῶτος καὶ τοι ἐτελευτα ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῶν ἰδίων τέκνων, ἠδύνατό πως νὰ λέγῃ ὅτι ἀπέθνησκε μεμωμένος», διότι ἡ Γαλλία, ἣν ἔτει 1874 ἀπεχωρίζετο τὸν αἰώνιον ἀποχωρισμὸν, κατέστη ἄλλοις τῆς ἐν ἧ διεβίω καὶ εἰργάσατο ὑπὲρ αὐτῆς. Μεθ' ὑποκαρδίου λύπης θὰ ἐπηρώτα ἑαυτὸν «τί ἀπέγειναν οἱ συντηρητικοὶ οἱ ἐλευθερόφρονες ὄντως, καὶ οἱ ἐλευθερόφρονες οἱ ἔτι συντηρητικοὶ διατελοῦντες;» Ἴσως ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐγένετο συνάντησις τῶν στοχασμῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς τοῦ παλαιοῦ ἀντιπάλου του Θιέρσου «La république sera conservative, on elle ne sera pas».²

N. Πατρῆς

Η ΠΑΤΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

Ἐν τῇ περὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρους πραγματείᾳ τῇ πρὸ τινῶν ἐτῶν ὑπὸ Νικολ. Ἰερέως Κατρικῆ, τοῦ νῦν ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου, ἐκδοθείσῃ,³ ἐπεχείρησεν ὁ συντάκτης ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὐχ ἡ Κέρκυρα ἀλλ' ἡ Ζάκυνθος ἦν ἀληθῶς τοῦ Εὐγενίου πατρὶς, ἀρνούμενος τὸ συμπέρασμα ἐξ ἐπισήμων

¹ Ὁὕτως ἔπραξαν ἄλλοι τε τῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἔφοδον τῆς χολέρας ἔτει 1855 καὶ ὁ ἀοιδίμος καὶ πολὺκλαυστος Νικ. ὁ Δραγούμης ὁ ἀκαμάτως καὶ φιλητικῶς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἐργαζόμενος.

² Ἡ δημοκρατία ἔσεται συντηρητικὴ, ἢ οὐκ ἔσεται παντάπασιν.

³ Ἱστορικαὶ διασαφήσεις ἐπὶ τῆς πατρῆδος Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρους ἀρχιεπ. Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος, 1854.

τινων ἐγγράφων καὶ σημειώσεων. Τῇ πεποιθήσει δὲ ταύτῃ ἐμμένων κατ' ἐν τοῖς ἀρτίως ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσι φιλολογικοῖς ἀναλέκτοις Ζακύνθου,¹ ἐπανερχεται εἰς τὸ προσφιλὲς θέμα ὑπομνηστικῶν τὰ τῆς προτέρως αὐτοῦ πραγματείας ἐπιχειρήματα, «ὅπως μὴ παραλειφθῆ ἴσως ἐκ τῶν βιογραφουμένων Ζακυνθίων, τὸ κλεινὸν καὶ ἀθάνατον ὄνομα τοῦ μεγάλου τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἑλληνικῆς φιλολογίας φωστῆρος».²

Εὐνόητος βεβάζει ἀποβαίνει ἐν προκειμένῳ ὁ ἄκρος τοῦ Ζακυνθίου ἱεράρχου πατριωτισμός· ἀλλὰ μεθ' ὅλον τὸν δίκαιον πρὸς αὐτὸν σεβασμὸν φρονούμεν ὅτι πόρρω δυστυχῶς τῆς ἱστορικῆς ὑπελείπετο ἀκριβεῖας.

Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πραγματείας τοῦ ἀξιούτου αὐτὸν συμπολίτην, οὐχ ἤττον διέμεινεν, ὡς ἦν ἀπὸ γενετῆς, Κερκυραῖος. Τὴν ἀμεινον καὶ πληροστάτην τῆς κερκυραϊκῆς αὐτοῦ ἰθαγενείας ἀποδείξιν σφραγίζουσι πλείστα καὶ ἀνεμφίλεκτα ἱστορικὰ γεγονότα ὧν τὴν θετικὴν μαρτυρίαν ποσῶς οὐκ ἰσχύουσιν ἐξασθενῆσαι τὰ εὐφυῆ ἄλλως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου ἐπιχειρήματα, οὐδ' ἂν ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐπάγεται συμπεράσματα.

Οἰκδῆποτε καὶ ἐν ἦτο ἡ πατρὶς τῶν γεννητῶν τοῦ Εὐγενίου, παρὰ πάντων τῶν περὶ αὐτοῦ συγγραψάντων διαβεβαιουῦται ὅτι αὐτὸς ἐγεννήθη ἐν Κερκύρῃ τῷ 1716 κατὰ τὴν ἀξιωματικῶς ἐκείνην ἡμέραν τῆς 14. Αὐγούστου, καθ' ἣν ἡ νῆσος ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῶν ὀθωμανῶν ἀπῆλλάγη, διὸ καὶ ὠνομάσθη Ἐλευθέριος.³ Ἐπεδείκνυε δ' ἡμῖν ποτε ὁ ἀείμνηστος φίλος Ἀνδρέας ὁ Μουστοξύδης τὸ πρὸς τὴν ἀνάβασιν τοῦ πλαιοῦ τῆς Κερκύρας φρουρίου κατάλυμα ἐνθα τὸ πρῶτον εἶδε τὸ φῶς ὁ μέλλων μετ' οὐ πολὺ νὰ δικλαμψῆ ὡς μέγιστος φωστῆρ τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα.

Οὔτε τυχαίως καὶ καθ' ἀπλήν συγκυρίαν ὡς ὑπολαμβάνει ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου, ἐγεννήθη ὁ Εὐγένιος ἐν Κερκύρῃ, καθότι εἶχεν αὐτόθι συγγενεῖς ἐγγυτάτους, ὡς μαρτυροῦσιν αἴτε περισιζόμενα αὐτοῦ πρὸς ἐκείνους ἐπιστολαὶ καὶ τὰ πρὸς αὐτοὺς ἀποστελλόμενα ἐνθύμια.⁴ Καὶ

¹ Ἐν Ζακύνθῳ 1880.

² Σελ 302 ἐπ.

³ Βιογραφία Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου ἐν τῇ τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ συγγραμμάτων συλλογῇ ὑπὸ Γ. Αἰνιᾶνος. Ἐν Ἀθήναις 1838. Τόμος Α'. σελ. θ'.—Ἀναμνήσεις καὶ εἰκόνες, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης ὑπὸ Ἀλ. Στούρτζα. Μετάφρ. ὑπὸ Κ. Γ. Σούτσου. Ἐν Ἀθήναις 1858.—Νεοελληνικὴ φιλολογία ὑπὸ Κ. Σάθζ. Ἐν Ἀθήναις 1868.—Ἐπιστολὴ Νεοφύτου τοῦ Κουσοκαλυβίτου Εὐγενίῳ Ἱεροδιακόνῳ Κερκυραίῳ τῷ Βούλγαρι ἐξ Ἀθῶνος 1758 προτασσομένη τοῦ εἰς τὸ Δ'. τῆς γραμματικῆς Θεοδ. τοῦ Γαζῆ ὑπομνήματος ἐκδοθέντος τῷ 1768.

⁴ Ὅρα ἐν «Φοίνικι» περιοδικῷ Κερκύρας τοῦ 1853 τὴν Γ'. τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου σ. 252 καὶ τὴν ζ', ἐν τῷ «Ἐρανιστῇ» Κερκύρας τοῦ 1858 σ. 403 δι' ἧς ἀπέστειλε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τινὰ τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων τῷ ἐν Κερκύρῃ συγγενεῖ Λαυρεντίῳ Παραμυθιώτῃ.

ἐπὶ τέλος αὐτῆ τοῦ Εὐγενίου ἡ διαθήκη δι' ἧς καταλείπει κληροδοτήματα τοῖς υἱοῖς Σπυρίδωνος Βαλσάμου τοῦ χρηματίσαντος λογιστοῦ τοῦ ἐπὶ Ἐνετῶν ἐν Κερκύρῃ φρουράρχου· καὶ πρῶτον μὲν μνημονεύει τοῦ καταλειπομένου κληροδοτήματος διὰ τὰς δύο ὀμιλίας τὰς ἐν τῷ ναῶ τοῦ πολιούχου Κερκύρας ἁγίου Σπυρίδωνος γινομένης κατ' ἔτος, εἶτα δὲ τοῦ ὠσαύτως καταλειφθέντος εἰς τὴν ἐν Ζακύνθῳ ἐκκλησίαν τῆς Φανερωμένης, ὅπου, ὡς ἀναφέρει ὁ Σεβ. Κατράμης, ἡ μήτηρ τοῦ Εὐγενίου ἐτάφη.¹

Οὐ μόνον δ' ἐν Κερκύρῃ ὁ Εὐγένιος ἐγεννήθη, ἀλλὰ καὶ αὐτόθι προεπαίδευσθη μαθητεύσας παρὰ τῷ ἐν Κερκύρῃ ἱεροδιδασκάλῳ Ἱερεμίᾳ τῷ Καββαδίᾳ,² εἶτα τὰς σπουδὰς συμπληρώσας ἐν Ἰωαννίνοις, ὅθεν μετέβη πρὸς ἐπιστημονικὴν τελειοποίησιν εἰς τὴν ἐσπερίαν, καθ' ἣν ἐν τῇ ὑπὸ Γ. Αἰνιᾶνος βιογραφίᾳ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορεῖται.³

Τὴν ἐν Κερκύρῃ προπαίδειαν αὐτοῦ προσεπιμαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Εὐγένιος, ἐν ἐπιστολῇ τοῦ 1775 πρὸς τινὰ ἐν Κερκύρῃ συγγενῆ ἀπευθυνομένην, ἐν ἣ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ διδασκάλου ἐξαιρῶν, περιπαθῶς αὐτοῦ μνημονεύων καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐγκάρδιον εὐγνωμδύνην διατρικῶν γράφει: «Ἀναγγεῖλατε τὰ κατ' ἐμὲ πάντα εἰς τὸν ἀγκλητὸν διδάσκαλόν μου κύρ Ἱερεμίαν· ἐν ἦτο νεώτερος ἤθελα τολμήσω νὰ τὸν προσκαλέσω νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ διὰ νὰ συζητήσωμεν καὶ νὰ τὸν ἔχω βοηθὸν εἰς τὸ φορτίον ὁποῦ ἀνεδέχθη, καὶ ὀδηγίαν καὶ φῶς. Ἡ οἰκία μου ἱκανὴ εἶναι νὰ περιθάλλῃ τὸ γῆρας του· οὐδὲν ἔργον ἐπίπονον δὲν ἤθελεν ἔχει· καὶ ἐν ἔξη καὶ τινὰ συγγενῆ καὶ θεράποντα, δὲν ἤθελεν λείπει καὶ ὑπὲρ τούτων τὰ ἱκανά· ἡ ἐπαρχία μου δὲν εἶναι εἰς κλίμα τραχὺ καὶ κατεψιγμένον, ἡ θέσις εἶναι δέκα βαθμοὺς κατωτέρα τῆς Πετροπόλεως, ὅπου ἐγὼ ἕως τοῦ νῦν διέτριβον, ὥστε τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατον, ὁ ἀὴρ ὑγιεινός, ἡ γῆ εὐφορος... ἀλλὰ τί μάταιον ὁποῦ ζητῶ τὰ σχεδὸν ἀδύνατα. Τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς μου δὲν σὰς ἀρέσει, καὶ ἐν ἡ Κέρκυρα ἦκουε τὸ πρόβλημα μου χωρὶς ἄλλο ἤθελε μὲ καταρασθῆ. Ὡς τόσον τὸν ἀσπάζομαι ἀπὸ βάθους καρδίας, τὸν καλὸν μου αὐτὸν διδάσκαλον, καὶ ἰδοὺ αὕτη ἡ ἐπιστολή μου ἔστω καὶ πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ μὴν εἰπῆ πῶς δὲν τὸν ἔγραψα».⁴

Ἐν τούτοις ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου εὕρισκει ὅτι ὁ μὲν πατήρ τοῦ Εὐγενίου νυμφεύσας τὴν ἀδελφὴν κατέθηκε τὰ περὶ τοῦ γάμου συμβόλαια ἐν ἔτει 1718 παρὰ τινὶ συμβολαιογράφῳ Ζακύνθου· ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Εὐ-

¹ Ὅρα ἐν τῇ τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων τοῦ Εὐγενίου συλλογῇ ὑπὸ Γ. Αἰνιᾶνος τόμ. Α'. σ. λς'.

² Τοῦτου σώζεται ἤδη σπάνιον βιβλίον ἐν Λειψία ἐκδοθὲν τῷ 1766 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ἄνθη νεοθαλῆ καὶ νεόδρεπτα ἐκ τοῦ λειμῶνος τοῦ κατὰ Κέρκυραν κοινοῦ φροντιστήριου», ἐν ᾧ λόγος πανηγυρικῶς προτέτακται τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεομήτορος· ἔπονται δὲ ποιήματα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν.

³ Σελ. ιγ'. τόμ. Α'. τῆς ὑπὸ Αἰνιᾶνος συλλογῆς τῶν ἀνεκδ. συγγραμ. τοῦ Εὐγενίου.

⁴ Ἐν Φοίνικι περιοδικῷ Κερκύρας σ. 252 ἐπιστολῇ Γ'.

γενίου ἐπέφη τῷ 1721 ἐν τῷ ναῶ τῆς Φανερωμένης· ὅτι τὸ πρῶτον ὄνομα τοῦ Εὐγενίου Ἐλευθέριος ἀνεγράφη τῷ 1735 ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ ἀδελφάτου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι πατρικός τις θεῖος τοῦ Εὐγενίου διὰ τῆς ἀπὸ 1737 διαθήκης αὐτοῦ τῷ ἐκληροδότει οἰκόν τινα καὶ ἀγρὸν ἐν Ζακύνθῳ, ἅπερ δι' ἐπιδιαθήκης εἶτα ἐτέρῳ κατέλιπεν, ὡς ἤδη τοῦ Εὐγενίου ἱεροδικόνου καὶ σχολαρχοῦντος ἐν Ἰωαννίνοις μὴ ἔχοντος βοηθείας ἀνάγκη¹ περιέρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πᾶς ἔτι ὁ Εὐγένιος ἐπιστρέψας μετὰ τῶν γονέων ἀπὸ Κερκύρας εἰς Ζάκυνθον διαρκῶς ἔμεινεν ἐν Ζακύνθῳ μέχρι τοῦ ἔτους 1735 ὅτε ἐκείθεν ἐπεστάλη ἵνα σπουδάσῃ εἰς Ἰταλίαν.²

Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι συμπερασμοὶ οὐ μόνον ἀντίκεινται εἰς ὅσα περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ καὶ Ἰωαννίνοις σπουδῶν τοῦ Εὐγενίου καὶ τῆς ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ τελειοποιήσεως αὐτοῦ διὰ συνδρομῆς τινῶν ἐξ Ἰωαννίνων ἐμπόρων οἱ βιογράφοι τοῦ ἀνδρὸς βεβαιούσιν.³ Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Εὐγενίου ἀνασκευάζονται, ὡς ἐπιστέλλων συγγενεῖ τινι ἐν Κερκύρᾳ καὶ συνιστῶν ὅπως καλὴν καὶ σπουδαίαν ἀνατροφὴν δώσῃ εἰς τοὺς μικροὺς αὐτοῦ ἀνεψιούς, ἐπάγει· «Ἐγὼ ἐγεννήθην πτωχὸς καὶ ἠπορημένος. Οἱ γονεῖς μου δὲν μοῦ ἄφησαν μίαν τρίχα· ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με μὲ μίαν μετρίαν ἀνατροφὴν, καὶ μίαν παντοτεινὴν ὄρεξιν μαθήσεως, ὅχι μόνον δὲν μὲ ἄφησαν νὰ πεινάσω, οὐδὲ νὰ διψήσω, ἀλλὰ καὶ μὲ κατέστησαν ἔνδοξον καὶ πλούσιον ὑπὲρ ὃ ἄξιός εἰμι».⁴

Παρὰ τὸ γεγονός ὅμως τῆς ἐν Κερκύρᾳ γεννήσεως καὶ τῆς αὐτόθι ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως τοῦ Εὐγενίου, καὶ παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην ἣν καὶ ἐπιστέλλων καὶ διατιθέμενος μέχρι θανάτου αὐτὸς ἐξεδήλου ὑπὲρ τῆς Κερκύρας καθὼς ἰδίως πατρίδος, ὑπάρχει πράξις ἐπίσημος τῆς ἐλευθέρᾳ αὐτοῦ προαιρέσει συντελεσθεῖσα καὶ πανηγυρικῶς, ὡς εἶπεν διαβεβαιούσα τὴν κερκυραϊκὴν αὐτοῦ ἰθαγένειαν, τοῦτέστιν ἡ εἰς τὴν ἱερωσύνην προαγωγὴ καὶ χειροτονία τοῦ Εὐγενίου. Ἀφ' ἐνὸς βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας οὐ μόνον αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται ἡ παρ' ἐνορίαν χειροθεσία, ἀλλὰ καὶ κηρύττεται ἄκυρος,⁵ γνωστὸν δ' ἀφ' ἐτέρου ὅτι ἐπὶ Ἐνετῶν ἡ Ζάκυνθος καὶ ἡ Κεφαλληνία ὑπήγοντο εἰς τὴν διοίκησιν ἐνὸς ἀρχιεπισκόπου τὴν καθέδραν αὐτοῦ ἔχοντος ἐν τῇ τελευταίᾳ⁶ ἐν ᾗ Κερκυρα ἀπὸ τῆς τῶν Ἀνδρηγαυῶν δυναστείας περὶ τὸ 1266, στερηθεῖσα τῆς ὀρθοδόξου αὐτῆς μητροπόλεως ἠκολούθει διοικουμένη ὑπὸ ἀπλοῦ ἀρχιεπιστά-

τέρου (πρωτοπαπᾶ) μὴ ἔχοντος ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν.¹ Ὅστε οἱ θέλοντες ἱερωθῆναι ὑπεχρεοῦντο ὅπως λαμβάνωσι τὴν χειροθεσίαν παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων καθὼς ἐξάρχου Κερκύρας, ἢ κατ' ἐπιτροπὴν αὐτοῦ παρὰ τινος τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων.² Ἄν ὁ Εὐγένιος ἐθεώρει ἑαυτὸν Ζακύνθιον ὑπεχρεοῦτο κανονικῶς νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, τοιοῦτος δὲ πράγματι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διστέλει ἐν Κεφαλληνίᾳ Σεραφεῖμ ὁ Ἄνινος (1732—1745).³ Ἀλλὰ Κερκυραῖος ὢν ὁ Εὐγένιος ἔδει ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων χειροτονηθῆναι, ὡς καὶ ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος περὶ τὸ 1738,⁴ κληρῶς γινώσκων ὅτι ἄλλως ἢ χειροτονία αὐτοῦ θὰ ἦτο ἀντικανονικὴ καὶ ἄκυρος.⁵

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Εὐγενίου φέρομεν ἔτι μίαν, τὴν ὁμολογίαν αὐτῆν δῆλον ὅτι τοῦ ἰδίου Εὐγενίου. Ὅτε οὗτος μετέβη εἰς Γερμανίαν, τῇ 25 Μαΐου τοῦ ἔτους 1765 ἐγγράφει ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κάλλης, ὅπως ἀκροασθῆ τοῦ μαθηματικῆ διδάσκοντος Συγγέρου, ἐγγράφῃ Coreyensis, ὡς ἔτι καὶ νῦν φαίνεται ἐν τῷ καταλόγῳ.⁶ Αὐτὸς ὁ Εὐγένιος λοιπὸν ἐθεώρει ῥητῶς καὶ ἐπισήμως αὐτὸν Κερκυραῖον· δυνάμεθα δὲ νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐνταῦθα τὸ εὐαγγελικὸν «τί ἔτι χρεῖαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτὸ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματός αὐτοῦ». Καὶ τῶντι ἡ ὁμολογία αὕτη αὐτοῦ τοῦ Εὐγενίου εἶναι τόσον ἰσχυρὰ, ὥστε σχεδὸν καθιστᾷ πάσας τὰς λοιπὰς περιττάς.

Ἀπέαντι τῶν θετικῶν καὶ ἀνεμφισβητήτων τούτων γεγονότων καὶ ἀποδείξεων περὶ τοῦ ὅτι ὁ Εὐγένιος καὶ ἐγεννήθη καὶ τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐν Κερκύρᾳ, καὶ Κερκυραῖον ἑαυτὸν ἐθεώρει, ὡς ἦτο δι' ὅλους τοὺς λόγους, τί πλέον σημαίνει ἂν, ὡς ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου ἀναφέρει, ὁ Γουζέλης, ὁ Κοντονῆς, ὁ Δημ. Κομοῦτος καὶ ἄλλοι Ζακύνθιοι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ κληῶσι τὸν μακρὰν τῶν Ἰονίων Νήσων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διατρίβοντα Εὐγένιον συμπολίτην, κατὰ τὴν γενικωτέρην τῆς λέξεως ἐκδο-

1 A. Marmora storia di Corfù p. 216. Λούντζη ἐν τῇ ἀνωτέρῳ συγγραφῇ, σελ. 110. Ἰπόμνημα Ἰωαννίνας Κερκύρας 15]27 Ἀπριλίου 1847 (Memorandum a S. E. Lord Seaton L. A. Commissionario redato dal Cav. A. Mustoxidi.) Ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Δ'. συνόδου τῆς Η'. Ἰουρίου Βουλῆς, σ. 247 ἐπ.

2 Πρὸς Φιλ. ἀνάλ. Ζακύνθ. σ. 79 ἐν σημ.

3 Φιλολ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σ. 78.

4 Αὐτόθι σ. 384 καὶ βιογρ. Εὐγεν. τοῦ Βουλγ. ὑπὸ Αἰνιάνου ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἀνεκδότων συγγραμ. τόμ. Α'.

5 Ὁ Εὐγένιος διέμεινεν ἱεροδιάκονος μέχρι γήρατος, ὅτε προσκληθεὶς εἰς Πετροῦπολιν καὶ εἰς τὴν ἐπίμονον ἐνδοῦς ἀπαίτησιν τῆς αυτοκρατορίας Αἰκατερίνης ἐδέξατο τὴν ἀρτίσιστατον ἀρχιεπισκοπὴν Σλαβωνίου καὶ Κερσῶνος, προχειρισθεὶς ἱερεὺς ἐν Μόσχᾳ τῇ 30 Αὐγούστου καὶ ἀρχιερεὺς τῇ 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1775 ἔτους. (ὄρα ἐν Φοίνικι περιοδικῇ Κερκύρας ἐπιστολᾷ ἀνεκδ. τοῦ Εὐγενίου Α'. Β'. Γ'. καὶ Δ'. σ. 249 ἐπ. καὶ 306.)

6 Ὁρθόδοξος Ἑλλάς· Ἄνδρον. Δημητρακοπούλου Λειψίχ 1872 σ. 189.

1 Φιλολ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σ. 383 ἐπ.

2 Αὐτόθι, σ. 388.

3 Ὅρα ἀνωτέρω σημ. 3 σελ. 211.

4 Ἐν «Φοίνικι» περιοδ. Κερκύρας σ. 252 ἐπιστολὴ Γ'.

5 Κανὼν Ἀποσ. λ'.—Β'. Οἰκουμ. Συνόδ. κανὼν β'.—Ἀντιοχ. συνόδ. καν. ιγ' καὶ κδ'.

6 Ἐρμ. Λούντζη περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἐπιτανήσου ἐπὶ Ἐνετῶν Ἀθῆναι, 1856 σ. 137.

χὴν, ἤτοι συμπατριώτην, ἕτεροι δὲ ὡς ὁ Ἀμπελακίων Οἰκονόμος Ἀναστάσιος καὶ ὁ Θεόφιλος Καίρης, ἐπόμενοι ἐκείνοις ὠνόμασαν Ζακύνθιον τὸν Εὐγένιον. Ἐχομεν τοῦναντίον τὴν μαρτυρίαν ἐπιφανῶν Κερκυραίων, τῶν Εὐγενίῳ συγχρόνων, Κερκυραίων καλούντων καὶ χαρακτηρισζόντων αὐτὸν ἐν ἐπισημοτάταις μάλιστα περιστάσεσιν. Ἐν τῷ λόγῳ δὲ ὁ Κερκυραῖος ἱατροφιλόσοφος Λάζαρος Μόρδος ἀπήγγειλεν, ἐνώπιον τῆς Ἑπτανησιακῆς Γερουσίας ληγούσης τῆς ΙΗ'. ἑκατονταετηρίδος, μνημονεύει ἔτι ζῶντος τοῦ Εὐγενίου, τιθεὶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐξόχων τῆς Κερκύρας ἀνδρῶν ἡδὴ ἀποικοιμένων.¹

Ἀποβιώσαντος δὲ τοῦ Εὐγενίου ἐν ἔτει 1806, Ἀντώνιος ὁ Ῥοδόσταμος εὐπατριδῆς καὶ ἱστοριογράφος Κερκύρας, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ τότε αὐτόθι ἐκδομένῳ περιοδικῷ «Mercurio letterario» (Λογίῳ Ἑρμῆ) λατινικῆν αὐτοῦ ἐλεγείαν τῶν Φαιακίδων Μουσῶν in funere Eugemi Bulgari Corcirensis ἐπιγραφομένην.² Καὶ ταῦτοχρόνῳ; ἡ Ἑπτανησιακὴ Γερουσία διὰ ψηφίσματος αὐτῆς ἀπὸ 11 Αὐγούστου 1806 ἐντολὴν ἔδιδεν Ἀνδρέᾳ μὲν τῶν Μουστοξύδῃ ἵνα συνθέσῃ καὶ ἀπαγγείλῃ, τὸ ἐγκώμιον τοῦ μεταστάντος κλεινοῦ συμπολίτου, τοῖς δὲ Κερκυραῖοις ἀριστοτέχναις Παύλῳ τῶν Προσαλέντη καὶ Δημητρίῳ Πιέρῃ ἵνα φιλοτεχνήσωσιν ἀριπρεπές τῶν ἀνδρῶν μνημεῖον.³ Ἐν τούτοις, εἰ καὶ παρόντων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διασῆμων Ζακυνθίων ἔν τε τῇ Γερουσίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις ὑψηλοῖς ἀξιώμασιν ἐτέρων δὲ Ζακυνθίων διαπρεπόντων ἐν λόγοις καὶ γράμμασι,⁴ παράδοξον καὶ παντελῶς ἀνεξήγητον θὰ ἦτο, ἂν ὁ Εὐγένιος ἀληθῶς ἦν Ζακύνθιος, πῶς οὐδεὶς ἐκείνων ἐπεχείρησε νὰ διεκδικήσῃ ἀπέναντι τῶν Κερκυραίων τὴν Ζακυνθίαν τοῦ ἀνδρὸς καταγωγῆν καὶ πατρίδα, οὐδεὶς δ' ἐνεθυμήθη τότε νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν συμπολίτην, ἀλλὰ μόνον Κερκυραῖοι ἀνελάμβανον καὶ εἰς Κερκυραῖους ἀντίθετο τοῦ πατριωτικοῦ καθήκοντος ἢ ἐκπλήρωσις. Καὶ ἡ σιωπὴ αὕτη τῶν ἄλλως φιλοτιμοτάτων Ζακυνθίων εὐγλώττως ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀνκμφισθητῶς Κερκυραῖον συνωμολόγουν τὸν

1 Orazione secolare recitata in pien Senato della serenissima Repubblica delle sette Isole sotto gli auspizii del Cav. Comendatore Sp. G. Teotochi principe e preside meritissimo. — Li 13 Decembre 1800 s. V. del med. fis. Lazzaro De Mordo, in Corfù, 1803, nella pubbl. stamperia con permissione. ὄρα σελ. XX.

2 Τόμ. Β'. σ. 175 ἐπ.

3 Mercurio Letterario opera periodica di Filergo Feace tom. 2 Tipogr. nazionale di Corfù p. 175.

4 Γ. Κόμ. Μοτσεγγίος διηγεῖται τότε πληρεξούσιος ἀπεσταλμένος τῆς Ῥωσίας ἐν Κερκύρᾳ Ἀντῶν. δὲ Κομοῦτος πρόεδρος τῆς γερουσίας (αὐτόθι σ. 147).—Ἰωάννης Σικουρὸς πρότασις Κερκύρας, Διονύσιος Ῥώμας διάδοχος αὐτοῦ ἐν τῷ ἀξιώματι. (ὄρα Monitore settinsulare N. XXVI τοῦ 1803) Ἀναστ. Φλαμπουριάδης γραμμ. τῆς γερουσίας. (ὄρα Le tre Costituzione s. 80 καὶ 120 ἐπ. Corfù. 1849, ὑπὸ Ν. Β. Μάνεση τοῦ διατελέσαντος δημάρχου Κερκύρας, εἰς ὃν αἱ ἀνωτέρω εἰδικαὶ πληροφορίες ὀφείλονται: Πέτρος Ἀνδρέας Μερκάτης, ὁ λεγόμενος κύκνος Ζακύνθου οὐπερ ὡδαί τινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ μνημονοῦμένῳ περιαικῷ τόμ. Β'. σ. 149 καὶ 189 ἐπ.

Εὐγένιον, οἷος καὶ παρ' ἰδιώταις καὶ παρὰ τὰς ἀρχαίς ἐν τῇ Ἑπτανησιακῇ κοινωσίᾳ ἐν γένει ἀνεγνωρίζετο.

Ἡ μὴπως ἐξ ὧν ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου ἀφηγεῖται ὅτι ἔγραψεν ὁ μητροπολίτης Οὐγγροβλαχικῆς Φιλάρετος Μιχαλίτσῃς ἐπιστέλλων τῷ ἱερεῖ Δημητ. Βαλαμάῳ, δὲν ἐξάγεται τοῦναντίον ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτὸν ὁμιλιῶν καὶ προκρίνων τοῦ Εὐγενίου ὅτι οὗτος ἐθεώρει ἑαυτὸν ξένον παντελῶς τῆς Ζακύνθου μεθ' ἧς, ὡς ἔλεγεν οὐδὲν πλέον συνδέειν αὐτὸν οὔτε πατρικὸν οὔτε μητρικὸν χρέος ἀφ' οὗ οἱ γονεῖς του ἀπέθανον.¹ Κατὰ τί δὲ ποσῶς συμβάλλει ἂν ὁ σύγχρονος τῶν Εὐγενίῳ ἱατροφιλόσοφος Ἰω. Δονᾶς, τὸ πασίγνωστον εἰδῶς καὶ ἀνκμφισθητῶν γεγονὸς ὅτι ἐν Κερκύρᾳ ὁ Εὐγένιος ἐγεννήθη πρὸς δόξαν τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ ἀνκμφερί, ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀβδᾶν Κομπανιόνην ἀπολογητικῇ ἐπιστολῇ, ὅτι περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Εὐγενίου ἐφιλονεῖκουσιν οὐ μόνον ἡ Ζακύνθος ἀλλὰ καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Κρήτη.²

Οἱ ἄνδρες τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, καθ' Ὁμηρον, ἐπὶ τῷ γένει αὐτῶν ἐναθρόνοντο, καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐν ταῖς γενεαλογίαις τὸ πάλαι μάλιστα ἐνησμένιζον. Ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἐπιστέλλων πρὸς Τίτον παρήγγελλεν ἵνα ἀποφεύγῃ ὡς ἀλυσιτελεῖς τὰς περὶ τὰς γενεαλογίας ἔρις καὶ συζητήσεις.³ Ἀφ' οὗτο μάλιστα τὰ χριστιανικὰ ἦθη ἀνύψωσαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀτομικότητα, καὶ μόνον εἰς τὴν προσωπικὴν ἀρετὴν καὶ τὰς ἰδίαις ἐκάστου πράξεις ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀληθῆ τὸν ἀνθρώπου ἀξίαν, καλῶς ἐννοεῖται ὅποσον μικρὰ ἀληθῶς σήμωσις ἀπέμεινεν εἰς τὰς μελέτας περὶ τὴν ἐξερεύνησιν καὶ τὰς διενέξεις πρὸς διεκδικήσιν τοῦ γένους καὶ τῆς ἰδικαιτέρας πατρίδος καὶ αὐτῶν τῶν περιφανεστέρων ἀνδρῶν. Οὐχ ἤττον, χάριν μόνον ἱστορικῆς ἀκριβεῖς ὁμολογητέον ὅτι ὁ Εὐγένιος ὑπὸ πᾶσιν ἔποψιν μαρτυρεῖται Κερκυραῖος εἰ καὶ ἐκ Ζακύνθου φαίνεται πατρίθεν καταγόμενος,⁴ καὶ ὅτι εἰς τὰ θετικὰ γεγονότα τ' ἀποδεικνύοντα πατρίδα αὐτοῦ τὴν Κερκυρὰν δέον νὰ ὑποχωρήσῃ τὸ ἐκ μόνης τῆς τῶν γονέων καταγωγῆς προβαλλόμενον τεκμήριον.

Ἰσως, πρὸς διαλλαγὴν, ἤθελέ τις προτείνει τὸν ἐπίκοινον χαρακτηρισμὸν ὃν ἀπέδωκε τῷ Εὐγενίῳ ὁ ἱεροκῆρυξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Ἰωάσαφ

1 Φιλολ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σ. 386.

2 Αὐτόθι, σ. 385.

3 Κερ. Γ'. §. 9.

4 Αὐτὸς ὁ Εὐγένιος ἐπιστέλλων ἐκ Πετροπούλεως τῇ 7)18 Ἰουλίου 1775 πρὸς τὸν αἰδ. ἱερέα Δημήτριον, ἠρώτα «ἂν ἀπὸ τὸ περιφρονῶντες καὶ φοβούμενοι γένος τῶν Βουλγαράτων εὐρίσκειται ἐν Ζακύνθῳ κανένας ἕρπον. (Ἐπίς. Α'. ἐν «Φοίνικι» Κερκύρας, σελ. 249.) Ἀναθάνεται ἔρα ὁ κ. Σάθας λέγων ὅτι «καὶ ζῶντος τοῦ Εὐγενίου εἶχον ἀναφυῆ διενέξεις περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ. καὶ ὅτι ὁ πανιερώτατος ὡσαύτ' ἀρεσκόμενος ἐπὶ τῇ θυλλουμένη ἐκ τοῦ περιφανοῦς ἐν Κερκύρᾳ ὁμωνύμου οἴκου καταγωγῆς, οὐδεμίαν ἔδωκε διασάφην. (Νεοελ. Φιλολ. σ. 566.)

ὁ Κορνήλιος, καλέσας αὐτὸν τῆς Κερκυρο-Ζακύνθου ἐρτίμιον βλάστημα.¹
Ἄλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ παρηγορηθῆ τις ὅτι καὶ ὁ πικρὸς πικρὸς δὲν
ἐφρανόσθη εἰσέτι νὰ αἰκιστοποιηθῆ καὶ τὸν Εὐγένιον, καθὼ φερωνύμως μάλιστα
τὴν φυλὴν Βούλγαρον.

Ἐν Κερκύρα.

Μιχ. Στεφ. Ἰδρωμένος.

ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΝ ΤΟΥ ΟΒΙΔΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΛΕΓΕΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Αἴτια τῆς μεταβάσεως τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῆς ἠρωϊκῆς εἰς τὴν ἐρωτικὴν ποιησιν.

Ἔτοιμος ἦμουν μὲ βρῦ καὶ σοβαρὸ τὸν τόνο
νὰ ψάλλω ὄπλα καὶ στρατοὺς καὶ φοβεροὺς πολέμους,
κ' εἶχα διαλέξει μάλιστα καὶ ταιριαστοὺς τοὺς στίχους
ὅλους μὲ ἰσχυρὰ συλλαβὰς ὅσων στίχους τοῦ Ὀμήρου.

Δὲν ἔξυρω πῶς συνέβηκε καὶ τό μ'αθε ὁ ἔρωσ,
ἐγέλασε, καὶ ἔστ' ἀκρυφὰ μὲ συλλαβὴ μου κλέφτει.
Ποῖος σ' ἔδωκε τὴν ἄδεια, παιδί παραλυμένο,
καὶ πᾶς κ' ἀνακατόνεσαι ἔς τοῦ κόσμου τὰ τραγούδια ;
Ἄλλοι ἐμεῖς οἱ ποιηταὶ λατρεύομε ταῖς Μούσαις
ἢ μὴ τυχὸν ἐνόμισες πῶς εἴμεθα ἴδιοί σου ;
Μήπως ἀκούσθηκε ποτὲ νὰ πάρη νὰ φορέση
ἢ Ἀφροδίτῃ τῆς ξανθῆς τῆς Ἀθηνᾶς τὰ ὄπλα,
ἢ ν' ἀνεμίση ἢ Ἀθηνᾶ τὴ φλόγα τὴ δική σου ;
Ποῖος θὰ ἰδῆ τὴν Δήμητρα νὰ βασιλεύῃ μάνη
ἀπάνω ἔς τὰ ψηλὰ βουνὰ τὰ καταδασωμένα,
ἢ τὴν Παρθέναν τὴ θεὰ μὲ τὴ χρυσῆ φρέτρα
ποῖος θὰ τὴν ἴδῃ ἔστω ἄροτρο σιμὰ νὰ παραστέκη,
καὶ δὲν θὰ παραξενευθῆ καὶ δὲν θὲ ν' ἀπορήσῃ ;
Ἄς πάρη τότε τὸ λοιπὸν ὁ Ἄρης μίαν λύρα
καὶ μίαν λόγχην σουβλερὴν ὁ ξανθομάλλης Φοῖβος !
Ἄφοῦ, παιδί μου, δλόκληρο τὸν κόσμον κυριεύῃς
καὶ ἔς τὴν δική σου δύναμι ἄλλη καμμὴ δὲ ἔργαίνῃ,
τί πᾶς κ' ἀνακατόνεσαι εἰς ταῖς δουλειαῖς τῶν ἄλλων ;

¹ Φιλολ. ἀνάλ. Ζακύνθου, σ. 386.

Ἄ ; δὲν σοῦ φθάν' ἢ δόξα σου παρὰ μου θέλεις κ' ἄλλη ;
Νὰ ἔξηγηθοῦμε ποῖα θαρρεῖς πῶς ἔχεις ἰδικὰ σου ;
Ἔχεις ἔς τὴν ἐξουσία σου τὰ τέμνη τοῦ Ἑλικῶνος ;
Ἄλλο δὲν μένει νὰ μᾶς πῆς παρὰ πῶς κ' ὁ Ἀπόλλων
ἔμπροστά σου μόλις πὰ κρατεῖ τὴ λύρα του ἔς τὰ χεῖρα.
Δὲν εἶχα γράψῃ ἔς τὸ χαρτί καλὰ καλὰ ἀκόμα
τὸν πρῶτον στίχον ποῦ ἀρχίζε τὸ νέο ποιημά μου,
καὶ νὰ τον καὶ μὲ σταματᾷ καὶ κόφτει τὴν ὀρμή μου.
Ἄνώφελα τοῦ φώναζα καὶ τοῦ παραπονιζόμουν
πῶς ἢ δική μου ἢ δουλειὰ δὲν εἶναι τὰ τραγούδια
νὰ ψάλλω δὲν ἐσκόπευα τὰ εὐμορφα τ' ἀγόρια
οὔτε κοπέλλαις μὲ μακρὰ καλλίκα νὰ τραγουδήσω.
Τέτοια καὶ ἄλλα ἔλεγα, παράπονα ἀκόμα
μὰ ἐκεῖ ἔσπου τὰ ἔλεγα, ἔξοφνα λύνει ἐκεῖνος
μὲ μίαν τὴ φρέτρα του, παίρνει ἀμπόσα βέλη,
ἐτοιμασμένα ἐπίτηδες νὰ μπουνε ἔς τὴν καρδιά μου
καὶ δυνατὰ τεντόνοντας τὸ εὐλύγιστό τ' ὑ τόξο,
ἔστω τὸ γόνατό του περαστό : — Νὰ, πάρε, ποιητή μου,
μοῦ εἶπε, πάρε το αὐτὸ γιὰ νὰ τὸ τραγουδήσῃς.
Ἄλλοίμονο, ἀλάθευτη ποῦ εἶχε τὴ σαίτα,
ἄλλοι, τὸ ἄσπλαγχο παιδί ! Ἔχω φωτιὰ ἔστω στῆθος
καὶ βασιλεύει ὁ ἔρωτας μὲς ἔς τὴν φωτιὰ μονάχος.
Μὲ δεκαπέντε συλλαβὰς λοιπὸν κ' ἐγὼ θὰ ψάλλω,
ἀφοῦ τὸ θέλει καὶ καλὰ ὁ ἔρωσ, τί νὰ γίνῃ !
Ἔχετε γειὰ στρατεύματα καὶ πόλεμοι καὶ ὄπλα
μὲ τὸ βρῦ τὸ μέτρο σας, τὸν σοβαρὸ τὸν τόνο !
Καὶ σὺ, καλή μου σύντροφε, ἀγαπημένη Μοῦσα,
βάζε στεφάνι ἀπὸ μυρτιὰ νεόκοπη, ἀνθισμένη,
ἔς τὸ μέτωπό σου τὸ ξανθὸ, κ' ἐτοίμαζέ μου στίχους.

ΕΛΕΓΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Περιγραφή τοῦ θριάμβου τοῦ ἔρωτος

Ἄχ, ποῖος μοῦ ἔκαμε σκληρὸ ὅσον πέτρα τὸ κρεβάτι ;
Γιατί ὅλο φεύγει καὶ γλιστρᾷ ἔστω γῆ τὸ πάπλωμά μου ;
Γιατί μ' ἐφάνηκε μακρὰ ἢ νύχτα μου ὅσον χρόνος,
καὶ δὲν ἐκλείσαν μὴ στιγμὴ τ' ἀνύστακτά μου μάτια ;
Πῶς μοῦ πονοῦν τὰ κόκκαλα, βαρεῖα ἀποστάμενα ;
Ἐρωτας νῆσαι ; . . . Ἄδύνατο ! θὲ νὰ τον αἰσθανόμουν.

Μὴν τύχη κι' ἄρχισε κρυφὰ τριγύρω νὰ μὲ ζώνη,
 καὶ νὰ μὲ βλάψη μὲ κρυφὴ γυρεύει πικνουργία ;
 Ναι, χωρὶς ἄλλο εἶν' αὐτό. Βαθεῖα μὲς ἴστην καρδιά μου
 εἶναι ἄμπηγμέν' ἀσάλευτα τὰ σουβλερά του βέλη.
 Ἦρε τὸ στήθος μ' ὁ σκληρὸς καὶ τὸ ἴκαμε ἴδικό του,
 καὶ τώρα βασιλεύει αὐτὸς μονάρχος ἐκεῖ μέσα.
 Τί νὰ τοῦ κάμω; Νὰ δεχθῶ τὴ φλόγα τοῦ μὲ καίει,
 ἢ πόλεμο καλλίτερα νὰ προτιμήσω πρέπει,
 κ' ἔτσι ν' ἀνάψω τὴ φωτιὰ ἀντὶς γιὰ νὰ τὴ σβύσω ;
 Ἄς ὑποφέρω γίνεται ἄφροντο τὸ βάρος,
 ὅταν κἀνεὶς μ' ὑπομονὴ καὶ τέχνη τὸ σηκόνει.
 Ἐπειτα κῦτταξε νὰ ἴδῃς τὴ φλόγα τῆς λαμπάδας :
 ὅσο περισσότερο τὴ σεῖς, τόσο κ' ἐκείνη ἀνάφτει
 τὴν παραιτεῖς ἀκίνητη, καὶ σβύνει μοναχὴ της.
 Τὰ βῆδρα ὅπου ζεύγονται πρώτη φορὰ ἔς τ' ἀλέτρι
 τὰ δέρνουν περισσότερο γιὰ τὸ πολὺ τους πείσμα
 παρ' ὅσο δέρνουν τὰ παληὰ τὰ μαθημένα βῆδρα
 ποῦ χαίρονται νὰ περπατοῦν ἀφ' τὸ ζυγὸ ἀποκάτω.
 Ὅσο πλὴ ἀγριο τ' ἄλογο κλωτσοῦ καὶ πεισμακτόνει,
 τόσο ἔς τὸ στόμα πλὴ βάρυ τοῦ βάζουν χαλινάρι.
 μὰ ὅταν πετᾷ χαρούμενο ἔς τὸ κρότο τοῦ πολέμου,
 μὲλις θυμᾶται πῶς κρατεῖ τὸ χαλινὸ ἴστό στόμα.
 Ἔτσι κι' ὁ Ἔρωτας πολὺ πλὴ ἀσπλαγχνὰ πληγόνει
 ἐκείνους ποῦ τὸν διώχουνε καὶ ποῦ τὸν πολεμοῦνε,
 παρὰ ὅπου τὸν προσκυνοῦν καὶ τὸ ἔξομολογοῦνται.
 Λοιπὸν κ' ἐγὼ τ' ὁμολογῶ, κ' ἐγὼ τὸ φανερόνω,
 πῶς μ' ἔχεις, ἔρωτα, κ' ἐμὲ σφικτὰ ἀλυσσοδεμένο :
 Μ' ἐνίκησες, τετέλεστα ! τὸ χέρι μου σοῦ δίνω.
 Ἄς παύσῃ πλὴ ὁ πόλεμος εἰρήνη καὶ ἀγάπη.
 Τὰ πρῶτ' ἄς τὰ ξεχάσωμε· συχωρεμένα νῆναι.
 Ἐπειτα δὲ ἐπάνω σου δὲν πρέπει νὰ τὸ πάρης
 μ' εὐρήκας δίχως ἄρματτα κι' ἄρματωμένους ἦσουν.
 Στόλισε τώρα τὸ λοιπὸν μὲ μύρτους τὰ μαλλιά σου
 καὶ ζέψε τῆς μητέρας σου τὰ ἄσπρα περιστέρια
 ἔς τὸ ἀμάξι τὸ ἐνάεριο, ὅπου θὰ σοῦ χαρίσῃ,
 κηθῶς σοῦ πρέπει εὐμορφο, ὁ Ἄρης ὁ μητροῖός σου.
 Μέσα ἔς αὐτὸ θὲ νὰ σταθῆς ὅσῃ ἦρωας δλόρθος,
 καὶ μέσα ἔς ταῖς ζητωκραυγαῖς καὶ ἴστη πομπὴ τοῦ κόσμου,
 θὲ νὰ προστάξῃς τὰ πουλιὰ ὅπου θὰ σὲ σηκόνουν
 μ' ἔνα σου νεῦμα μοναχὸ ποῦ θέλεις νὰ σὲ φέρουν.

Κατόπι σου θ' ἀκολουθοῦν τῆς τελετῆς στολίδι,
 οἱ νέοι τοῦ ναι σκλάβοι σου κ' ἡ σκλάβαις σου κοπέλλαις,
 καὶ τελευτᾶς ἀπ' αὐτοῦς, τὸ ὑστερνό σου θυμα,
 ἐγὼ θὰ σὲ ἀκολουθῶ μὲ τὴν πληγὴ ἔς τὸ στήθος.
 Κ' ἡ Φρόνησι θὲ νᾶρχεται ἰπισθᾶγκωνα δεμένη,
 καὶ μὲ σκυφτὴ τὴν κέφαλή ἢ Ἐντροπὴ μάζῃ της,
 καὶ ὅ,τι ἀντιστέκεται ἔς τοῦ Ἔρωτος τὰ ὅπλα.
 Ὅπου προβάλῃς γύρω σου τὰ πάντα θὰ σὲ τρέμουν,
 κι' ὁ κόσμος ὅλος ἀψηλὰ σηκόνοντας τὰ χέρια :
 «Ζήτη ὁ Ἔρωτος !» μὲ φωνὴ θὰ τραγουδῇ μεγάλη.
 Τὰ Χάδρα θὰ σ' ἀκολουθοῦν πιστοὶ ὑπασπισταὶ σου,
 καὶ θᾶρχωνται μάζῃ μ' αὐτὰ τὸ Λάθος καὶ ἡ Τρέλλα.
 γιὰτὶ αὐτὰ δὲν φεύγουνε ποτὲ τὴν συντροφιά σου
 σοῦ εἶν' ἀχώριστα πικνοῦ εἶναι τὸ στρατευμά σου
 μ' αὐτὸ κι' ἀνθρώπους καὶ θεοὺς νικάς καὶ κυριεύεις.
 χωρὶς αὐτὸ ἐχάθηκε ἡ δύναμί σου ὅλη.
 Καὶ θὰ σὲ ἴδῃ ἢ μητέρα σου ἀφ' τὴν κορφή τοῦ Ὀλύμπου
 μὲ περιφάνεια καὶ χαρὰ καὶ θὰ σὲ χαριετίσῃ,
 καὶ ἄφθονα τριαντάφυλλα θὰ πύρη νὰ σὲ ῥάνη.
 Σὺν ἥλιος θὲ ν' ἀστράφτουνε ἀφ' τὰ πολλὰ διαμάντια
 τὰ εὐμορφα σου τὰ μαλλιά, κι' ὀλόχρυσος ὁ ἴδιος
 μέσα σ' ὀλόχρυσον ἀμάξι θὰ σχίξῃς τὸν ἀέρα.
 Καὶ ὅμως, σὲ γνωρίζω ἐγὼ ! πολλὰς καρδικῆς καὶ τότες
 θὰ κάψῃς μὲ ταῖς φλόγαίς σου ἐκεῖ ποῦ θὰ διαβαίνῃς.
 Ζερβὰ δεξιὰ λαθωμπατικῆς πολλὰς θὲ νὰ μοιράσῃς.
 Τῶχουν τὰ βέλη σου ἔμφοτο νὰ μὴ ἴμποροῦν νὰ πύψουν
 θὲς ἢ δὲν θὲς, λαβόνουνε χωρὶς νὰ σ' ἐρωτήσουν
 κι' ἀκόμα καὶ μὲς τὸ νερὸ ἢ φλόγα σου φλογίζει.
 Ἔτσι, πρὸμοια πομπὴ καὶ ὁ Βάκχος ἔχει κάμει,
 ὅσῃ ἐκυρίευσε τὴ γῆ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Γάγγη
 μόνο μὲ μία διαφορὰ πῶς τὸ ἴδικό σου ἀμάξι
 θὲ νὰ τὸ σέρνουνε πουλιὰ καὶ ὄχι ἄγριας τίγρεις.
 Ἀφοῦ λοιπὸν θᾶχῃς κ' ἐμὲ ὅσῃ σκλάβο ἴστην πομπὴ σου,
 ὅσο ἴμπορεῖς προσπάθησε μὴν τύχη καὶ τὴ χάσῃς
 τὴ δύναμι ποῦ σ' ἔδωκε ἀπάνω μου ἢ νίκη.
 Πάρε παράδειγμα νὰ ἴδῃς τοῦ Καίσαρος ταῖς νίκαις,
 μὲ τ' ὅπλο ἐκεῖνο ποῦ νικά, μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο πάλι
 τοὺς νικημένους στέκεται καὶ τοὺς ὑπερασπίζει.
 Γι' αὐτὸ ναι καὶ τὰ ὅπλα του πικνοῦ εὐτυχημένα.

(Μεταφράσθησαν ἐλευθέρως ἐκ τῆς Λατινικῆς)

Ἰω. Γ. Φραγκιᾶς

Συνοψίζομεν ἐν ὀλίγοις τὰς ἐσχάτως γενομένας νεωτέρως ἐρεῦνας περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου, περὶ οὗ τοσαῦτα προστέθησαν ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας ἐτυμολογικὰ δοκίμια.

Ὁ κ. Σάθας ἀνεζήτησε τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος, ἐν τῇ ἀντιπαρκατάσει τοῦ ὀνόματος «Μωρέας» πρὸς δύο τοπικὰ τῆς Ἡλίδος ὀνόματα, τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μαργᾶλιν ἢ Μάργκικιν καὶ τὸ σημερινὸν ἰχθυοτροφεῖον Μουργιᾶ.¹ Ἡ οἰκειότης τῶν ὀνομάτων Μωρέας καὶ Μουργιᾶ, ὑποδεικνύει κατ' αὐτὸν, ὅτι τὸ ἰχθυοτροφεῖον εἶναι λείψκον (vestige) πόλεως ἣτις ἐκαλεῖτο Μωρέας. Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὀνομάσθη ἡ Ἡλις Μωρέας, καὶ ἐκ τῆς Ἡλίδος κατόπιν ἄπασα ἡ Πελοπόννησος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις Μωρέας ἔκειτο ἀκριβῶς ἐν τῷ χώρῳ ἢ ἀρχαίᾳ πόλις Μαργᾶλα, ἐπειτα ἐκ τούτου ὅτι ἡ καταγωγή τοῦ σημερινοῦ ὀνόματος τῆς χερσονήσου ἀνατρέχει μέχρι τῶν κλασικῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἐρείδεται κυρίως ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπῆρξεν ἐν Ἡλιδι πόλις καλουμένη Μωρέας· διότι ἄνευ τούτου ἡ ἀσθενὴς ἄλλως συνήχησις τῆς Μαργᾶλης καὶ τοῦ Μουργιᾶ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῆ ὡς τυχαία.

Ἄλλ' ὑπῆρξεν ἄρα γέ ποτε ἐν Ἡλιδι πόλις καλουμένη Μωρέας; Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ μέσου αἰῶνος οὐδεὶς ὑποπτεύθη τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς, οὔτε ἱστορικῶς, οὔτε χρονολόγος, οὔτε γεωγράφος, οὔτε περιηγητής. Ὁ κ. Σάθας ἐνόμισεν ὅτι διέκρινε τὴν σκιάν αὐτῆς ἐντὸς δύο στίχων τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου τῆς Κουγκέστας, τοὺς ὁποίους ἐσχολίασεν ὡς ἐξῆς: «Ἐν τῷ Προλόγῳ τὸ ὄνομα Μωρέας, ἀπαξ μόνον ἀνκρυρόμενον, σημαίνει πόλιν μᾶλλον ἢ χώραν». Παρκατηρητέον πρὸ πάντων ὅτι τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας τῆς Ρωμῆας καὶ τοῦ Μωρέως διακρίνεται εἰς δύο μέρη. Ὁ Πρόλογος περιέχει ἐπίτομον ἔκθεσιν τῆς τετάρτης στυροφορίας, καὶ μετὰ τοῦτον ἔρχεται τὸ κείμενον τῆς κυρίας ἐπιβολῆς τῶν χρονικῶν ἐπιγραφόμενον: «Τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδαισαν τὸν τόπον τοῦ Μωραϊῶς». Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ μέρει τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως ἀναφέρεται καθ' ἑκάστην σχεδὸν σελίδα. Τοσοῦτον συχνὴ αὐτοῦ μνεία δὲν ἠδύνατο φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ γίνῃ ἐν τῷ Προλόγῳ· οὐδὲν ἦττον μνημονεύεται καὶ ἐν αὐτῷ τριῶν πρῶτον εἰς τοὺς δύο στίχους οὓς μόνους ἔκρινεν εὐλογὸν νὰ παραθέσῃ ἂ συγγραφεύς.

¹ Σ τὸν Ποντικὸν ἐπίσασσι τὰ κάτεργα λιμῖονα

ὅπου ἔνι γὰρ εἰς τὸν Μορηῶν κάστρον λαμπρὸν ὑπάρχει.

Ἐπειτα εἰς τὸν ἀμέσως ἐπόμενον στίχον·

¹ Monuments relatifs à l'histoire de Grèce, Paris 1880 Τόμ. Α', σελ. XXVIII—XXXVIII τοῦ προοιμίου.

Ἐκεῖ ἦτον ὁ μισερ Τζεφρὲς αὐθέντης τοῦ Μωρέως.

Καὶ πάλιν περὶ τὰ τέλη τοῦ προλόγου·

Ἔσωσαν ἔς τὴν Μονοβασίαν ἐκεῖ ἀπεσχολάσαν

Ἐξέβησαν εἰς τὸν Μωραῶν

Ὁ ἀποδίδων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως ἐνταῦθα τὴν ἔννοιαν πόλεως μᾶλλον ἢ χώρας, καὶ ἰδίως πόλεως κειμένης ἐν τῇ Ἡλιδι, ἀξιοῖ ὅτι ὁ χρονολόγος λέγει τὰ παρδοξότερα τῶν πραγμάτων· ὅτι ὁ καταπλεύσας εἰς Μονοβασίαν, ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν Ἡλίδα· ὅτι ὁ Γοδοφρέδος, ἀντὶ νὰ ἦναι πρίγκηψ τῆς Πελοποννήσου, δὲν ἤρχεν εἰμὴ μίξας μόνως πόλεως· ὅτι ἡ πόλις τοῦ Ποντικοῦ ἔκειτο εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μωρέως, ἐνῶ αὐτὸς ὁ κ. Σάθας τοποθετεῖ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Ποντικοῦ καὶ τῆς Ὠλένης. Ἐν τούτοις ὁ χρονολόγος ἐφρόντισε νὰ μᾶς ἐνθυμίξῃ ἐκ δικλειμμάτων τί ἐννοεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος Μωρέας, λέγων: «Ὁ Ὀλες τῆς Πελοπόννησος, ὅσον κρατεῖ ὁ Μωρέας, ὀλες τῆς Πελοπόννησος, τὸν λέγουσι Μωραῶν».

Μετὰ τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας ἔρχεται ἡ μαρτυρικὴ μοναχοῦ τινοῦ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅστις εἶπέ που περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἦτο ἐκ τῆς ἐκκλησίας Ὠλένης τοῦ Μωραίου.¹ Ἐκλαμβάνοντες ἐνταῦθα τὸν Μωρέαν ὡς πόλιν, περιπίπτομεν αὐθις εἰς τὸ ἀλλόκοτον γεγονός τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως Ὠλένης κειμένης ἐν τῇ πόλει τοῦ Μωραίου, ὅπερ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδέχεται ὁ συγγραφεύς, ἀφοῦ ὡς εἶδομεν τοποθετεῖ τὸν Μωραῶν αὐτοῦ μεταξύ Ὠλένης καὶ Ποντικοῦ. Ἄλλὰ ἀπὸ τῶν μαρτυριῶν τούτων, αἵτινες οὐδὲν μαρτυροῦσι, μεταβαίνομεν εἰς παράθεσιν σπουδαιότερας.

Κατὰ τὸν ἐν τῇ δεκάτῃ τρίτῃ ἑκατονταετηρίδι Ἄρχιζ γεωγράφον Ἰβν-Σαΐδ «ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Μωρέως κεῖται ἡ ὀμῶνυμος πόλις, ἣτις εἶναι πρωτεύουσα αὐτοῦ». Ἐνταῦθα ἔχομεν τελευταίον πόλιν ῥητῶς κατονομαζομένην Μωρέας· ἀλλὰ τὸ δεῖνόν εἶναι ὅτι ὁ Ἰβν-Σαΐδ, βεβιωτὸς ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τοῦ ὅ,τι ἠθέλησε νὰ ἀποδείξῃ ὁ κ. Σάθας. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὀμιλεῖ περὶ πόλεως ἐν τῇ Ἡλιδι κειμένης, ὁ δὲ ἄρχιζ γεωγράφος ἀξιοῖ ὅτι ἡ πόλις Μωρέας ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου. Πῶς δὲ νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης πόλεως, εἴτε ἐν Ἡλιδι, εἴτε ὅπουδήποτε ἄλλου τῆς Πελοποννήσου, ἐνῶ ἴχνος αὐτῆς δὲν εὐρίσκομεν οὔτε εἰς τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας, τὸ ὅποιον ἱστορεῖ λεπτομερῶς τακτὰ τὰ κατὰ τὸ πριγκηπάτον τῆς Ἀχαΐας, καὶ παρκατήσιν ὀδοθήκοντα καὶ ἐπτὰ ὀνόματα πόλεων αὐτῆς, καὶ ἐπαρχιῶν, καὶ ποταμῶν, καὶ ὀρέων, οὔτε εἰς τὸν ἀρχαῖον γεωγράφον Ἐδρῖσι ὅστις ἀμάρτας ἐν τῇ δωδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, κατέλιπεν ἡμῖν γεωγραφικὸν ἔργον ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τῆς συγγραφῆς τοῦ ὀμῶνυμοῦ αὐτοῦ.²

¹ Ἐν τινι χειρογράφῳ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου

² Horf. ἑλλην. ἱστορία τόμ. Α'. σελ. 163.

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθχ προκλιθεῖσα λύσις, προεκάλεσεν ἄλλην. Ὁ κ. Ζαχαρίας von Lingenthal, ὁ περιώνυμος σχολιαστὴς τῆς *Ἐκλογῆς τῶν νόμων*, δὲν παραδέχεται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὅτι ὑπῆρξέ ποτε πόλις Μωρέας, νομίζει ὅμως ὅτι ὁ κ. Σάθχας, ἀναζητήσας ἐν τῇ Ἡλιδί τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀνόματος τούτου, ἀντιπαρήλθε πλησιέστατα τῆς ἀληθείας. Τὸ ὄνομα τοῦτο, λέγει, ἐκφέρεται εἰς τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα διὰ τοῦ τύπου Amorea, ἢ Amorée· τὸ δὲ Amorea, εἶναι ἐπίθετον τῆς Κάτω Ἡλίδος, ἀνδρείος, ἀμόρειος (*Ἡλις*), ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν κοίλην Ἡλιδα τῶν κλασικῶν χρόνων.¹

Ἡ προτεραιότης τοῦ τύπου Amorea ἐπιστώθη ἀποχρώντως ὑπὸ τοῦ κ. Ζαχαρίου von Lingenthal· ἀλλ' ἔδει προσέτι νὰ βεβαιωθῇ ὅτι τὸ ὄνομα, ἀνδρείος, ἀμόρειος, ἦτον ἐν χρῆσει παρὰ τοῖς κατοικοῖς τῆς χώρας ὅτε ἀφίκοντο αὐτόθι οἱ Φράγκοι· διότι μόνον τούτου τεθέντος δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν διατί οἱ ξένοι προετίμησαν αὐτὸ παντὸς ἄλλου. Δυστυχῶς τὸ γεγονός τοῦτο οὐδὲν ἀποδεικνύεται.

Συμπεραίνων λέγω, ὅτι ἡ Σφιγξ αὕτη δὲν εὔρεν ἔτι τὸν Οιδίποδα αὐτῆς.

(Ἐκ τοῦ Bulletin de Correspondance hellénique τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1881.)

Κ. Παπαβρήγγουλος

ΤΗΣ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΗΛΩΝΙΔΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΡΕΙΣ

Πᾶσα ἡ μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος καὶ Νέστου ποταμοῦ πρὸς νότον ἐκτεινομένη χώρα, ἐκπαλαι οἰκουμένη ὑπὸ διαφόρων βραβάρων θρακικῶν φύλων ἐκαλεῖτο Ἡδωνίς, Ἡδωνική καὶ χώρα τῶν Ἡδωνῶν, οἵτινες πρότερον οἰκοῦντες ἐν Μυγδονίᾳ καὶ ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν πρώτων βασιλέων τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Τημενιδῶν, ἐγκατεστάθησαν ἐνταῦθα.² Ταύτης δὲ, ἀρχῆθεν μὲν Θρακικῆς οὔσης, ὑπὸ δὲ τοῦ Φιλίππου προσαρκτηθείσης εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος, διέκριναν οἱ ἀρχαῖοι δύο μέρη ἰδιαίτερα φέροντα ὄνομα, τὴν Πιερίαν ἢ ὀρθότερον Νέαν Πιερίαν, ἐκτεινομένην εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο λαβοῦσαν ἐκ τῶν Πιέρων, οἵτινες, ὡς οἱ Ἡδωνοὶ ἐκ τῆς Μυγδονίας ἐξελαθέντες ἐκ τῆς ἀρχικῆς Πιερίας τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, κατέφυγον εἰς τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τὴν Φυλλίδα ἐκτεινομένην μεταξὺ τῆς Κερκινιτιδῆς λίμνης, τοῦ

¹ Deutsche Literaturzeitung, 1880, N. 6. σ. 196 p. ἐπ.

² Ἡ παρὰ τῷ ἐπιτομῆ τοῦ Στράβωνος (ἀποσπ. 11) διάκρισις Ἡδωνῶν καὶ Ἡδωνῶν ἄλλοι γος φαίνεται μοι καὶ δικαίως ὡς τοιαύτη κατακρίνεται ὑπὸ τοῦ Ἀελίου (Maked. p. 68), καὶ Ταφελίου (Fragm. Strab. p. 10).

Παγγαίου ὄρους καὶ τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ,¹ καὶ οὕτω κληθεῖσαν κατὰ τὴν μυθολογίαν ἐκ τῆς Φυλλίδος, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης, ἦν εἰς γάμον ἔλαθε μετὰ τῆς χώρας Ἀκάμας ὁ τοῦ Θεσέως υἱός, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἀκολούθως κατέλιπεν αὐτὴν ἀπίστως, κραμασθεῖσα αὕτη εἰς τὰς Ἐννέα Ὀδοὺς, κατηράσθη τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπειτα συνέβη ἢ πολλαπλῇ συμφορᾷ αὐτοῖς.² Πόλις δὲ ἀνήκουσαι τῇ Ἡδωνίδι ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αἱ ἀκόλουθοι, αἱ Ἐννέα Ὀδοὶ, οὕτω κληθεῖσα κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν ἐννέα ὁδῶν, αἵτινες ἐκ διαφόρων πόλεων ἐρχόμεναι συνεκεντροῦντο καὶ διεσκαυροῦντο ἐν αὐτῇ, εἴτα δὲ τῷ 437 π. Χ. κατακληθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, δις πρότερον ἀποκρουσθέντων καὶ ἀποικισθεῖσα μετωνομάσθη Ἀμρίπολις ὡς περιβαλλομένη ἐκ δύο βραχίωνων τοῦ Στρυμόνος καὶ περιτεταγισμένη· αἱ Κρηνίδες, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν ἐν αὐτῇ ἀναβλυζόντων πηγῶν ὑδάτων καὶ Φίλιπποι μετονομασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, δχυρώσαντος καὶ κατακοσμήσαντος αὐτὴν, φημιζομένην διὰ τὰ πλούσια μέταλλα τοῦ χρυσοῦ· ἡ Δραβῆσκος κειμένη μεταξὺ τοῦ Ἀγγίτου καὶ Νέστου ποταμοῦ, ἔθλα νῦν κεῖται ἡ πόλις Δράμα πρὸς Β. τῶν Φιλίππων· ἡ Μύρκινος κειμένη ἐν τῇ ΝΑ γωνίᾳ τῆς Καρκινιτιδῆς λίμνης καὶ ἐπίσημος διὰ τὰ περὶ τοῦ Ἰστιαίου καὶ Ἀρισταγόρου στοροῦμενα· ἡ δευτέρα καὶ ἐπισημοτέρα τῆς προηγουμένης Δραβῆσκος κειμένη πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀγγίτου, ἔθλα νῦν κεῖται χωρίον τι, γνωστὴ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὴν καταστροφὴν δεκακισχιλίων Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Ἡδωνῶν τῷ 466 π. Χ. ὁ Φάγγης κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἡόνος καὶ ἀρχῆθεν μὲν ὑπὸ τῶν Ἡδωνῶν οἰκουμένη, εἴτα δὲ ὑπὸ τῶν Πιέρων κατακληθεῖσα· ἡ Ἀπολλωνία κειμένη ἐν τῇ παραλίᾳ, ὠσαύτως καὶ ἡ Γαληφός, Οἰούμη, Δάτον, Νεάπολις, Πέργαμος καὶ Πίστυρος κείμεναι ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου καὶ φημιζόμεναι διὰ τὴν θέσιν, εὐφορίαν, καὶ ἀφθονίαν τῶν μετάλλων.³

Τοιαύτη μὲν οὖν ἦν τὸ πάλαι ἡ Ἡδωνίς καὶ τοσαύτης εἶχε πόλις ἦτοι χώρα χρυσοῦχος καὶ χρυσοφόρος, εὐπολίς τε καὶ πολῦπολις ἦν καὶ ἕνεκα τῶν πολλῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων κατέστη τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν Θρακῶν καὶ Περσῶν βασιλέων, μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων, Λακεδαιμονίων καὶ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας μεχριστοῦ ὁ Φίλιππος προ-

¹ Ἐνταῦθα παρατηρῶ ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας μνημονεύει τῆς χώρας (713) «Ἡ δὲ γῆ αὕτη ἢ περὶ τὸ Πάγγαιον οὖρος καλεῖται Φυλλίς, κατατείνουσα τὰ μὲν πρὸς ἐσπέρην ἐπὶ ποταμῶν Ἀγγίτην ἐκδιδόντα εἰς τὸν Στρυμόνα, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν τείνουσα πρὸς αὐτὸν τὸν Στρυμόνα» ἐσαφηνέως τίθησι τὸν μὲν Ἀγγίτην πρὸς δυσμὰς, τὸν δὲ Στρυμόνα πρὸς ἀνατολὰς, ἐνῶ ἀμφότεροι οἱ ποταμοὶ διατρουνοῦντες καὶ νῦν ἔτι τὰ ὄνομα Στρούμα καὶ Ἀγγίστα πᾶν τοῦναντίον μαρτυροῦσι. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀπάτην περιέπεσε καὶ Μύλλερος (Maked p. 7) ὡς ἄλλαχού ἀποδείξω.

² Περὶ τῶν μυθευομένων Τεσσο, εἰς Λυκόφρ. Κασσ. στ. 495 Ἰγν. μῦθ. 59, 243.

³ Ovid. Heroid. 2. Justin. 2, 6. Σχολ. Αἰσχίν. σ. 754. Boecknecke Forsch. p. 107.

σῆρτησεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ χίλις τέλκοντα ἐπορίζετο κατ' ἔτος ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ διατέμνοντος τὴν χώραν Παγγαίου ὄρους. Ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ ἐπὶ πολὺ χρόνον γενναίως καὶ ἀπεγνωσμένως ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ὁ βασιλεὺς τῶν Ἡδωνῶν Πιττακὸς καὶ ὁ ἀνδρεὺς Βάγης, ὃς ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν πρῶτον μὲν σφάζας τὰ τέκνα, τὴν γυναῖκα, τὰς παλλακὰς καὶ τοὺς οἰκέτας ἔριψεν εἰς τὴν πυρὰν, εἶτα δὲ διασκορπίσας εἰς τὸν Στρυμόνα τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐρρίφθη καὶ αὐτὸς εἰς αὐτήν. Ἐνταῦθα ἐγεννήθησαν καὶ πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες, φιλόσοφοι, ἱστορικοὶ καὶ καλλιτέχναι οἷον Ζωΐλος ὁ Ὀμηρομάστιξ ἐπικληθεὶς, Φίλιππος ὁ Ἀμφιπολίτης, Δημήτριος ὁ φιλόσοφος φίλος τοῦ Πλάτωνος, Ἐρμυχόρας ὁ Στωϊκὸς, Δάμιππος ὁ Πυθαγόρειος, Πυθαγόρας ὁ τοῦ Ἀπολλοδώρου ἀδελφὸς καὶ Πάμφιλος ὁ περιώνυμος ζωγράφος καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ Πικασίου, πολλὰ καὶ διάφορα φιλοπονήσαντες συγγράμμικτα. Ἐνταῦθα γενομένης τῆς μεταξὺ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου μάχης κατελύθη ἡ ῥωμαϊκὴ δημοκρατία καὶ ἐξέπνευσεν ἡ ἐλευθερία τῆς Ῥώμης, ἐνταῦθα τέλος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τῷ 53 μ. Χ. ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν πρώτην συνέστησε χριστιανικὴν κοινότητα, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀκολούθως ἔγραψε καὶ τὴν γνωστὴν πρὸς Φιλίππου ἐπιστολήν.

Νῦν δὲ ἐρημία, βαρβαρότης καὶ τυραννικὴ βασιλεύει ἐν αὐτῇ, οἰκουμένη κατὰ κώμας καὶ χωρὶς ὑπὸ διαφόρων βαρβάρων φύλων. Διότι τῶν πολυαριθμῶν ἀρχαίων πόλεων δύο μόνον νέαι πόλεις ὑπάρχουσιν, ἡ Καβάλλα παραλία ἐμπορικὴ πόλις κειμένη πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Νεαπόλεως καὶ ἡ Δράμα μεσόγειος ἐν τῇ θέσει τῆς μικρᾶς καὶ ἀτήμου Δραβήσκου. Κωμοπόλεις δὲ ἐπισημότεραί εἰσι τὸ Ἄλιστράτιον κείμενον πρὸς δυσμὰς καὶ οὐ μακρὰν ἀπέχον τῆς Δράμας καὶ τὸ Πράβιον κείμενον ἐν τῇ μεσογείῳ πρὸς δυσμὰς περὶ τὸ Ἄλιστράτιον καὶ ἡ Δράμα ἐκατέρωθεν δύο ὥρας ἀπέχουσα τῆς Καβάλλης καὶ πιθανώτατα ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Περγάμου κειμένη¹ κώμα δὲ ἡ Ἐλευθερούπολις ταῦν Ἐλευθεράκι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλουμένη ΝΔ τῆς Καβάλλης κειμένη ἐν τῇ παραλίᾳ καὶ τὸ Δοξάτον πρὸς βορρᾶν τῶν Φιλίππων καὶ πρὸς νότον τῆς Δράμας ἐπὶ τινος παραποτάμου τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ, καλουμένου Κουρου-Δερέ, ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Ἐλευθερουπόλεως, (Ἐηροποτάμου) κείμενον. Ἡ κώμη αὕτη ἔχουσα περθεναγωγεῖον, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἑλληνικὸν καὶ φιλεκαπιδευτικὸν σύλλογον ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν σπουδαιοτέρᾳ πκτῶν τῶν λοιπῶν κωμῶν καὶ τῶν μνημονευθεισῶν ἔτι κωμοπόλεων ἔστιν.¹ Διότι οἱ φιλόμουσοι τῶν κατόικων αὐτῆς, ὑπὸ ζήλου διαπύρου πρὸς συλλογὴν ἀρχαίων μνημείων

¹ Περὶ τούτων ἰδίᾳ καὶ ἐν γένει περὶ τῆς Ἡδωνίδος ἴδε «Περιήγησιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικριτῶν Δράμας, Ζίχνης καὶ Ἐλευθερουπόλεως ὑπὸ Ν. Γ. Φιλίππου», ἐν «Παρνασσῶ» τόμ. Α', σελ. 123. Σημ. Ἐπ.

φλεγόμενοι, συνέστησαν ἰδιαίτερον σύλλογον, ὀνομάσαντες αὐτὸν ἁ' Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρίαν» ἀσχολουμένην εἰς τὴν συλλογὴν λέξεων ἀρχαίων, φράσεων, παροιμιῶν, ἀσμάτων, νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν, ὧν τινὰ πεμφθέντα μοι ἐδημοσίευσα ἐν τῷ περιοδικῷ «Παρνασσῶς». Ἐνεκα δὲ τῶν φιλαρχαίων τούτων αἰσθημάτων τῆς Ἐταιρίας δικαίως τὸ ἀρχαιολογικὸν καὶ φιλολογικὸν τμήμα τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν συγκροτηθέντος ἐνταῦθα Συνεδρίου τῶν ἑλληνικῶν συλλόγων ἀπένευμε τὸν πρῶτον ἔπαινον τῇ εἰρημένῃ ἐταιρίᾳ ἵνα ἐισχύσῃ καὶ ἐμψυχώσῃ τὴν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου προθυμίαν αὐτῆς καὶ προκαλέσῃ καὶ ἄλλους συλλόγους εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῆς ἐν Δοξάτῳ ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας. Ταύτης τοίνυν τῆς μικρᾶς καὶ ἀρτισυστάτου ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, ὡς δάσεώς τινος ἐν μέσῳ τῆς ἐρημίας καὶ βαρβαρότητος ἰδρυθείσης, ἐπισυνάπτω τρεῖς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς, ἀρτίως πεμφθείσας μοι πρὸς δημοσίευσιν.

Α'.

ΒΑΣΙΕΛΑΣ ΒΙΟΥΟΞΜΟΣ
ΙΔΩΝΙΩ ΒΑΣΙΕΛΟΥ
ΤΩ ΙΔΙΩ ΥΙΩ ΤΕΛΕΥΤΗΣΑΝΤΙ
ΕΤΩΝ ΙΗ ΚΑΙ ΞΟΥΞΑ ΞΥΜΒΙΩ
ΙΔΙΑ ΖΩΝ ΕΠΟΙΗΣΑ
ΜΝΕΙΑΣ ΧΑΡΙΝ.

Β'.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΛΩΤΗΡΙΧΟΥ
Ι ΙΝΙΟΣ ΕΤΩΝ
Κ' ΕΝΘΑΔΕ
ΚΕΙΤΑΙ ΞΩΤΗ
Ρ]. ΙΧΟΣ ΤΩ
ΑΔΕΛΦΩ

Γ'.

Τ. Φ. ΛΕΡΜ
ΜΝΕΙΑΣ ΧΑ
ΦΙΛΟΥΣ ΞΥ
ΤΑΣ ΤΗΚ
ΚΕΝΕΥΝ

Περὶ δὲ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως ὀλίγας μόνον λέξεις σημειοῦ ἢ ἑταιρίαν τὰς δε ἄ' Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν, ἀντιγραφειῶν ἀπὸ λίθων, ἢ μὲν πρώτη εὐρέθη ἐν τινι ὀθωμανικῷ χωρίῳ, ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Φιλίππων κειμένῳ καὶ κολουμένῳ Ῥαχτσῆ. Ἡ δὲ ἄλλη ἐντετοιχι- σμένη εὐρέθη ἐν τινι τουρκικῷ σοφῆ παρὰ τὴν δεξιὰν ἄκρην τῆς ἀπὸ Δράμας εἰς Καβάλλον ἀγούσης. Εἶνε δὲ ἐπιγεγραμμένοι γράμμασι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ λίθων σκληρῶν τετραγώνων». Περὶ δὲ τῆς τρίτης οὐδὲν λέ- γεται.

Μ. Γ. Δήμιτσας

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἀριστοτέλης, ὁ μέγιστος τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος, ὁ περιλαβὼν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ διανοίᾳ ἀπάσας τὰς περὶ τῶν ὄντων γνώσεις, ὁ συνα- γαγῶν ἐπιμελῶς τὴν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένην τοῦ ἐπιστητοῦ ὕλην καὶ συναρθρώσας αὐτὴν τεχνηέντως καὶ ἀναγαγὼν αὐτὴν εἰς σύστημα ἰδανι- κὸν περικαλλέστατον καὶ θαυμασιώτατον, ὁ μετ' ἀξιοθχυμάστου βαθυνοίας παρκαλοουθήσας τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας καὶ μετὰ μεγίστης δξυνοίας ἀ- ναλύσας καὶ ἀνακτεμὼν ἀπαντα τὰ ζητήματα μικρὰ καὶ μεγάλα, ὁ τὸ φι- λοσοφικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν γνώσεων ἐποικοδομήσας, ὁ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ αὐτοῦ ἐρεύνη τὴν ἀντίθετον τῷ Πλάτῳ ὁδὸν ἀκο- λουθήσας, ἀρξάμενος οὐχὶ ἐκ τῶν ἰδεῶν πρὸς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων πρὸς τὰς ἰδέας, ὁ πατὴρ καὶ τελειωτὴς τῆς λογικῆς ἐπιστή- μης καὶ ἑνδοξος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου παιδαγωγός, ἐν τῷ κύκλῳ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν περιέλαβεν ὡς καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, ὁ δαι- μόνιος Πλάτων,¹ καὶ τὸ περὶ παιδείας ζήτημα. Διογένης δὲ Λαέρτιος μνη- μονεύει ἴδιον περὶ παιδείας σύγγραμμά τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ σύγγραμμά ὅμως τοῦτο ὡς καὶ ὁ προτρεπτικός, ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μὲν Λαερτίου μνημο- νευόμενος,² εἰς τὸν αὐτὸν δὲ ἴσως παιδαγωγικὸν κύκλον ὑπαγόμενος, δυστυ- χῶς δὲν περιήλθον μέχρις ἡμῶν ὕπως καὶ ἄλλα ἔξοχα τοῦ αὐτοῦ φιλοσό- φου πονήματα ἐξηφανίσθησαν κακῆ μοίρᾳ ὑπὸ ταῦ πανδαμάτορος χρόνου. Ἐκ τῶν νῦν ὅμως σωζομένων συγγραμμάτων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν *Πολιτικῶν* καὶ *Ἠθικῶν Νικομαχείων* θέλομεν πειραθῆ νὰ καταδείξωμεν διὰ βραχέων τὰς θεμελιώδεις περὶ παιδείας ἀρχὰς καὶ καθόλου τὸ παιδαγωγικὸν σύ- στημα τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπερ στηρίζεται ἐπὶ τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ τὸ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καθόλου καὶ τῆς πολιτείας ἰδίᾳ.

¹ Περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος ἐγράψαμεν ἴδιαν πραγματείαν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ περιοδικῷ τόμ. Α', σελ. 33

² Διογ. Λαερτ. 5, 12.

Α'.) Περὶ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος, τὸ αἰσθητικώτατον πάντων τῶν ζῶων,¹ διακρίνεται αὐ- τῶν κατ' Ἀριστοτέλη οὐ μόνον κατὰ τοῦτο ὅτι αὐτὸς μὲν κέκτηται *λο- γικὸν*, ἐκεῖνα δὲ δουλεύουσι ταῖς ἑαυτῶν ὁρμαῖς.² αὐτὸς μετείληφεν ἀνα- μνήσεως, ἐκεῖνων δὲ μόνον τινὰ ἐκοινώνησαν *μνήμης* τινός.³ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸδε, ὅτι αὐτὸς μόνος ἔτυχε γλώσσης, ἥτοι λόγου προφορικοῦ, πρὸς δὴ λῶσιν τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ βλαβεροῦ, αὐτὸς μόνος ἔχει συναίσθη- σιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, καὶ μόνος αὐ- τὸς δύναται νὰ ἐκφράσῃ δι' ἐνάρθρου φωνῆς πάντα τὰ ἠθικὰ ἐκεῖνα στοι- χεῖα, ὧν κοινωνοῦντες ἀπαρτίζομεν *οἰκίαν* καὶ *πόλιν*.⁴ Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις, φύσει πρώτη οὔσα καὶ τέλος πασῶν τῶν κοινωνιῶν, εἶναι αὐταρκεστάτη πρὸς τὸ εὖ ζῆν,⁵ ἔπεται ὅτι καὶ «ὁ ἄνθρωπος φύσει *πολιτικὸν ζῶον*» εἶναι, ἥτοι φύσει προώρισται νὰ συζῆ καὶ εὐδαιμονῆ μετὰ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων,⁶ ἀὸ δὲ ἀπολις διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην ἥτοι φαῦλος ἐστὶν ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος,⁷ ἢ ὁ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μηθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐδὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός». ⁸

Β'.) Περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ὁ ὕψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κεῖται κατ' Ἀριστοτέλη ἐν τῇ *εὐδαιμονίᾳ*,⁹ ἥτις, οὐδενὸς ἐνδεῆς οὔσα, ἀλλ' αὐτάρκης καὶ μόνον δι' ἑαυ-

¹ Περὶ ζῶων μορίων βιβλ. 2, κεφ. 17.

² «Οὐθὲν γὰρ, ὡς φαμέν, μάτην ἢ φύσιν ποιεῖ, λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει» (Πολιτ. 1, 2 σ. 1253). Καὶ «τὰ γὰρ ἄλλα ζῶα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ» (Αὐτ. 1, 5.).

³ «Μνήμης μὲν καὶ διδαχῆς πολλὰ (τῶν ζῶων) κοινωνεῖ, ἀναμνησθεσθαι δὲ οὐδὲν ἄλλο δύναται πλὴν ἄνθρωπος» (Περὶ ζῶων ἱστορ. 1, 1. Πρὸς καὶ περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως 2.)

⁴ «Ἡ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον, διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπέρ- χει ζῶοις· μέχρι γὰρ τούτου ἡ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθεν ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοισ· ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδίκον. Τοῦτο γὰρ πρὸς τ' ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλ- λων αἰσθησιν ἔχειν· ἢ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν» (Πολιτ. 1, 2, σ. 1253.)

⁵ Οἰκονομικῶν 1, 1.

⁶ «Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν ταιαύτην κοινωνίαν» (Πολιτ. 1, 2.)

⁷ Αὐτόθι.

⁸ Αὐτόθι.

⁹ Ἠθικ. Νικομ. 1, 2 καὶ 5 ἔκδ. Imm. Bekkeri.

τὴν καὶ οὐχὶ χάριν ἄλλου τινὸς ἐπιζητούμενη,¹ ἀποβαίνει τέλειον τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθόν, οὐπερ οὗτος, ὡς ζῶν πολιτικόν, ἐπιθυμεῖ νὰ κοινωνῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.² Εἶναι δὲ εὐδαιμονία, κατ' Ἀριστοτέλην, ἐνέργεια τῆς ψυχῆς κατ' ἀρετὴν τέλειαν,³ ὡς τοιαύτη δὲ φέρει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῇ.⁴ Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὰ ἀπκρῖζοντα τὴν εὐδαιμονίαν στοιχεῖα εἶναι δύο, ἥτοι τελεία ἀρετὴ καὶ ἀληθὴς ἡδονή· τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐσωτερικῶς στενότατα συγγενέουσι πρὸς ἄλληλα. *Εὐδαιμον ἄρα κατ' Ἀριστοτέλην μόνον ἐκεῖνος εἶναι, ὅστις, κατ' ἀρετὴν πράττων, τὴν ἀληθεστάτην συνκισθάνεται ἡδονήν.*⁵ Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν συντρέχουσι καὶ τινὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ· ταῦτα ὅμως δὲν εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἔστιν οὐδὲ ποιεῖ κακοδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν πράττοντα ἢ ἔλλειψις αὐτῶν.⁶

Ἀρετὴν δὲ λέγων ὁ Ἀριστοτέλης ἐνοεῖ οὐχὶ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς.⁷ Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψυχὴ συνίσταται ἐκ δύο μερῶν, γνωστικοῦ καὶ ὁρεκτικοῦ, «ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὐτὸ, τὸ δὲ οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὐτὸ, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον»,⁸ ἔπεται ὅτι καὶ αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι δύο εἰδῶν, ἥτοι διανοητικαὶ καὶ ἠθικαί.⁹ Ἐπειδὴ δὲ ἡ νοῦς ἢ ὁ λόγος εἶναι θεῖον τι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἥτοι τὸ ἰδίως αὐτὸν ἐξκνηρωπίζον καὶ ἀποθεοῦν, ἔπεται ὅτι αἱ διανοητικαὶ ἀρεταὶ εἶναι πολλῶν ὑψηλότεραι καὶ εὐγενέστεραι τῶν ἠθικῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συναγεται ὅτι καὶ ἡ εὐδαιμονία κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι οὐχὶ σωματικὴ, ἀλλὰ ψυχικὴ, καὶ ὅτι ἡ τελεία εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ τῆς ψυχῆς ἐνεργείᾳ, ἥτοι ἐν ταῖς διανοητικαῖς ἀρεταῖς.¹⁰ Ἐκ τῶν διττῶν ἀρετῶν «ἡ

1 «Ἄπλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν καθ' αὐτὰς αἰρετῶν τινὰ θετέον καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεῆς ἢ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης (Ἀυτῶσι 10, 6.)». Καὶ «ταύτην (τὴν εὐδαιμονίαν) αἰρούμεθα αἰεὶ δι' ἑαυτὴν καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο» (Ἀυτῶσι 1, 5.)

2 «Τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθόν, αὐταρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὐταρκες λέγομεν οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι καὶ τέκνοις καὶ γυναίκαί καὶ ὅλως τοῖς φίλοις καὶ πόλितαις» (Ἀυτ. 1, 5, καὶ 9, 9.)

3 Ἡθικ. Νικ. 1, 13. — «Διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἄρα εὖ ζήσομεν· τὸ δὲ γε εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν· τὸ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ εὖ ζῆν ἔστι, τὸ δ' εὖ ζῆν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν» (Ἡθ. μεγ. 4.)

4 Ἡθικ. Νικομ. 1, 8.

5 Ἡθικ. Νικ. 10, 6.

6 Ἡθικ. Νικ. 7, 14. 10, 10. Πολιτ. 4 (ἢ 7), 13 σ. 1332. 5 (8), 2. Πη-τορ. 1, 5.

7 Ἡθικ. Νικ. 1, 13. — 8 Πολιτ. 4 (7), 14, σ. 1333.

9 Ἡθ. Νικ. 1, 13.

10 «Εἰδ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὐλογον κατὰ τὴν κρατίστην. αὕτη δ' εἴη τοῦ ἀρίστου· εἴτε δὴ νοῦς τοῦτο, εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι καὶ ἐννοίαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θείων· εἴτε θεῖον ὄν καὶ αὐτὸ, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θεῖοτατον, ἢ τοῦτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία· ὅτι δ' ἔστι θεωρητικὴ, εἴρηται» (Ἀυτ. 10, 7. Πρβλ. καὶ 10, 8.)

μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν, διόπερ ἐμπειρῶς δαίται καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγιγνεται, ἔθεν καὶ τὸ ὄνομα ἔσχηκεν μικρὸν παρεγκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους». ¹ Ἐντεῦθεν γίνεται φανερόν ὅτι οὐδεμία τῶν ἀρετῶν οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίγνεται ἡμῖν· ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ φύσεως ἐπλάσθησαν πρὸς παραδοχὴν αὐτῶν, τελειούμενοι διὰ τοῦ ἔθους.² Ἐὰν λοιπὸν ἀρετὴ ἦναι λογικὴ τις καὶ δι' ἀσκήσεως ἐνισχυομένη ἐνέργεια, μὴ ἀπάδουσα εἰς τὴν φύσιν ἡμῶν, ἔπεται ὅτι τρεῖς ὅροι ἀπαιτοῦνται ὅπως γίνωμεν ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, ἥτοι φύσις, ἔθος, ἢ ἔξις καὶ διδασχὴ ἢ λόγος.³ Ἡ τριπλῆ αὕτη συνδρομὴ συναρτῶν καὶ πρὸς ὅσα ὅ, τε Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι ἀπαιτοῦσι πρὸς πλήρωσιν οἰκσδήποτε πράξεως.⁴ Οἱ τρεῖς οὗτοι ὅροι καὶ ἰδίως ἡ ἔξις καὶ ἡ διδασχὴ (διότι ἡ φύσις οὐκ ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν) ἀποτελεῖ τὴν παιδείαν.⁵

Γ.) Περὶ παιδείας καθόλου.

Ἡ παιδεία κατ' Ἀριστοτέλην ἔχει μὲν ῥίζας πικρὰς, φέρει ὅμως καρπὸς γλυκεῖς. Αὕτη ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις εἶναι κόσμος, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχεῖς καταφυγή· ὃ δὲ ἔχων ταύτην διαφέρει τοῦ μὴ ἔχοντος· ὅσῳ δὲ ζῶν τοῦ τεθνηκότος.⁶ Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ πολιτείᾳ προαίρει νὰ ζήσῃ καὶ ζῆ, καὶ μόνον ἐν αὐτῇ δύναται νὰ τύχῃ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας, τὸ αὐτὸ τέλος μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐπιδιώκων, διὰ τοῦτο καθήκον τῆς πολιτείας εἶναι νὰ μορφώσῃ ἀγαθοῦς πολίτας, παρέχουσα εἰς πάντας τὴν αὐτὴν μὲν παιδείαν, συναρτῶσαν ὅμως πρὸς τὸν ἑαυτῆς χαρακτῆρα.⁷ Ἐκ τῆς τοιαύτης παιδείας ἀποκλείει ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς δούλους, θεωρῶν αὐτοὺς ἐστερημένους ἐλευθέρως προακίρεσεως, ἀπκραιτήτου οὔσης πρὸς ἀρετὴν καὶ τῆς τοῦ βουλεύεσθαι δυνάμεως.⁸ Περὶ δὲ τῆς παιδεύσεως τοῦ θῆλεος

1 Ἡθ. Νικ. 2, 4.

2 «Οὔτε ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίγονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκῶσι μὲν ἡμῖν δεξασθαι αὐτάς, τελειούμενοι δὲ διὰ τοῦ ἔθους» (Ἀυτ. 2, 4.)

3 «Γίνεσθαι δ' ἀγαθοῦς οἴονται οἱ μὲν φύσει, οἱ δὲ ἔθει, οἱ δὲ διδασχῇ· τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τινος θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδασχὴ μὴ ποτε οὐκ ἐν ἡμῖν ἰσχύει ἀλλὰ δεῖ προδαιργάσθαι τοῖς ἔθει τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν κ.λ. (Ἡθ. Νικ. 10, 40.) Πρβλ. καὶ Πολιτ. 4, (7), 13.

4 Ποιητ. 1. Μετὰ τὰ φυσ. 8, 5. Πλάτ. Φαῖδρ. 269—Πλούτ. περὶ παιδ. ἀγ.

5 «Τὰ μὲν γὰρ ἐθιζόμενοι μανθάνουσι, τὰ δ' ἀκούοντες» (Πολιτ. 4 (7) 13.)

6 Διογ. Λαερτ. 5, 47—19.

7 «Ἐπει δ' ἐν τὸ τέλος τῆ πόλεως πάσῃ, φανερόν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν καὶ μὴ κατ' ἰδίαν» (Πολ. 5, (8), 1.)

8 «Ὁ μὲν γὰρ δούλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν» (Ἀυτ. 1, 13.) Πρβλ. καὶ 1, 4.

γένους, εἰς δ' ἀποδίδει μὲν τὴν ὑπαρξίν τοῦ βουλευτικοῦ, θεωρεῖ ὅμως αὐτὸ ἄκρον,¹ οὐδένα λόγον ποιεῖται ὁ Ἀριστοτέλης, ἀρκεῖται δὲ μόνον νὰ καταδείξῃ τὰς ἀρετὰς, αἵτινες πρέπει νὰ κοσμῶσι τὴν γυναῖκα, ἥτοι σώματος μὲν κάλλος καὶ μέγεθος, ψυχῆς δὲ σωφροσύνη καὶ φιλεργίαν ἀνελευθερίας.² Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῶν σπουδαιοτάτων πρὸς παιδεύσειν στοιχείων εἶναι τὸ ἔθος ἢ ἡ ἔξις, ἔπεται ὅτι «νόμοις δεῖ τετάχθαι, κατ' Ἀριστοτέλην, τὴν τροφήν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, οὐκ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γινόμενα».³ Ὁ νομοθέτης, ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ σωματικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ ψυχικοῦ καὶ ἐκ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τὸ ὀρεκτικὸν (ἥτοι τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς) ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ γνωστικοῦ (ἥτοι τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς), πρέπει νὰ κανονίσῃ καὶ διατάξῃ πρῶτον μὲν τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος, εἶτα δὲ τὰ ἀφορῶντα τὴν ῥύθμισιν τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν διαμόρφωσιν τοῦ γνωστικοῦ, ἥτοι τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὅστις κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι τέλος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.⁴ Οἱ παιδευόμενοι νέοι τρία τινὰ κατ' Ἀριστοτέλην ὀφείλουσι νὰ μάθωσι, ἥτοι 1) τὰ ἀναγκαῖα ἐκ τῶν πρὸς τὸν βίον χρησίμων (ἀποκλειομένων τῶν βυναίων ἔργων, τῶν πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς ἀχρηστον ἀπεργαζομένων τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν ψυχὴν ἢ τὴν διάνοιαν), 2) τὰ ἄγοντα πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν, καὶ 3) τὰ πέραν τούτων, τουτέστι τὰ ὑπηρετοῦντα εἰς τὰς ὑψίστας θεωρητικὰς σπουδὰς ἢ συντελοῦντα εἰς ἀσκήσιν τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν.⁵

Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τρεῖς κυρίας περιόδους τῆς παιδείας, ὧν ἐκάστη περιλαμβάνει χρονικὸν διάστημα ἐπτὰ ἐτῶν ἥτοι τὴν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ τέκνου μέχρι τοῦ 7 ἔτους, τὴν ἀπὸ τοῦ 7 μέχρι τοῦ 14, ἥτοι μέχρι τῆς ἠθικῆς ἡλικίας, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ 14 μέχρι τοῦ 21. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 7 ἔτους οἱ παῖδες κατ' Ἀριστοτέλην δὲν πρέπει νὰ μαθηθῶσιν εἰμὴ μόνον νὰ βλέπωσι καὶ ν' ἀκούωσι,⁶ ἀπὸ δὲ τοῦ 7 μέχρι τοῦ 14 πρέπει νὰ μαθηθῶσιν καὶ νὰ γυμνάζωνται ἐν ταῖς εὐκολωτέραις ἀσκήσεσιν,⁷ ἀπὸ δὲ τοῦ 14 μέχρι μὲν τοῦ 17, ἥτοι ἐπὶ τρία ἔτη, νὰ παιδεύωνται μόνον ἐν τῇ

1 Πολιτ. 4, 13, 5.

2 Ῥητορ. 1, 5.

3 Ἠθ. Νικ. 40, 10.

4 «Ὡσπερ δὲ τὸ σῶμα πρότερον τῇ γενέσει τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τὸ ἄλογον τοῦ λόγον ἔχοντος· φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο· θυμὸς γὰρ καὶ βούλησις, ἔτι δὲ ἐπιθυμία καὶ γενόμενοι εὐθὺς ὑπάρχει τοῖς παιδίοις, ὁ δὲ λογισμὸς καὶ ὁ νοῦς προῖοσιν ἐγγίγνεσθαι πέφυκε· διὸ πρῶτον μὲν τοῦ σώματος τὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον εἶναι προτέραν ἢ τὴν τῆς ψυχῆς, ἔπειτα τὴν τῆς ὀρέξεως, ἕνεκα μὲν τοῦ νοῦ τὴν τῆς ὀρέξεως, τὴν δὲ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς» (Πολιτ. 4, (7), 15.)

5 Πολιτ. 5, 8, 2.

6 Πολιτ. 4, (7), 17.

7 Ἀδτ. 5, (8), 4.

μουσικῇ καὶ νὰ τυγχάνωσιν ἐπιστημονικῆς παιδείσεως· ἀπὸ δὲ τοῦ 17 μέχρι τοῦ 21 ἔτους νὰ καθυποβάλλωνται εἰς τραχυτέρας ἀσκήσεις καὶ εἰς ὠριμένην δίκαιαν, συντελοῦσαν ἔνθεν μὲν εἰς περιστολὴν τῆς γενετησίου ἀρμῆς, ἔνθεν δὲ εἰς πρόσκτησιν πολεμικῆς δεξιότητος καὶ σωματικῆς καρτερίας. Καθόλου δ' εἰπεῖν ἀπαγορεύει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν σύγχρονον ἀσκήσιν τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ σώματος, ὡς παρακωλύοντος τοῦ μὲν τὴν τοῦ ἑτέρου αὔξησιν.¹

Δ.) Περὶ γάμου καὶ τεκνοποιίας.

Περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς τὸν λόγον ποιούμενος ὁ Ἀριστοτέλης ἀρχεται ἀπὸ τῆς συνάψεως τοῦ γάμου, ὃν θεωρεῖ γινόμενον αὐτὸ μόνον τῆς τεκνοποιίας χάριν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον συντελούντων.² Εὐτυχεῖς γάμους καὶ παρκαγωγὸς καλῶν παιδῶν θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς γινομένους ἐν καταλλήλῳ ἡλικίᾳ. Κατάλληλον δὲ πρὸς γάμον ἡλικίαν θεωρεῖ διὰ μὲν τοὺς ἀνδρας τὸ 37 ἔτος, διὰ δὲ τὰς γυναῖκας τὸ 18. Ἡ τῆς τεκνοποιίας λειτουργία πρέπει νὰ ἐξακολουθῇ κατ' αὐτὸν ἀκμαζούσης τῆς ἡλικίας, ἥτοι μέχρι τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους, οὐχὶ δὲ περαιτέρω· «τὰ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων ἔκγονα, καθάπερ τὰ τῶν νεωτέρων, ἀτελῆ γίνονται καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς διανοίαις, τὰ δὲ τῶν γεγηρακότων ἀσθενῆ».³ Ὁ Ἀριστοτέλης, προσδιορίζων τὴν σχέσιν μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναίκος, ἀποφάνεται ὅτι ἡ γυνὴ δὲν πρέπει νὰ κατέχη θέσιν δουρικὴν ὡς πρὸς τὸν ἀνδρα. Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ πρέπει νὰ συμπληρῶσιν ἀλλήλους οὐ μόνον φυσικῶς, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς. Τούτων ὁ μὲν προῦρισται πρὸς τὴν ἔξω προμήθειαν, ἡ δὲ πρὸς τὴν ἔσω δικτῆρησιν.⁴ Εἰς τὸν ἀνδρα ὅμως ἀρμόζει ἢ ἐπὶ τῆς οἰκογενεῖας ἡγεμονεῖα· «τὸ γὰρ ἄρρον φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον».⁵ Ὁ ἀνὴρ πρέπει νὰ φέρηται πρὸς τὴν γυναῖκα οὐχὶ δεσποτικῶς, ἀλλ' ἀριστοκρατικῶς,⁶ διότι καὶ ἡ γυνὴ ἔχει θέλησίν τινα καὶ περ ἀσθενεστέρην τῆς τοῦ ἀνδρός.

Αἱ ἐγκυμονοῦσαι γυναῖκες πρέπει νὰ μεταλαμβάνωσι κατ' Ἀριστοτέλην ἰσχυρὰς τροφῆς καὶ νὰ κινῶνται καθ' ἡμέραν, πορευόμεναι πρὸς τιμὴν τῶν θεοτήτων ἐκείνων, αἵτινες ἐφορῶσι τὰ τῆς γεννήσεως. Πᾶσα πνευματικὴ ἀσχολία πρέπει νὰ ἀπαγορεύηται εἰς τὰς ἐγκύους γυναῖκας ἕνεκα τῆς ἐπιβλαβοῦς αὐτῆς ἐπὶ τὰ ἔμβρυα ἐπενεργείας.⁷ Ἡ μήτηρ ἔχει τοιαύτην σχέ-

1 Πολιτ. 5, (8) 4.

2 Ἠθικ. Νικ. 8, 14.

3 Πολιτ. 4, (7), 16.

4 Πολιτ. 1, 2, 3, 4.

5 Ἀδτ. 4, 12.

6 Ἠθικ. Νικ. 8, 12.

7 Πολιτ. 4, (7) 17.

σιν ὡς πρὸς τὰ ἔμβρυα, οἶαν τὸ ἔδαφος πρὸς τὰ φυτὰ, ὡς δὲ τὸ ἔδαφος ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰ φυτὰ, οὕτω καὶ ἡ μήτηρ ἐπὶ τὸ κυφορούμενον.¹

Ὁ Ἀριστοτέλης, κανονίζων τὰ περὶ τὴν τῶν παιδῶν γέννησιν, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τέκνων πρέπει νὰ ᾖ ὁρισμένος· τὰ δὲ πέραν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κυφορούμενα πρέπει νὰ ὑφίστανται ἀμβλωσιν ἐν τῷ μητρικῷ σώματι «πρὶν αἰσθησιν ἐγγενέσθαι καὶ ζῶην».² Ἡ σκληρὰ αὕτη γνῶμη τοῦ ἐξόχου φιλοσόφου, ἐπιτρέποντος τὴν τοῦ ἐμβρύου ἐξάμβλωσιν, στηρίζεται μὲν ἐπὶ οἰκονομολογικῶν θεωριῶν, δικαιολογεῖται δὲ πως ἐκ τῆς σφαλερᾶς αὐτοῦ παραδοχῆς ὅτι τὰ ἔμβρυα δὲν ἔχουσιν αἰσθησιν καὶ ζῶην. Ὡσαύτως σκληρὰ καὶ ἡ ἑτέρα τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου γνῶμη, σπαρτιατικῆς τραχύτητος ὄζουσα, καθ' ἣν τὰ πεπηρωμένα βρέφη πρέπει ν' ἀποκλείωνται τῆς τροφῆς, ὡς ἀχρηστὰ δῆθεν τῆς πολιτείας μέλη.³

Ε'.) Περὶ τῆς φύσεως τῶν παιδῶν.

Ὁ παῖς, ἐν ὄσῳ μένει ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ κεκλεισμένος, ἔχει τὸν ἑαυτοῦ βίον ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ φυτοῦ.⁴ μετὰ δὲ τὴν γέννησιν αὐτοῦ ἀρχονται ἐμφανιζόμενα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἔχνη τῶν μελλουσῶν μεγάλων δυνάμεων. Τὰ παιδιὰ ὡς καὶ τὰ θηρία βέπουσι πρὸς τὸν ἄλυτον βίον καὶ τὰς ἡδονάς.⁵ ἀμφοτέρως τὰ ζῶα ταῦτα ἐκουσίως μὲν ἐνεργοῦσιν· ἀλλ' ἄνευ προαιρέσεως ἤτοι λόγου,⁶ διὸ οὐδὲ δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ἐνάρετα, ἐπομένως καὶ εὐδαίμονα.⁷

Ἐν τῇ νεότητι ὁ ἄνθρωπος κατ' Ἀριστοτέλην μανθάνει εὐκολώτερον ἢ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ἡλικίᾳ· διότι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ δὲν εἶναι εἰσέτι βεβαρυμένον ἐκ πολλῶν ἐντυπώσεων· ἐννοεῖ ὅμως καλλίτερον ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ πρεσβυτέρῃ ἡλικίᾳ, διότι ἐν ταύτῃ μάλιστα παραγίνεται τὸ ὄργανον τῆς ψυχῆς ἤτοι ὁ νοῦς.⁸

¹ Αὐτ. 4, (7) 16.

² Αὐτόθι.

³ «Περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γινόμενων ἕστω νόμος μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν» (Πολιτ. 4 (7), 16).

⁴ «Τὰ γοῦν φυτὰ τοιαύτης τινὸς ἔοικε μετέχειν ζωῆς, ὥσπερ καὶ τὰ παιδιὰ, καὶ γὰρ ταῦτα κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ μητρὶ γένεσιν πεφυκότα μὲν διατελεῖ, καθεσθόντα δὲ τὸν πάντα χρόνον» (Ἠθ. Εὐδημ. 4, 5).

⁵ Ἠθικ. Νικομ. 7, 13.

⁶ «Τοῦ μὲν γὰρ ἐκουσίως καὶ παῖδες καὶ τὰ ἄλλα ζῶα κοινωνεῖ· προαιρέσεως δὲ οὐ· οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων» (Αὐτ. 3, 4).

⁷ Αὐτόθι 1. 10.

⁸ «Διατὶ πρεσβύτεροι μὲν γινόμενοι μᾶλλον νοῦν ἔχομεν, νεώτεροι δὲ ὄντας θάπτον μανθάνομεν;—ὁ νοῦς τῶν φύσει οὐκ εὐθὺς, ἀλλ' ἐπὶ γήρως ἡμῖν μάλιστα παραγίνεται κτλ.» (Προβλ. 30, 5.)

Ὁ βίος τῶν παιδῶν εἶναι ἐστραμμένος πρὸς τὸ μέλλον, ὅπερ παρίσταται εἰς αὐτοὺς πλήρες ἐλπίδων, ἀντιθέτως πρὸς τὸν βίον τῶν πρεσβυτέρων, τῶν στερουμένων τοιούτων ἐλπίδων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ εὐκίνητον καὶ ἀνήσυχον τοῦ νεανικοῦ βίου καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς τῶν παιδῶν τερπνῆς ἐνασχολήσεως.¹

Γ'.) Περὶ τῆς μεταξὺ παιδῶν καὶ γονέων σχέσεως.

Οἱ γονεῖς ἀγαπῶσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα ὡς ἴδια αὐτῶν ἔργα ἢ ὡς ἑαυτούς.² κατ' ἐξοχὴν δὲ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι· ἐπιπικνωτέρα γὰρ ἡ γέννησις καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν.³ Οἱ γονεῖς, μεμνημένοι ὅτι τὰ τέκνα εἶναι ποιήματα αὐτῶν, ἀγαπῶσι ταῦτα πλεϊότερον ἢ ὅσον ἀνταγαπῶνται παρ' αὐτῶν.⁴ Ὅτι ἡ ἀγάπη τῶν γονέων εἶναι φυσικὴ καὶ οὐχὶ ἰδιοτελὴς ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου ὅτι αἱ μητέρες φιλοῦσι μὲν τὰ ἑαυτῶν τέκνα, ἀντιφιλεῖσθαι δὲ οὐ ζητοῦσι.⁵ Ὅπως δὲ πᾶσα ὑπερβολὴ ἀποφευκτέα, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα πρέπει νὰ ᾖ μεμετρημένη.⁶

Ἡ σχέσις μεταξὺ πατρὸς καὶ τέκνων ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς βασιλικῆς κυβερνήσεως, καθ' ὅσον ὁ βασιλεὺς πρέπει νὰ φέρηται πρὸς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ ὡς ὁ πατὴρ πρὸς τὰ ἑαυτοῦ τέκνα.⁷ Ἡ πατρικὴ ὁμως κυβερνήσις ὑπερτερεῖ τῆς βασιλικῆς κατὰ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργετημάτων· διότι ὁ πατὴρ εἶναι οὐ μόνον ὁ παροχεὺς τῆς ζωῆς, τοῦ πολυτιμοτάτου τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ παιδαγωγὸς τοῦ παιδός·⁸ φύσει δὲ ἔχει ἀρχικὴν ἐξουσίαν ὁ πατὴρ ἐπὶ τῶν υἱῶν,⁹ οἵτινες κτήματα αὐτοῦ εἶναι.¹⁰

Οἱ παῖδες ἀγαπῶσι τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς, ὡς λαβόντες παρ' αὐτῶν τὴν

¹ «Ἄμα δὲ καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν τινὰ διατριβὴν—οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν» (Πολιτ. 4, (7) 6.)

² «Πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί» (Ἠθ. Νικ. 4, 4, 20).—«Γονεῖς μὲν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς.» (Αὐτόθι 8, 14, 20.)

³ Αὐτόθι 9, 7, 20.

⁴ «Ὁ οὖν πατὴρ εὖ νοεῖ πως πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ποιήματα, τῇ μνήμῃ καὶ ἐλπίδι ἀγόμενος, διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα» (Ἠθικ. μεγ. 2, 12).—«Μᾶλλον συνφεκίεται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 8, 14, 15.)

⁵ Αὐτ. 8, 9, 30.

⁶ «Φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσὶν αἱ ὑπερβολαί» (Αὐτ. 7, 6, 10.)

⁷ «Ὁμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ οἶον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεὶς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων τῷ πατρὶ μέλει.—Πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἢ βασιλεία εἶναι.» (Αὐτ. 8, 12, 5.)

⁸ «Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρικὴ διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου εἶναι καὶ τροφῆς καὶ παιδείας» (Ἠθικ. Νικ. 8, 13, 2.)

⁹ «Φύσει τε ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν» (Αὐτόθι.)

¹⁰ Ἠθικ. Νικ. 5, 40. Ἠθικ. μεγ. 34.

αίτιαν τῆς ὑπάρξεως,¹ καὶ θεωροῦσι τὴν τούτων ἐπιμέλειαν κρείστονα τῆς ἑαυτῶν καὶ τιμῶσιν αὐτοὺς ὡς θεοὺς,² εἰ καὶ οὐδέποτε δύνανται νὰ πληρωθῶσιν ἐπαξίως αἱ πρὸς τούτους εὐεργεσίαι αὐτῶν τῶν γονέων, ἀλλὰ καὶ τῶν διδασκάλων.³

Ἐν τῇ τῶν παιδῶν ἀγωγῇ τὸ ἔργον τῶν γονέων εἶναι μεμερισμένον· διότι εἰς μὲν τὸ πατρικὸν ἔργον ἀρμόζει ἡ διδασκαλία, εἰς δὲ τὸ τῆς μητρὸς ἡ σωματικὴ ἐπιμέλεια.⁴

Ζ'.) Περὶ σωματικῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς.

Περὶ σωματικῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς τὸν λόγον ποιούμενος ὁ Ἀριστοτέλης ἀρχεται ἀπὸ τῆς τῶν βρεφῶν τροφῆς· καταλληλοτάτην δὲ τροφήν τῶν γεγεννημένων καὶ παρκαδεγμένων παιδῶν καὶ χρήσιμον πρὸς τὴν τοῦ σώματος δύναμιν καὶ ἀποφυγὴν νοσημάτων θεωρεῖ τὴν τοῦ γάλακτος.⁵ Τὴν δὲ χρῆσιν τοῦ οἴνου ἀπαγορεύει εἰς τὴν μικρὰν ἡλικίαν, ὡς ἐπαγομένην ἀσθενείας εἰς τοὺς παῖδας.⁶ Πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ βρεφικοῦ σώματος καὶ ἀποφυγὴν τῆς τούτου ἀργίας συνίστησιν ὁ Ἀριστοτέλης τὴν χρῆσιν μετρίων κινήσεων· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς τῶν μελῶν διαστροφῆς συνίστησι τὴν χρῆσιν μηχανικῶν τιμῶν ὀργάνων. Ὡσαύτως καὶ τὴν παιδιόθεν χρῆσιν τῆς ψυχρολουσίας ὁ αὐτὸς φιλόσοφος θεωρεῖ λυσιτελεστάτην εἰς ἐπίρρωσιν τοῦ παιδικοῦ σώματος.⁷ Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, εἶτι δὲ καὶ πρὸς τέρψιν τῶν παιδῶν συνίστησιν ὁ αὐτὸς φιλόσοφος τὰς παιδιὰς. Πρέπει δὲ αἱ παιδιὰ νὰ ἴναι οὐχὶ ἀνελεύθεροι, οὐδὲ ἐπίπονοι, οὐδὲ ἀνεμῆται· νὰ παριστῶσι δὲ ὡς τὰ πολλὰ ὑποθέσεις τῶν διαφόρων ἐπαγγελμαμάτων, εἰς αὐτὸν κατόπιν οἱ παῖδες, ἄνδρες γενόμενοι, θέλουσιν ἐπιδοθῆ.⁸ Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου ἐπωφεληθέντες οἱ νεώτεροι παρκαθέτουσιν ἐνώ-

1 «Οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα» (Αὐτ. 8, 14).

2 «Δόξειε δ' ἂν τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστα ἐπαρκεῖν ὡς ὀφείλοντας, καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι κάλλιον ἢ ἑαυταῖς εἰς ταῦτ' ἀπαρκεῖν καὶ τιμὴν δὲ γονεῦσι καθάπερ θεοῖς» (Αὐτ. 9, 2).

3 Αὐτόθι 8, 16. 9, 1.

4 «Οὕτω προσφρονόμενται ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἑκατέρου ἢ φύσιν τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός. — Καὶ περὶ τέκνων τὴν μὲν γένεσιν κοινὴν, τὴν δὲ ὀφέλειαν ἴδιον τῶν μὲν γὰρ (γυναικῶν) τὸ θρέψαι, τῶν δὲ (ἀνδρῶν) τὸ παιδεῦσαι ἐστίν» (Οἶκον. 1, 3.)

5 «Φαίνεται δὲ — ἡ τοῦ γάλακτος πληθύνουσα τροφή μάλιστα οἰκεία τοῖς σώμασι» (Αὐτ. 4, (7), 17).

6 Αὐτόθι.

7 Πολιτ. 4, (7) 17.

8 «Διὸ τὰς παιδιὰς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὑστερον σπουδαζομένων» (Αὐτόθι.)

πιον τῶν παιδῶν διάφορα ἀθύρματα, παριστῶντα ἀντικείμενα τῶν διαφόρων ἐπαγγελμαμάτων. Ἐν τοῖς τοιούτοις ἀθύρμασι καὶ τὰς τοιαύταις παιδικαῖς ἀνακαλύπτεται συγχρόνως καὶ ἡ φυσικὴ κλίσις, τουτέστιν ὁ προορισμὸς ἐκάστου παιδὸς, οὗτινος ἡ εὕρεσις ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότατον μέλημα τοῦ παιδαγωγοῦ. Μεταξὺ τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ αὐξῆσιν τοῦ παιδικοῦ σώματος κατατάσσει ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὰς παιδικὰς διατάξεις καὶ τοὺς κλαυθμούς· διὸ καὶ ἀπαγορεύει τὴν ἐπίσχεσιν αὐτῶν.¹

Η'.) Περὶ ἠθικῆς μορφώσεως.

Ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ κατ' Ἀριστοτέλην ἐρίδεται ὡς τὰ πολλὰ ἐπὶ τοῦ ἐθιμοῦ, τούτου ἕνεκα ὅσα καλλιτέρα εἶναι ἡ ἠθικὴ ἄσκησις ἔν τινι πόλει, τοσοῦτῳ καλλιτέρα εἶναι καὶ ἡ τύχη αὐτῆς.² Ὁ νόμος οὐδεμίαν δύναμιν ἔχει ἄνευ τοῦ εἰς τὴν ἀρετὴν ἐθιμοῦ. Ἡ ἠθικὴ μόρφωσις εἶναι τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀναγκαία, ὅσα μείζων εἶναι ἡ διανοητικὴ μόρφωσις. Ὁ διανοητικῶς μεμορφωμένος ἀποβαίνει τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀδίκωτερος καὶ θηριωδέστερος, ὅσα πλέον ἐλαττοῦται ἠθικῆς μορφώσεως. Ἡ ἀνεπτυγμένη δίκαιος ἄνευ ἠθικῆς μορφώσεως ἀποβαίνει φοβερὸν ὄπλον πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων.³ Πάντα τὰ ἀγαθὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὀφελιμώτατα (πλὴν τῆς ἀρετῆς), οἷον ἡ σωματικὴ εὐεξία, ἡ ὑγίεια, ὁ πλοῦτος καὶ τὰ λοιπὰ, δύνανται νὰ τραπῶσι πρὸς ὀφέλειαν μὲν ἔαν τις μεταχειρισθῇ αὐτὰ δικαίως, πρὸς βλάβην δὲ, ἔαν μεταχειρισθῇ ἀδίκως.⁴

Ἡ ἠθικὴ μόρφωσις τῶν παιδῶν πρέπει νὰ ἀρχῆται πρῶτως, ἦτοι ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν οὗτοι ἀνατρέφονται ἐν τῇ οἰκογενεῖα. Ἡ μετὰ τῶν δούλων ἀναστροφή, ἡ διήγησις λόγων καὶ μύθων ἀπρεπῶν,⁵ ἡ θέα καὶ ἡ ἀκρόασις ἀνελευθέρων καὶ αἰσχρῶν ἀντικειμένων, πρέπει αὐστηρῶς ν' ἀπαγορεύωνται εἰς τοὺς παῖδας.⁶ Πᾶσα αἰσχρολογία κατ' Ἀριστοτέλην πρέπει νὰ ἐξορίζηται ἐκ τῆς πόλεως· «ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὅτι οὖν τῶν

1 «Τὰς δὲ διατάξεις τῶν παιδῶν καὶ κλαυθμοὺς οὐκ ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ κωλύοντες ἐν τοῖς νόμοις· συμφέρουσι γὰρ πρὸς ἄσκησιν, γίνεται γὰρ τρόπον τινα γυμνασία τοῖς σώμασι» (Πολιτ. 4, (7) 17).

2 «Ἄει δὲ τὸ βέλτιον ἦθος βελτίονος αἴτιον πολιτείας» (Πολιτ. 5, (8) 1. Πρβλ. Αὐτ. 2, 5. 3, 11).

3 Προβλημ. 29, 7.

4 «Τοῦτό γε κοινὸν κατὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν πλὴν ἀρετῆς, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν χρησιμωτάτων, οἷον ἰσχύος, ὑγείας, πλοῦτος, στρατηγίας· τούτοις γὰρ ἂν τις ὀφελήσῃε τὰ μέγιστα χρώμενος δικαίως καὶ βλάβει, ἀδίκως» (Ῥητορ. 1, 4 σ. 1355).

5 Πολιτ. 4, (7), 17.

6 «Ἐπισκεπτεῖται δὲ τοῖς παιδευομένοις τὴν τούτων διαγωγὴν τὴν τ' ἄλλην καὶ ὅπως ἔστι ἥκιστα μετὰ δούλων ἔσται·—εὐλογον οὖν ἀπελαύνειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ ὀραμάτων τῶν ἀνελευθέρων καὶ τηλικούτους ὄντας» (Αὐτόθι.)

αίσχρῶν, γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν σύνεγγυς». ¹ Οἱ παῖδες κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφον πρέπει ἐνωρὶς νὰ ἐθίζωνται «χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ, ἢ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν». ² Ἠθικὴ ἐπιμέλεια τῶν παιδῶν δεῖται μεγίστης προσοχῆς καθ' ὃν χρόνον μάλιστα ἀναπτύσσεται παρ' αὐτοῖς ἡ γενετήσιος ὀρμῆ, ἥτοι κατὰ τὸ 14 ἔτος τῆς ἡλικίας· ἐὰν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην περισταλῶσιν αἱ ἐπιθυμίαι, εἰς ἃς φύσει ῥέπουσιν οἱ παῖδες, ³ θέλουσιν ἀποβῆ σῶφρονες καὶ κατὰ τὰς ὑστερον ἡλικίας, ἐὰν ὁμοῦς ἀφελῶσιν ἀχαλίνωτοι εἰς τὰς ἐαυτῶν ἐπιθυμίας, θέλουσιν ἀποβῆ κατόπιν ἀκολαστότεροι. ⁴ Αἱ ἐπιθυμίαι τῶν νέων πρέπει νὰ ἦναι μέτριαι καὶ ὀλίγαι, κανονιζόμεναι ὑπὸ τοῦ λόγου, μεθ' οὗ πρέπει νὰ συμφωνῇ τὸ ἐπιθυμητικόν. ⁵

Μεταξὺ πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἐν αἷς πρέπει νὰ ἀσκῶνται οἱ νέοι, διατρέπουσιν ἡ ἀνδρία ⁶ καὶ ἡ σωφροσύνη. ⁷ Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρετὴ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ «μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν», ⁸ ἔπεται ὅτι ὡσπερ τὰς ἐλλείψεις τῶν μνημονευθεισῶν τούτων ἀρετῶν, ἥτοι τὴν δειλίαν καὶ τὴν ἀραισθησίαν, οὕτω καὶ τὰς ὑπερβολάς, ἥτοι τὴν θρασύτητα καὶ τὴν ἀκολασίαν, πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν· «φθίρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται». ⁹

Ἐκ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἄξιαι συστάσεως πρὸς ἠθοποίησιν τῶν παιδῶν θεωροῦνται παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ αἰδώς, ἡ ὑπακοή καὶ ἡ φιλία. Ἐκ τούτων δὲ ἡ μὲν αἰδώς, ἥτοι ὁ φόβος τῆς ἀδοξίας, εἶναι ἕξις τις ἢ μάλλον πάθος, ἀρμόζον τῇ νέᾳ ἡλικίᾳ, ἣν προφυλάσσει ἀπὸ τοῦ ἀμαρτάνειν. ¹⁰ Ἡ δὲ ὑπακοή θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς ἀρετὴ, ἐν ἣ πρέπει ν' ἀσκῶνται πάντες οἱ πολῖται, οἱ τε ἀρχόμενοι καὶ οἱ μέλλοντες νὰ ἄρξωσι, διότι ὁ μέλλων καλῶς ἄρχειν (καὶ πᾶς πολίτης ἔχει ἐν τούτῳ δικαίωμα). ¹¹

1 Αὐτόθι.

2 «Περὶ ἡδονῆς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα· διὸ δεῖ ἦχθαί πως εὐθὺς «ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησιν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ» ἢ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν» (Ἠθικ. Νικ. 2, 2).

3 «Κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία· καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὀρεξίς» (Ἠθικ. Νικ. 3, 15).

4 Περὶ ζώων ἱστορ. 7, 1.

5 «Διὸ δεῖ μετρίως αὐτὰς (τὰς ἐπιθυμίας) εἶναι καὶ ὀλίγας καὶ τῷ λόγῳ μὴδὲν ἐναντιοῦσθαι.— ὡσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν κατὰ τὸν λόγον κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 3, 15).

6 Αὐτ. 3, 41.

7 Αὐτ. 13, 3.

8 Αὐτ. 1, 5.

9 Αὐτ. 2, 1.

10 Ἠθικ. Νικ. 4, 15.

11 «Φανερόν ἐστι διὰ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοῦς κοινωνεῖν τοῦ κατὰ μέρος ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι» (Πολιτ. 4 (7), 14).

πρέπει πρότερον νὰ ἐθισθῇ εἰς τὸ καλῶς ἄρχεσθαι, ἥτοι εἰς τὴν ὑπακοήν. ¹ Ἡ δὲ φιλία (ἡ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς μετὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων ἀνατροφῆς) ἀσκητέα, ὡς προφυλάττουσα κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφος τοὺς νέους ἀπὸ πολλῶν ἀμαρτημάτων. ² Πολλῶν δὲ φιλιῶν ὑπαρχουσῶν μόνη ἡ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς στηριζομένη εἶναι κατ' Ἀριστοτέλη μόνιμος καὶ τελεία· καὶ μόνιμος μὲν εἶναι ἡ τοιαύτη φιλία, διότι καὶ ἡ ἀρετὴ, ἐφ' ἧς ἐρείδεται, εἶναι τι μόνιμον· εἶναι δὲ τελεία, διότι περιλαμβάνει ἀπαντα τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα ἕκαστος τῶν ἄλλων τῆς φιλίας εἰδῶν περιλαμβάνει, ἥτοι τὸ τε ὠφέλιμον καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὰ ἄλλα. ³

Θ.) Περὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως.

Ὅπως πρὸς ἠθοποίησιν τῶν παιδῶν ἀπαιτεῖται κατ' Ἀριστοτέλη πρώτος ἀσκησις καὶ ἕξις πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς μιμήσεως τοῦ παρὰ τῶν ἄλλων πραττομένου ἀγαθοῦ, οὕτω καὶ ἡ πρώτη διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν παιδῶν, ἡ αἱ πρώται μαθήσεις ἀρχονται κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφον ἀπὸ τῆς μιμήσεως τῶν δρωμένων ἢ ἀκουομένων. ⁴ Ὁ Ἀριστοτέλης, πραγματευόμενος περὶ τῶν διδακτέων εἰς τοὺς νέους ἀντικειμένων, τῶν συντελούντων εἰς τε τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ἀρίστου βίου, ἀναφέρει τέσσαρά τινα ἐν χρήσει ὄντα παρὰ τοῖς τότε Ἕλλησιν, ἥτοι γραμματικὴν (γράμματα), γυμναστικὴν, μουσικὴν, καὶ τὴν παρὰ τισὶ γραφικὴν, ὧν τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ἐδίδασκον ὡς χρησίμους οὕσας πρὸς τὸν βίον καὶ πολυχρήστους· τὴν δὲ γυμναστικὴν ὡς συντείνουσιν πρὸς ἀνδρίαν· τὴν δὲ μουσικὴν, ἡδονῆς χάριν καὶ καλῆς τοῦ χρόνου διανύσεως. ⁵ Πλὴν τούτων ὁ Ἀριστοτέλης συνίστησι καὶ τὴν σπουδὴν τῆς μαθηματικῆς, ρητορικῆς, διαλεκτικῆς καὶ πολιτικῆς. Τὰς περὶ τῶν μαθημάτων τούτων θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκτιθέμεθα ἐνταῦθα διὰ βραχέων ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς γυμναστικῆς, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις.

1 «Τὸν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν ἀρχθῆναι φασὶ δεῖν πρότερον» (Αὐτόθι).

2 Ἠθικ. Νικ. 8, 1. Πρβλ. καὶ 9, 9. Ῥητορ. 1, 4. Ἠθικ. Εὐδῆμ. 7, 1—15. Ἠθικ. μεγ. 1, 14.

3 Ἠθικ. Νικ. 8, 3.

4 «Τὸ τε γὰρ μιμῆσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παιδῶν ἐστὶ, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζῴων ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται «ὅτι ἀ μιμήσεως τὰς πρώτας» (Ποιητ. 4).

5 «Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδόν, ἃ παιδεύειν εἰώθασιν, γράμματα καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικὴν· τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον οὕσας καὶ πολυχρήστους, τὴν δὲ γυμναστικὴν, ὡς συντείνουσιν πρὸς ἀνδρίαν· τὴν δὲ μουσικὴν ἡδὴ διαπορήσειεν ἂν τις· νῦν μὲν γὰρ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλείστοι μετέχουσιν αὐτῆς· οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν ἐν παιδείᾳ διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν—μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δύνασθαι ὀρθῶς» (Πολιτ. 5 (8), 3).

1) Περὶ γυμναστικής.

Δύο εἶδη σωματικῶν ἀσκήσεων παραδέχεται ὁ Ἀριστοτέλης, ἥτοι τὴν γυμναστικὴν καὶ τὴν παιδοτριβικὴν· τούτων ἡ μὲν ποῖαν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος, ἡ δὲ τὰ ἔργα.¹ ἥτοι ἡ μὲν παρέχει εἰς τὸ σῶμα ὑγίαιαν καὶ κάλλος, ἡ δὲ καθιστᾷ αὐτὸ ἐπιτήδειον πρὸς ἐργασίαν βιωτικὴν καὶ πολεμικὴν. Ἐκ τῆς γυμναστικῆς ἀσκήσεως ἀποκλείει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν τε ἀθλητικὴν ἀσκήσιν, ὡς λωβωμένην «τὰ τε εἶδη καὶ τὴν αὔξησιν τῶν σωματικῶν»,² καὶ τὴν ἐπὶ τὸ θηριωδέστερον ἐκτραχύνουσαν τὸ σῶμα λακωνικὴν ἀσκήσιν. Κατ' αὐτὸν «τὸ καλὸν ἄλλ' οὐ τὸ θηριῶδες δεῖ πρωταδωνιστεῖν». Ἐν ταῖς γυμναστικαῖς ἀσκήσεσι μέχρι μὲν τῆς ἥθης κούφοτερα γυμνάσια πρέπει κατ' Ἀριστοτέλη νὰ προσφέρωνται εἰς τοὺς παῖδας, ὡς τῶν βαρυτέρων ἐμποδιζόντων τὴν αὔξησιν.³ μετὰ παρέλευσιν δὲ τριῶν ἀπὸ τῆς ἥθης ἐτῶν, καθ' ἃ οἱ νέοι περὶ ἄλλα μαθήματα πρέπει ν' ἀσχολῶνται, πρέπει ἐπιπλέοντεροι ἀσκήσεις νὰ προσάγωνται, ὅποτε παύονται αἱ διανοητικαὶ ἀσχολίαι, «ἅμα γὰρ τῇ τε διανοίᾳ καὶ τῷ σώματι διαπνεεῖν οὐ δεῖ· τούναντίον γὰρ ἐκάτερος ἀπεργάζεσθαι πέφυκε τῶν πόνων, ἐμποδίζων, ὁ μὲν τοῦ σώματος πόνος τὴν διάνοιαν, ὁ δὲ ταύτης τὸ σῶμα».⁴

Αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις, καλῶς γινόμεναι, παρέχουσιν οὐ μόνον ὑγίαιαν, ἀλλὰ καὶ κάλλος εἰς τὸ σῶμα. Τὸ σωματικὸν δὲ τοῦτο κάλλος εἶναι κατ' Ἀριστοτέλη διάφορον εἰς τὰς διαφόρους ἡλικίας· νέου μὲν—κάλλος τὸ πρὸς τοὺς πόνους χρήσιμον ἔχειν τὸ σῶμα τοὺς τε πρὸς δρόμον καὶ πρὸς βίαν, ἡδὺν ὄντα ἰδεῖν πρὸς ἀπόλαυσιν, διὸ οἱ πένταθλοι κάλλιστοι, ὅτι πρὸς βίαν καὶ πρὸς τάχος ἅμα πεφύκασι· ἀκμαζόντος δὲ πρὸς μὲν πόνους τοὺς πολεμικοὺς, ἡδὺν δὲ εἶναι μετὰ φοβερότητος· γέροντος δὲ πρὸς μὲν πόνους τοὺς ἀναγκαίους ἰκανόν, ἄλυπον δὲ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὦν τὸ γῆρας λωβᾶται».⁵ Ἡ δὲ ἀγωνιστικὴ τοῦ σώματος ἀρετὴ σύγκειται κατ' Ἀριστοτέλη «ἐκ μεγέθους καὶ ἰσχύος καὶ τάχους· καὶ γὰρ ὁ ταχὺς ἰσχυρὸς ἔστι· ὁ γὰρ δυνάμενος τὰ σκέλη ῥιπτεῖν πῶς καὶ κινεῖν ταχὺ καὶ πόρρω δρομικός, ὁ δὲ θλίβειν καὶ κατέχειν παλαιστικός, ὁ δὲ ὄσκι τῇ πληγῇ πυκτικός, ὁ δ' ἀμφοτέροις τούτοις παγκρατιαστικός, ὁ δὲ πᾶσι πέριταθλος».⁶ Τοιαύτης οὐσίας τῆς γυμναστικῆς ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ἀξίως ἐπιτιμῆσεως τὰς κακίας τοῦ σώματος, τὰς δι' ἀγυμνασίαν καὶ ἀμέλειαν προσγινομένας.⁷

1 Πολιτ. 5 (8), 3.

2 Αὐτόθι 5 (8), 4.

3 Αὐτόθι.

4 Αὐτόθι.

5 Ῥητορ. 1, 5.

6 Αὐτόθι.

7 Ἠθικ. Νικ. 3, 7.

2) Περὶ μουσικῆς.

Μεταξὺ πασῶν τῶν τεχνῶν σποδαιοτέρως θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκείνας, αἵτινες παριστῶσιν ἀκουστόν τι· διότι αὗται κατ' ἐξοχὴν ἐμποιοῦσιν ἦθος, ἔκφρασις οὔσαι τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐσωτερικοῦ.¹ Εἰς τὰς τέχνας ταύτας συγκαταλέγεται ἡ μουσικὴ, ἡ διὰ τῶν ῥυθμῶν αὐτῆς καὶ ἀρμοτιῶν ἀπομιμουμένη τὰς ἐσωτερικὰς τῆς ψυχῆς διαθέσεις καὶ τούτου ἕνεκα μεγάλως αὐτὴν συγκινουῖσα.²

Ἡ μουσικὴ ἀσκητέα κατ' Ἀριστοτέλη οὐχὶ ὡς ἔργον τι χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον, ἀλλ' ὡς παιδεύμα ἐλευθέρον καὶ καλόν,³ συντελοῦν οὐ μόνον πρὸς τερπνὴν τοῦ τῆς ἀναπαύσεως χρόνου διάнуσιν (πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν),⁴ ἀλλὰ καὶ πρὸς ἠθοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου.⁵ Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐν χρήσει οὔσαι ἀρμονίαι καὶ ῥυθμοὶ ὀρισμένως τῆς ψυχῆς διαθέσεις παριστῶσιν, αἵτινες ἐπαναλαμβάνονται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τὴν μουσικὴν ἀκροαμένου⁶, διὰ τοῦτο ἐν τῇ τῶν νέων παιδείᾳ ἐκεῖνα τὰ ὄργανα, ἐκεῖνα τὰ μέλη καὶ ἐκεῖνας τὰς ἀρμονίας πρέπει κατ' Ἀριστοτέλη νὰ μεταχειριζώμεθα, ἅπερ συντείνουσι πρὸς ἠθοποίησιν αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ἀποδοκιμάζει μὲν ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος τὴν χρῆσιν τοῦ αὐλοῦ, ὡς ἤττον ἠθοποιῶν καὶ ὡς παρακωλύοντος τὴν μετὰ τῆς αὐλήσεως σύγχρονον ᾠδὴν,⁷ συνίστησι δὲ τὰς δωρικὰς ἀρμονίας καὶ τὰ δωρικὰ μέλη, ἅτινα τὸ μέσον κατέχουσι μεταξὺ τῶν ὀδυρτικωτέρων καὶ μαλακωτέρων ἢ ἀνεμιμένων.⁸

1 Προβλημ. 19, 17.

2 Πολιτ. 5 (8), 7.

3 «Ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι παιδεία τις (ἡ μουσικὴ), ἣν οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον τοὺς υἱεῖς, οὐδ' ὡς ἀναγκαῖαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλὴν, φανερόν ἐστιν». (Πολιτ. 5 (8), 3).

4 Αὐτόθι.

5 «Ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερόν ἐστι δύναται ποιεῖν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν· εἰ δὲ τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι προσαιτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους» (Πολιτ. 4 (7), 5).

6 «Ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἔστι μιμήματα τῶν ἠθῶν, καὶ τοῦτό ἐστι φανερόν· εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν ἀρμονιῶν διέστηκε φύσις ὥστε ἀκούοντας ἄλλως διατίθεσθαι καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἐκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὰς ἐνίας ὀδυρτικωτέρας καὶ συνεστηκότως μᾶλλον, οἷον πρὸς τὴν μιξολυδιστικὴν καλουμένην, πρὸς δὲ τὰς μαλακωτέρας τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνεμιμένας· μέσως δὲ καὶ καθεστηκότως μάλιστα πρὸς ἐτέραν, οἷον δοκεῖ ποιεῖν ἡ δωριστικὴ τῶν ἀρμονιῶν, ἐνθουσιαστικούς δὲ ἡ φρυγιστικὴ» (Πολιτ. 4 (7), 5).

7 «Ὅτε γὰρ αὐλοὺς εἰς παιδείαν ἀιτέον οὔτε ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον, οἷον κιθάραν κἄν εἴ τι τοιοῦτόν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθοῦς ἢ τῆς μουσικῆς παιδείας ἢ τῆς ἄλλης κτλ.» (Πολιτ. 4 (7), 5).

8 «Πρὸς παιδείαν—τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον καὶ ταῖς ἀρμονίαις ταῖς τοιαύταις, τοιαύτη δὲ ἡ δωριστικὴ κτλ.» (Πολιτ. 5 (8), 7). Προβλ. καὶ 4 (7), 5.

δὲν ἀποκλείει ὅμως καὶ τὴν χρῆσιν πάσης ἐτέρας μουσικῆς¹ τρεῖς ὄρους τηρούσης, ἤτοι «τό τε μέσον καὶ τὸ δυνατόν καὶ τὸ πρόπον».

3) Περὶ γραμματικῆς.

Ἡ γραμματικὴ (τὰ γράμματα) προσελήφθη κατ' Ἀριστοτέλη εἰς τὴν παιδείαν ὡς χρησιμεύουσα οὐ μόνον πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολλὰς πολιτικὰς πράξεις². Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἐρσιδόμενος ὁ Ἀριστοτέλης ἐξέτεινε τὸν κύκλον τῶν γραμματικῶν γνώσεων καὶ κατέβαλε τὰς βάσεις οὐ μόνον τῆς ὑψηλοτέρας γραμματικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ῥητορικῆς, ποιητικῆς, φυσικῆς ιστορίας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν.

Ἐν ταῖς γραμματικαῖς τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρίαις³ ἐπίσημον κατέχει θέσιν τὸ περὶ ἐρμηνείας σύγγραμμα αὐτοῦ, ὅπερ στενότατα συνάπτεται μετὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, δρμώμενος ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ἐκ τῆς θεωρίας ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ἔκφανσις τοῦ πνεύματος καὶ ὅτι πᾶσα λέξις εἶναι σύμβολον τῶν ἐν τῇ ψυχῇ πνευματικῶν καταστάσεων⁴, καὶ χωρῶν ἀπὸ τῶν πρώτων καὶ ἀπλῶν στοιχείων τῆς γλώσσης πρὸς τὰ συνθετώτερα καὶ τέλος πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον, κατατίθησι ἐδριαιότατα τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης θεμέλια.

Ἐν τῇ γραμματικῇ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ῥητορικὴ, ἥτις κατ' Ἀριστοτέλη εἶναι «δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρησαί τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν»⁵. Αὕτη οὐ μόνον πρὸς τὸν λόγον ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀποβλέπη «ὅπως ἀποδεικτικὸς ἔσται καὶ πιστός»⁶, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τε τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκροωμένου.⁷ Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὰ τρία εἶδη

1 «Ἐτι δὲ εἴ τίς ἐστὶ τοιαύτη τῶν ἀρμονιῶν, ἢ πρέπει τῇ τῶν παιδῶν ἡλικίᾳ διὰ τὸ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἄμα καὶ παιδείαν, οἷον ἡ λυδιστὶ φαίνεται πεπονθέναι ἡμέλιστα τῶν ἀρμονιῶν, δῆλον ὅτι τούτους ὄρους τρεῖς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν, τό τε μέσον, τὸ δυνατόν καὶ τὸ πρόπον» (Πολιτ. 5 (8), 7).

2 «Διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότερον εἰς παιδείαν ἔταξαν οὐχ ὡς ἀναγκαῖον—οὐδ' ὡς ἡρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις πολλὰς» (Πολιτ. 5 (8) 3).

3 Τὸ γραμματικὸν σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους εὐρίσκειται ὡς πρὸς μὲν τὴν ῥητορικὴν ἐν τῷ 20 κεφαλαίῳ τῆς Ποιητικῆς· ὡς πρὸς δὲ τὴν λογικὴν ἐν ταῖς Κατηγορίαις καὶ τῷ περὶ Ἐρμηνείας. Θεωρίας τινὰς περὶ γλώσσης, συντάξεως καὶ χαρακτῆρος λόγου ἐξεδήλωσεν ἔν τε τῇ Ῥητορικῇ, τοῖς Τοπικοῖς, τοῖς Σοφιστικοῖς ἐλέγχοις, τοῖς Προβλήμασι καὶ τοῖς Ἠθικοῖς, τοῖς πλείστον συμβαλλομένοις εἰς τὴν συνωνυμικὴν.

4 «Τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα» (Περὶ ἐρμην. 1).

5 Ῥητορ. 1, 2.

6 Αὐτόθι 2, 1.

7 Ῥητορ. 2, 1.

τῶν ἀκροατῶν, ἤτοι τοῦ ἐκκλησιαστοῦ, δικαστοῦ καὶ θεωροῦ παραδέχεται καὶ τρία γένη ῥητορικῶν λόγων, οἷον τὸ συμβουλευτικόν, δικαιοκρὸν καὶ ἐπιδεικτικόν· καὶ ἴδιον αὐτοῦ συμβουλῆς τὸ μὲν προτροπὴ, τὸ δὲ ἀποτροπή— ἡδίκης δέ, τὸ μὲν κατηγορία, τὸ δ' ἀπολογία·— ἐπιδεικτικὸν δὲ τὸ μὲν ὑβρίαιος, τὸ δὲ ψόγος· χρόνοι δὲ ἐκείνων τούτων εἰσὶ τῷ μὲν συμβουλευόντι ὁ μέλλων, — τῷ δὲ δικαζομένῳ ὁ γενόμενος, τῷ δὲ ἐπιδεικτικῷ ἡκυριώτατος ὁ παρών·— τέλος δὲ ἐκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι, — τῷ μὲν συμβουλευόντι τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν, τοῖς δὲ δικαζομένοις τὸ ἡδίκαιον καὶ τὸ ἄδικον·— τοῖς δ' ἐπαινοῦσιν καὶ ψέγουσι τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν.¹ Ὁ Ἀριστοτέλης συνίστησιν εἰς τε τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν τὰ δέοντα τῇ πόλει καὶ καθόλου τοῖς πολιτευομένοις τὴν γνώσιν οὐ μόνον τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς γεωγραφίας καὶ ιστορίας.² Ταύτης ὅμως φιλοσοφικώτερον καὶ σπουδαιώτερον θεωρεῖ τὴν ποίησιν· διότι ἡ μὲν ἱστορία ἀναφέρει τὰ «γενόμενα», ἡ δὲ ποίησις, αἰὶα ἀν γένοιτο» καὶ «ἡ μὲν ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δὲ ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον ὑλέγει»³. Τούτου ἕνεκα ἡ ἀνάγνωσις τῶν ποιητῶν ἀποβίνει κατ' Ἀριστοτέλη ἡφελιωτέρη τῆς τῶν λογογράφων.

Ἡ ἀφθονία τῶν μαθητέων ἀντικειμένων ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν πολυῖστορα Ἀριστοτέλη ὅπως συστήσῃ τὴν μνημονικὴν τέχνην ὡς βοηθητικὴν μέσον πρὸς μάθησιν. Τῆς μνήμης διακρίνει ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος τὴν ἀνάμνησιν, ἣν, ὡς συλλογιστικὴν τινὰ ἐνέργειαν θεωρῶν καὶ τούτου ἕνεκα μόνον τῷ ἀνθρώπῳ ἰδιάζουσαν, ἐξαρτᾶ ἐκ τοῦ νόμου τῆς τῶν ἐνοειῶν συναρτήσεως, καθ' ὃν ἡ μία ἔννοια ἔλκει τὴν ἑτέραν⁴.

4) Περὶ γραφικῆς.

Ἡ γραφικὴ κατ' Ἀριστοτέλη προσελήφθη παρὰ τινῶν ἐν τῇ τῶν νέων παιδείᾳ ὡς χρήσιμος πρὸς τὸν βίον καὶ πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν

1 Ῥητ. 1, 2.— Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ θεωροῦμεν καὶ ταῖς παρούσαις περιστάσει ἀνάρμοστον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα τὰ πέντε ἀντικείμενα, περὶ ἃ πρέπει κατ' Ἀριστοτέλη νὰ περιστρέφεται ὁ συμβουλευτικὸς λόγος· «ταῦτα δ' ἐστὶ περὶ τὰ πόρων καὶ πόλεμου καὶ εἰρήνης, ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων, καὶ περὶ νομοθεσίας». (Ῥητορ. 1, 4). Ἡ μελέτη τῶν ἀντικειμένων τούτων, θαυμασιῶς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου ἀναπτυσσομένων, συνιστᾶται τοῖς παρ' ἡμῖν πολιτευομένοις.

2 «Ὅστε δῆλον ὅτι πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς γῆς περίοδοι χρήσιμοι (ἐνταῦθα ἔθεν γὰρ λαβεῖν ἔστι τοὺς τῶν ἐθνῶν νόμους), πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις ἱστορίαι· ἅπαντα δὲ ταῦτα πολιτικῆς, ἀλλ' οὐ ῥητορικῆς ἔργον ἐστίν» (Ῥητορ. 1, 4).

3 Ποιητ. 1, 9.

4 Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως.

ἔργα κάλλιον¹. ἤτοι προσελήφθη ὅπως καταστήσῃ μὲν τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσκουμένους ἱκανοὺς ὥστε νὰ μὴ ἀπακτῶνται ἐν τῇ τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων ἐκτιμήσει, προαγάγῃ δὲ καὶ δξύνῃ αὐτῶν τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν ὥστε νὰ δύνανται κάλλιον νὰ κρίνωσι τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα. Ἀλλ' εἰ καὶ τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον τῆς γραφικῆς εἶναι πολλῶ ἀσθενέστερον τοῦ τῆς μουσικῆς,² ὅμως δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὅλως διάφορος κατ' Ἀριστοτέλην ἢ ὑπὸ τῶν νέων πρόσβλεψις ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τῶν τεχνικῶν ἔργων, ὡς τῶν μὲν φθειρόντων, τῶν δὲ προαγόντων τὸ ἦθος³.

5) Περὶ μαθηματικῆς.

Ἡ μαθηματικὴ, ἣν ὁ Πλάτων σπουδαιότατον κλάδον τῆς τῶν παιδῶν διδασκαλίας θεωρεῖ, κατ' Ἀριστοτέλην ὑποδεστέραν θέσιν κατέχει, ὡς μηδεμίαν ἄμεσον σχέσιν μετὰ τῆς ἠθικῆς ἔχουσα⁴. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη κατὰ τὸν Σταγειρίτην, ὡς ὀρυζομένη ἐξ ἀφρημένων ἐνοειῶν, οὐχὶ δὲ ἐξ ἀρχῶν ἐμπειρικῶν, καθίστησι μὲν τὸν παῖδα μαθηματικόν, οὐχὶ δὲ καὶ φρόνιμον, σοφόν ἢ φροσύνην⁵. Ἡ διαφωνία αὕτη τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς ἀξίας τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης ἔχει τὴν βαθυτέραν αὐτῆς αἰτίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, καθ' ἣν ὁ μὲν Πλάτων παραδέχεται τὴν ἀλήθειαν κειμένην ἐν τῷ ὑπερφυσικῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ πραγματικότητι τοῦ πεπερασμένου κόσμου, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης παραδέχεται ὅτι ὁ πραγματικὸς κόσμος δὲν εἶναι ἀπλῶς φαινόμενόν τι, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ ὡς καὶ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἐνυπάρχει ἀλήθεια, ὑπερκαθιστᾷ λίαν ἀναγκαίαν τὴν ἀκριβεστέραν ἔρευναν τοῦ πραγματικοῦ καὶ ἐμπειριοῦ κόσμου. Ἐκ τῆς ἐμπειρίας ταύτης ὀρυζομένης αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐσπούδαζε νὰ καταμάθῃ τὴν ποιικιλίαν αὐτῆς καὶ ἀναδῆ εἰς τὴν ὑψηλοτέραν αὐτῶν πνευματικὴν ἐνότητά.

1 «Τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον οὖσας καὶ »πολυχρήστους» (Πολιτ. 5 (8), 3).—Δοκεῖ δὲ καὶ γραφικὴ χρησίμος εἶναι πρὸς τὸ κρῖναι τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον» (Αὐτόθι).

2 Αὐτόθι.

3 «Δεῖ μὴ τὰ Παύσανος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου κἄν εἴ τις ἄλλος »τῶν γραφῶν ἢ τῶν ἀγαματοποιῶν ἐστὶν ἠθικὸς» (Πολ. 5 (8), 5).

4 «Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις τέχναις καὶ ταῖς βαναύσοις αὐταῖς, οἷον ἐν τεκτονικῇ »καὶ σκυτικῇ, διότι βέλτιον ἢ χειρὸν λέγεσθαι πάντα—τὰς δὲ μαθηματικὰς οὐδὲνα ποιεῖσθαι λόγον περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν» (Μετὰ τὰ φυσ. 1, 2).

5 «Γεωμετρικὸι μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα, φρόνιμοι »μὲν οὐδ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι· αἴτιον δ' ὅτι τῶν καθ' ἑκάστὰ ἐστὶν ἢ φρόνησις, ἢ γίνεσθαι »γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας—μαθηματικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἂν, σοφὸς δ' ἢ φυσικὸς »οὐ—ὅτι τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεώς ἐστιν, τῶν δ' ἀρχαὶ ἐξ ἐμπειρίας· κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 6, 9).

6) Περὶ διαλεκτικῆς.

Ἡ διαλεκτικὴ, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης συνῆπτε μετὰ τῆς ῥητορικῆς¹, εἶναι τέχνη τοῦ ἐκ τῶν δεδομένων (ἐξ ἐνδόξων) συλλογιζέσθαι περὶ ἐκάστου προτεθέντος προβλήματος, μηδεμιᾶς ὑπολειπομένης ἀντιλογίας.² Αὕτη κατ' αὐτὸν τριπλῆν ἔχει τὴν ὠφέλειαν· ἤτοι συντελεῖ εἰς ἄσκησιν τῆς διανοίας, εἰς ἐπωφελεῖς μετὰ τῶν ἄλλων ἐντεῦξαι καὶ εἰς ἐκμάθησιν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν πρὸς βεβαίαν διάγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς.³ Αὕτη διανοίγει τὴν ὁδὸν εἰς ὑψηλοτέρας θεωρίας καὶ διδάσκουσα τὰς ἀληθεῖς ἀρχὰς ἐκάστου ἀντικειμένου⁴ ἀντιθέτως πρὸς τὴν σοφιστικὴν, τὴν εἰς τὸ συμβεβηκὸς μόνον, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἀναφερομένην,⁵ προετοιμάζει τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἢ πρὸς αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ διαλεκτικὴ, ἐρευνῶσα καὶ δοκιμάζουσα, ἀποκαλύπτουσα τὰς δυσκολίας καὶ ἀντιλέγουσα καὶ ὑποστηρίζουσα, καταδείκνυσι τὴν ἀλήθειαν, πρὸς ἣν πέντε ἄγουσιν ὁδοὶ ἤτοι ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, ἡ φρόνησις, ἡ σοφία καὶ ὁ νοῦς.⁶

7) Περὶ πολιτικῆς.

Πολιτικὴ εἶναι κατ' Ἀριστοτέλην ἡ τελειοτάτη πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, διότι ὁ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι τὸ ὑψιστὸν ἀγαθὸν ἢτοι ἡ εὐδαιμονία, καὶ διότι αὕτη εἶναι τὸ τέρμα πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδεύσεων.⁷ Ἐπειδὴ δὲ οἱ νέοι ἕνεκα τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἡλικίας δὲν ἔχουσιν ἐπαρκῆ ἐμπειρίαν ποριζομένην διὰ μακροῦ χρόνου, διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ, ὡς ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, ἰδιάζει οὐχὶ εἰς τὴν ἄπειρον νεανικὴν ἡλικίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐμπειροῦ ἀνδρικὴν.⁸ Ἄλλος λόγος δικαιολογῶν τὸ ἀνωφελεῖς τῆς εἰς τοὺς

1 Ῥητορ. 1, 2.

2 Τοπικ. 1, 2.

3 «Ἔστι δὲ πρὸς τρία (χρησίμος ἢ διαλεκτικὴ), πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐντεῦξαις, »πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας κτλ.» (Τοπικ. 1, 2).

4 «Ἔστι δὲ ἡ διαλεκτικὴ πειραστικὴ, ὣν ἡ φιλοσοφία γνωριστικὴ» (Αὐτόθι, πρὸβλ. καὶ 1, 14).

5 «Περὶ τὸ συμβεβηκὸς γὰρ αὕτη μόνη (ἢ σοφιστικὴ) πραγματεύεται· διὸ Πλάτων »οὐ κακῶς εἶρηκε, φήσας τὸν σοφιστὴν περὶ τὸ μὴ ὄν διατρέβειν.» (Μετὰ τὰ φυσ. 11, 8).

6 Ἠθ. Νικ. 6, 3.

7 «Ἀλλὰ μὴν ἢ γε πολιτικὴ βελτίστη δύναμις, ὥστε τὸ τέλος αὐτῆς ἂν εἴη ἀγαθὸν» (Ἠθικ. Μεγ. 1, 2).—«Ἐπειδὴ πᾶσα γνώσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ὀρέγεται, τί ἐστὶν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφέσθαι καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν »πρακτῶν ἀγαθῶν—τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσιν »κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 1, 2) πρὸβλ. καὶ Πολιτ. 4 (7), 3.

8 «Διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκείος ἀκροατῆς ὁ νέος· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν »βίον πράξεων» (Ἠθικ. Νικ. 1, 2).

νέους διδασκαλίας τῆς πολιτικῆς, εἶναι ὅτι ταύτης σκοπὸς εἶναι ἡ *πραξις*, οὐχὶ δὲ ἡ *γνώσις*· τούτου ἕνεκα ματαίως αὐτῆς καὶ ἀνωφελῶς ἀκούσεται ὁ νέος «τοῖς πάθεσι ἀκολουθητικὸς ὢν». ¹ Κατ' Ἀριστοτέλη, ὅπως ὁ ἰατρός ἐπιδεῖται φυσιολογικῶν γνώσεων, οὕτω καὶ ὁ πολιτικὸς ἐπιδεῖται ψυχολογικῶν ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτοῦ σπουδαῖς.²

Τοιαῦται, εἶναι αἱ ἀρχαὶ καὶ τοιοῦτος ὁ τρόπος τῆς κατ' Ἀριστοτέλη παιδείας. Ὁ δαιμόνιος οὗτος φιλόσοφος, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν συγχωρόφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, οὐ μόνον ἐξέφρασεν ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς αὐτοῦ θεωρίαις πᾶν ὅπερ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν τῇ τῶν παιδῶν ἀγωγῇ, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξε πᾶν ὅπερ ὁ ἑλληνισμὸς ἠθέλησε μὲν νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν αὐτῇ, δὲν ἠδυνήθη ὁμοίως νὰ πραγματοποιήσῃ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς αὐτοῦ θεωρίαις περιλαβῶν τὰς τε ἠθικὰς καὶ ψυχολογικὰς ἀρχὰς, καὶ τὸ ὕψιστον τέμα τῆς ἀνθρωπίνης μορφώσεως θέμενος ἐν τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἐξομοίωσει τελομένη διὰ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῶν τε σωματικῶν καὶ ψυχικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυναμέων, κατέθηκε τὰς αἰώνιους βάσεις τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆς καὶ τούτου ἕνεκα δικαίως ἐπωνομάσθη *πατήρ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης*.

¹ Ἀριστείδης Κ. Σπαθάκης

ΠΡΟΧΕΙΡΑ ΤΙΝΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Α'.

Ἡθέλωμεν πλανηθῆ τὰ μέγιστα πιστεύοντες ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ αναπλάσωμεν ζώσαν τὴν ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας πατρίδος κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας διὰ μόνης τῆς ἀναγνώσεως καὶ τοῦ ὑπομνηματισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν ἐπιγενεστέρων ἱστοριογράφων. Οὐ μόνον πλεῖστα γεγονότα θὰ ἔμενον τότε ἄγνωστα ἡμῖν, ἀλλὰ, τὸ κυριώτατον περὶ πολλῶν συμβάντων ἠθέλεν ἐπικρατήσῃ ἀντίληψις μονομερῆς καὶ ἀτελής, ἂν μὴ συνεπληροῦντο αἱ εἰδήσεις τῶν ἱστοριογράφων δι' ἄλλων πηγῶν ἀμεσωτέρων, οἷα τὰ ἔγ-

¹ «Ἐτι δὲ, τοῖς πάθεσι ἀκολουθητικὸς ὢν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· ἔπειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν οὐ γνώσις, ἀλλὰ *πραξις*» (Αὐτόθι).

² «Δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχῆν, ὡς περ καὶ τὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁθεραπεύοντα καὶ πᾶν σῶμα». (Ἡθικ. Νικ. 1, 43).

γραφα τὰ γεννηθέντα κατ' αὐτὴν τὴν τέλει τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ, τὰ νομίσματα, τὰ δημόδια ἄσματα, εἶναι περιορισθέντες εἰς ταῦτα μὴ καταγράψωμεν ἐνταῦθα ἀκριβῆ κατάλογον τῶν πρώτων καὶ ἀμέσων πηγῶν τῆς ἱστορίας, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶνε τοῦ παρόντος.

Ἴνα δὲ περιορισθῶμεν εἰς τὰς Ἀθῆνας, ἡ μεσοχρόνιος ἱστορία τῆς πόλεως ταύτης, ἂν ἤθελεν ἀρρομηθῆ ἀπὸ μόνων τῶν ἐν ταῖς ἐτοιμίαις ἱστοριογραφίαις τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῆς Δύσεως ἐγκατασπαρμένων ἱστορημάτων, ἔμελλε νὰ ὁμοιάτῃ πρὸς πικτικὴν μουσειακὴν εἰκόνα, ἧς αἱ ψηφίδες αἱ πλεῖστα ἐκσπασθεῖσαι ὑπὸ τῶν ὀδόντων τοῦ χρόνου ἀρῆκαν ἀραιὸν καὶ ἀσυνάρτητον πῖνακα μόνις που διαχρωανύμενον ὑπὸ λίθων πρὸς ἀλλήλους ἀσυνδέτων. Ἴνα δὲ ἡ εἰκὼν ἀποβῆ πλήρης, ἀνάγκη νὰ συγκαμίσωμεν ὀθενδήποτε τὰς ἐκπεσούσας ψηφίδας.

Ἐν τοῖς πρώτοις τακτέα ἡ μελέτη τῶν ἐν τοῖς διαφόροις ἀρχαίοις σωζομένων ἐγγράφων. Ἡ ἱστορία τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη θάπέδωνεν ἀτελεστάτη, ἂν μὴ ἐμελετῶντο προσηκόντως τὰ πλούσια ἔγγραφα τὰ ποκεῖμενα ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐ μόνον τῆς Βενετίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Βρουνοβίικης, τοῦ Ἀννοβέρου, τοῦ Λυνεβούργου καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ὅθεν κατήγοντο οἱ τὴν στρατιὰν τοῦ Βενετοῦ συναποτελοῦντες Γερμανοὶ μισθωτοί. Περὶ δὲ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἠθέλεν ὑπάρξει ἄγνοια σχεδὸν πλήρης, ἂν μὴ ἐσώζετο ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀκομινάτου, πλὴν ἄλλων εἰδήσεων, ἡ πρὸς Ἀλέξιον τὸν Γ' ἀναφορὰ τῶν ὑπὸ τῶν πραιτῶρων καὶ εἰσπρακτῶρων τοῦ Βυζαντίου ταλαιπωρουμένων Ἀθηναίων. Πρὸς δὲ διαφώτισιν τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ τῶν πολιτῶν βίου κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας παρὰ μὲν τῶν μεγαλεπηθόλων ἱστοριογράφων ἐλάχιστα θὰ διδαχθῶμεν, ἄτινα δὲν ἀκοῦσι νὰ συμπληρώσωσιν οὔτε τῆς προφορικῆς παραδόσεως αἱ σκευόμεναι ἀναμνήσεις, οὔτε τῶν περιηγητῶν αἱ ἀόριστοι καὶ πολλάκις ἐπὶ παρεκνοήσεων βρασιζόμεναι περιγραφαί· ἀνάγκη δὲ νὰ καταρύωμεν εἰς τὴν ἐπισταμένην μελέτην τῶν ἀρχαϊκῶν ἐγγράφων, τῶν προικοσυμφῶνων, τῶν διαθηκῶν, τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐν αἷς ἀπεικονίζεται ὡς δι' ἀλγεβρικῶν τύπων ὁ βίος τῆς μεσοχρονίου ἀττικῆς οἰκογενείας. Εὐτυχῶς δὲ πάμπολλα τῶν τοιούτων ἐγγράφων, ἀπαρτίζοντα τὸν πικτικὸν κώδικα τῶν πρὸ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος Ἀθηνῶν, διεσώθησαν ἐν σώματι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦλάχιστον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἄλλα δὲ ἀπόκεινται ἐν οἰκογενειακοῖς ἀρχαίοις, ἀποτελοῦντα θάπιν ἀξιόλογον μελετῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν.

Τὸ αὐτὸ ῥητέον ἐν πολλῷ μείζονι βαθμῷ περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀρχαϊκῶν ἐγγράφων διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐν τοῖς σκοτεινοῖς χρόνοις τῶν μέσων αἰῶνων, ἧτις μόνον δι' ἐκτεταμένων ἐρευνῶν ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς ἀρχαίοις, μάλιστα δὲ τοῖς τῆς Βενετίας καὶ Φλωρεντίας, ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῆ. Ἀλλὰ τὰ δημόσια ἰταλικὰ μητρώα δὲν εἶνε τὰ μόνα

ἄξια ἐξερευνησεως. Ἀρκεῖτω νὰ σημειώσω ὅτι ἐν ἰδιωτικῷ δυσπροσίτῳ ἀγγλικῷ ἀρχεῖῳ σώζεται ἐν πολλοῖς τόμοις ἡ ἀλληλογραφία σχεδὸν ὀλόκληρος τοῦ φλωρεντιακοῦ οἴκου τῶν Ἀτσαγιολῶν, ὅστις ἐδέσποσε τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1387 μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως.

Πολλὰ δὲ θὰ ἐξαγάγωμεν διδακτικώτατα περὶ τῆς ἱστορίας πορίσματα ἐκ τῆς μελέτης τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν. Τὰ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπιγεγραμμένα ὀνόματα διασαφηνίζουσι πολλάκις ἱστορικὰ γεγονότα, καὶ ἄλλως δὲ ἡ ἔρευνα περὶ τῆς τέχνης, τοῦ κράματος, τοῦ πλήθους ἢ τῆς σπάνιως τῶν νομισμάτων παρέχει τὸ ἐνδόσιμον εἰς ἱστορικὰ κρίσεις καὶ γνώσεις περὶ τῆς ἐν διαφόροις χρόνοις καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Τὰ δὲ μολυβδόβουλλα οὐ μόνον τὴν ἱστορικὴν ὀνοματολογίαν πλουτίζουν πολυχῶς, ἀλλὰ καὶ γνωρίζουσι ἡμῖν ποικιλίαν πραγμάτων ἄλλοθεν ἐντελῶς ἀγνώστων. Τοιοῦτό τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐπιγραφάς. Ἐπιφανέστατον δὲ δεῖγμα τοῦ πλουτισμοῦ τῶν ἱστορικῶν γνώσεων δι' ἐπιγραφῶν ἔστωσαν ὅσα μανθάνομεν περὶ τῆς ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Δ' ἀποστασίας τῶν Ἀθηνῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Βαράγγου Χαράλδ κατασταλείσης, συμβῶν ὅπερ οὐδεὶς τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ἀναφέρει. Οὕτω δὲ διὰ τῶν μολυβδόβουλλων καὶ τῶν ἐπὶ τῶν Προπυλαίων, τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ Θεσηίου καὶ τῆς παλαιᾶς βυζαντιακῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Νικοδήμου ἐγγεγραμμένων ἐπιγραφῶν γνωρίζεται ἡ ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ διασαφηνίζεται πολυχῶς ἡ τύχη τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μνημείων ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων. Καὶ ἡμφισβητήθη μὲν πως τούτων τῶν ἐπιγραφῶν ἡ γνησιότης ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Γερμανοῦ μεσαιωνοδίφου Χόφφ, ἀλλ' εἶνε ὁμῶς ἀνατίρητον ὅτι τὰ ἐν αὐταῖς φαινόμενά τινα ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰς ἄλλοθεν περὶ Ἀθηνῶν γνωστάς εἰδήσεις δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν νὰ ἐξοικονομήσωμεν διὰ τῆς ἀπλῆς κηρύξεως αὐτῶν ὡς νόθων. Ὑπάρχουσι δὲ πλὴν τούτων τῶν ἐπιγραφῶν, ἄς πρῶτοι ἀνέγνωσαν ὁ μακαρίτης Πιττάκης καὶ ὁ ἄλλοτε ποτε ἐν Ἀθήναις Ῥώσος ἀρχιμανδρίτης Ἀντωνῖνος, καὶ ἄλλαι τινές, τέως ὅπως διαλαθοῦσαι, ὅσον γέ μοι γνωστὸν, τὴν ἀξυδέρκειαν τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα σχολαζόντων, ἐπιγραφῶν ἢ μᾶλλον γλυφαῖ μικρογράμματοι, δυσδιάγνωστοι καὶ περίπλοκοι, ἐπὶ πολλῶν ἀρχαίων μνημείων χαρᾶσθαι κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ περιέχουσαι πολλὰ καὶ ποικίλα περὶ τῶν μεσαιωνικῶν καὶ τουρκοκρατουμένων Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ *λίθινῳ* τούτῳ *χρονικῷ* τῆς πόλεως ὅτ' ἐν ἀναγράφονται εἰδήσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας, ὅτ' ἐν ἐκείναις σημειώσεις περὶ τῆς κτίσεως μεσαιωνικῶν μνημείων, περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτήτων ἐφ' ὧν εἶνε κεχαρμέναι αἱ ἐπιγραφαί. Ἐπὶ τινος τῶν κίωνων τοῦ Θεσηίου ἔχομεν ἀναγραφὴν λοιμικῶν νόσων· στίλος δὲ τις τῶν τοῦ Ὀλυμπίου περιέχει ἐν ὑψηλῷ τυμπάνῳ καὶ οἰοεὶ ἐν ἀποκρῶφ μονοῦ πλήρη τὸν κατάλογον

τῶν ὑπὸ τοῦ Χασεκῆ ἀπαγγονιζομένων. Τὸ δὲ περιεργότατον εἶνε ὅτι αἱ ἐπιλίθιοι αὐταὶ σημειώσεις δὲν εἶνε ἀσχετοὶ πρὸς τὰ ἐν χειρογράφοις σώζόμενα χρονικά τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ φαίνονται ἐκείναι ὡς ἀπαρτίζουσαι τὴν κυριωτάτην τούτων πηγὴν.

Χρησιμεύουσι δὲ καὶ ταῦτα τὰ ἐν παλαιοῖς χειρογράφοις ἀναγεγραμμένα χρονικά καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὑπομνήματα οὐχ ἥττον τῶν ἑλλῶν προμνημονευθεισῶν πηγῶν εἰς διαλεύκανσιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας τῶν παρελθόντων αἰῶνων. Τοιοῦτο χρονικὸν εἶνε τὸ ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθὲν πρὸ τινων ἐτῶν ἐκ τινος κώδικος μίξ τῶν ἐν Ὁξωνίῳ βιβλιοθηκῶν¹. Χρονικὸν ἄλλο, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ σχὸν τύχας περιεργότατας, οὐκ ὀλίγον δὲ συντεῖναν εἰς τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Φαλλμεράγερ, εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, ὡς φαίνεται, γράφεν ὅπερ ἤδη ἐνωρὶς ἐξέδωκεν ἐν μέρει ὁ Περραιβὸς ἐν *παρρητήματι* τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας, ἀποσιωπήσας τὸν συγγραφέα² τοῦ χρονικοῦ δὲ τούτου τὸ σπουδαιότατον μέρος ἐξέδθη μετὰ ταῦτα τῷ 1869 ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Πιττάκη³. Ὑπόμνημα δὲ περιεργότατον περὶ τῶν χρόνων τῆς τοῦ Χατζῆ-Ἀλῆ ἢ Χασεκῆ τυραννίδος φαίνεται ἐν τῷ γράφεν ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ κ. Γεωργίου Σκουζέ, ὃ δ' ἀπόσπασμα μικρὸν ἐδημοσιεύθη ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γ. Τερτζέτη καὶ ὅπερ εὐχρῆς ἔργον εἶνε νὰ δημοσιευθῆ ποτε καθ' ὀλοκληρίαν.

Τέλος δὲ πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ἄλλην τινὰ πηγὴν τῆς ἱστορίας τῶν τουρκοκρατουμένων Ἀθηνῶν, λέγω τὰ δημῶδη ξματτα, ὧν ἰδιορρυθμώτατα καὶ περιεργότατα εἶνε δίστιχα τινα, σαωπτικά συνήθως ἢ δηκτικὰ ἐπιγράμματα περὶ γεγονότων τῆς ἡμέρας. Τοιαῦτά τινα, διασωζόμενα ἀκόμη ἐν τῇ μνήμῃ τῶν πρεσβυτέρων ἐκ τῶν ἐπιζώντων αὐτοχθόνων, πρέπει ταχέως νὰ ἀναγραφῶσιν, ἐπεὶδὴ περιέχουσιν εἰδήσεις ἢ κρίσεις περὶ συγχρόνων συμβάντων, μελλούσας νὰ χρησιμεύσωσι σπουδαίως εἰς τὸν θέλοντα νὰ ἀναπλάσῃ τὴν ζωντανὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ἐν τῷ παρελθόντι.

Συμπληρωματικὸν δὲ βοήθημα πρὸς ἀντλήσιν ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τε τοὺς μέσους αἰῶνας, μάλιστα δ' ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἶνε αἱ διηγήσεις καὶ περιγραφαὶ τῶν περιηγητῶν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις τοῦ βοηθήματος τούτου πρέπει νὰ γίνηται μετὰ προφυλάξεως μεγίστης. Ἠθέλωμεν περιπέσει εἰς ἱστορικὸν σφάλμα ἐν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀράβος γεωγράφου Ἐδρισῆ τῷ 1153 περὶ πολυκνηρωπίκας καὶ κκλλονῆς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐθεωροῦμεν ὡς ἀπυρεγκλίτως ἰσχύοντα περὶ τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀχομινάτου μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἄλωσιν ὑπὸ τῶν Νορ-

¹ Ἀθηναίου τόμ. Γ'. σ. 438 κ. ἔ.

² Ἐπιτομὴ περὶ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιτείας ἐν ἱστορίᾳ Σουλίου καὶ Πάργας. Ἐν Βενετίᾳ. 1815. τόμ. Β' σ. 95 κ. ἔ.

³ Ἐπαμ. Σταματιάδου, οἱ Κατὰλοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, σ. 267-327.

μανῶν καὶ τὰς μεσευαίας ἄλλας συμφορὰς. Αἱ δύο βραχεῖαι περὶ τῶν ἀθηναϊκῶν μνημείων κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ὑπομνήσεις ἀνωνύμων τοπογράφων, αἱ γνωστὰί ὡς Anonymus Viennensis καὶ Anonymus Parisinus ἀπὸ τῶν βιβλιοθηκῶν ἐν αἷς ἀπόκεινται τὰ χειρόγραφα ἐξ ὧν ἐξεδόθησαν τὰ κείμενα ταῦτα, εἶνε μεστὰ ἀνακριβεῖας καὶ ἀσφαλείας, ἀποφαίνουσας τὴν μὲν χρῆσιν αὐτῶν ἐπισφαλῆ, τὴν δ' ἱστορικὴν λυσιτέλειαν πᾶν ὀμιχρᾶν.¹

Εἰς δὲ τὴν ζωηρὰν ἐξεκόνισιν τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἄλλων τῆς πόλεως μερῶν κατὰ τὴν μεσοχρόνιον ἐποχὴν τὰ μέγιστα συντελοῦσιν αἱ εἰκόνες καὶ τὰ σχεδιογραφήματα τὰ διαγραφέντα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Τοιούτων εἰκόνων ὀλόκληρον σειρὰν ἐδημοσίευσεν ὁ Γάλλος De Laborde ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγραφῇ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι δὲν εἶνε ἀπασαὶ αὐταὶ αἱ εἰκόνες αὐτ' ἐξ ἴσου ἐπιτυχεῖς οὐτ' ἐξ ἴσου ἀξιόπιστοι, καθ' ὅσον εἶχον τέχνης ἢ αὐτοφίας οἱ διαγράψαντες αὐτάς, ἀλλ' οὐχ ἦττον πολλὰ διδασκόμεθα ἐξ αὐτῶν πρὸς ἱστορικὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας. Δύναται δὲ ἡ σειρὰ τῶν τοιούτων παραστατικῶν εἰκόνων καὶ νὰ πλουτισθῇ ἐπαισθητῶς δι' ἐπιμελοῦς ἐξερευνήσεως τῶν πλουσίων συλλογῶν σχεδιογραφημάτων ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσείοις, οἳαί μάλιστα ἡ τῶν Παρισίων, ἡ τοῦ Λονδίνου καὶ ἡ τοῦ Βερολίνου. Καὶ ἐξεδόθησαν δ' ἐπ' ἐσχάτων πράγματι δύο τοιαῦτα νέα σχέδια τῆς Ἀκροπόλεως,² ἴσως δὲ καὶ ἐν ἀττικοῖς ἢ ἄλλοις ἑλληνικαῖς οἰκίαις περισώζονται που τοιαῦτα εἰκόνες τῶν παλαιότερων Ἀθηνῶν, αἵτινες, ὅσον καὶ ἂν ὦσιν ἀτελῶς ἐξειργασμέναι, δύνανται νὰ ποθεῖσι χρήσιμοι εἰς τὸν ἱστοριογράφον.

Ἄλλως παρὰ τῶν ἀλλογενῶν περιηγητῶν τῶν γραψάντων καὶ περὶ Ἀθηνῶν πολλὰ δύναμεθα νὰ μάθωμεν καὶ παραλάβωμεν, ἐπειδὴ πολλοὶ λόγιοι ἐπεσκεψάντο τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε ἦλθεν αὐτόσε ὁ ἐπίσκοπος Ἀγκῶνος Κυριακός. Εἴμεθα δ' ἠναγκασμένοι νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὰς παρ' αὐτῶν περιγραφὰς τῆς πόλεως καὶ τὰ ἱστορήματα περὶ τῶν τυχῶν αὐτῆς καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἐν αὐτῇ εἰκούντων, ἐπειδὴ εἶδον τὴν πόλιν καὶ ἔγραψαν περὶ αὐτῆς ἐν χρόνοις καθ' οὓς ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλ' ὁπόση περίσκεψις καὶ κριτικὴ προσοχὴ πρέπει νὰ καταβληθῇ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν παρ' αὐτῶν ἀναγεγραμμένων διηγήσεων δύναται νὰ γείνη δῆλον δι' ἐνὸς καὶ

¹ Τοὺς ἄνωνύμους τοὺτους τοπογράφους εὐρίσκει νῦν ὁ βουλούμενος προχείρως ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Curt Wachsmuth, Die Stadt Athen im Alterthum. Leipzig. 1874 σελ. 731 κ. ε.

² Τὸ ἕτερον τῶν σχεδιογραφημάτων τούτων ἐξεδόθη κατὰ τὸ ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λούδρου πρωτότυπον τοῦ 1686 ὑπὸ τοῦ κ. Χρήστου Παπαγιαννάκη ἐν τῇ Gazette archéologique τῶν Παρισίων τοῦ ἔτους 1875, ἐν Πίν. VIII. ¹⁸. καὶ τὸ ἐξηγητικὸν ἄρθρον ἐν σ. 26 κ. ε. Τὸ δ' ἄλλο ὑπὸ τοῦ F. v. Duhn ἐκ τοῦ ἔτους 1670 ἐν ταῖς Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes. 1877. σ. 38 κ. ε. ¹⁸. Πίν. II.

μόνου χαρακτηριστικοῦ παραδείγματος. Εἰς τῶν ἀρίστων περιηγητῶν, ὁ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα τελευτῶσαν ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας Γάλλος Spon, βητῶς δυσχυρίζεται ὅτι ὁ πρὸ αὐτοῦ περὶ τῆς πόλεως ἰδίαν γράψας βίβλον La Guilletière ἐπτὰ μόνον ἡμέρας εἶχε μείνει ἐν Ἀθήναις. Καὶ ὅμως οὗτος πλεῖστα ἀναγράφει ἄλλοθεν ἄγνωστα, ἐν οἷς καὶ μακρὰν διήγησιν περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Μωχαμέτη τοῦ Γ' ἐξ εὐνοίας πρὸς τὴν περικλήθῃ Ἀθηναίων χαγούμισσαν Βασιλικὴν εὐμενοῦς ἐξακρτήσεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ κισλάρ-ἀγά.¹ Ἡ διήγησις δ' αὕτη διακρῶναι οὐσιωδῶς πρὸς τὸ βενιζέλειον χρονικόν, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι «εὐθέως τὴν προσήλωσεν εἰς τὸ χαρέμι, τουτέστι εἰς τὴν βασιλικὴν γυναικωνίτιν εἰς τὴν δικυθέντευσιν τοῦ ἀρχιευνούχου».²

Τοιαῦτα εἶνε συλλήβδην καὶ προχείρως ἐξεταζόμενα αἱ κυριώτεροι πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Μόνον διὰ τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν μελέτης καὶ κριτικῆς ἐπεξεργασίας θὰ κατορθωθῇ ἡ συγγραφὴ ἀξίας λόγου ἱστορίας τῶν μεσαιωνικῶν καὶ τουρκοκρατουμένων Ἀθηνῶν· αἱ δὲ μέχρι τοῦδε γενομέναι ἀποπειραὶ ὡς μὴ στηριχθεῖσαι εἰς τοιαύτην εὐσυνείδητον ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ἀπεδείχθησαν πρόωροι καὶ μικροῦ λόγου. Κυριώτατον δ' ἔργον τῶν σημερινῶν χρόνων εἶνε ἀκόμη, ἕως πολλὰ δημοσιευθῶσιν ἔτι ἀνέκδοτα καὶ παρασκευασθῇ ἡ ἱστορικὴ ὕλη, ἡ κατὰ μονογραφίαις διαπραγματεύσεις μερῶν τῆς ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἀθηναϊκῆς ἱστορίας καὶ ἡ κατ' ὀλίγον ἐκδοσις καὶ χρησιμοποίησις τῆς πρὸς αὐτὴν νέας ὕλης.

B'

Εἰς τὰνωτέρω γραφέντα προχείρως περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξερευνήσεως τῶν πηγῶν τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας ἐπιτραπήτω νὰ προσθέσω ὀλίγα περὶ τινος ἐπ' ἐσχάτων ἐκδοθείσης οὐκ ἀσήμου πηγῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Εἶνε δ' αὕτη ποίημα ἐπιγραφόμενον περὶ τῆς ἀναλώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἢ γέγονεν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς Ἀττικὴν Ἀθήνα καὶ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Πετροπόλει δημογενοῦς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γαβριὴλ Δεστούνη, ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος τῆς ἐν Πετροπόλει αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης (ἀρ. CCII) ἐξ οὗ ὁ αὐτὸς ἐξέδωκε τῷ 1877 τὸ περίεργον περὶ Ἀρμούρη ἐπύλλιον.³

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιημάτιον, ἀποτελούμενον ἐκ μόνων ἐξήκοντα καὶ

¹ La Guilletière, Athènes ancienne et nouvelle. Paris. 1675 σ. 163 κ. ε.

² Σταματιάδου, οἱ Κατὰλοι: σ. 267.

³ Περὶ τῆς ἀναλώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἢ γέγονεν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς Ἀττικὴν Ἀθήνα. Ποίημα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, ἐκδοθὲν, ῥωσιστὶ μεταφρασθὲν καὶ διεμνηνευθὲν παρὰ Γαβριὴλ Δεστούνη. Ἐν Πετροπόλει 1881 εἰς 8 σελ. VI, καὶ 9.

έννεκ στίχων, ὀρθῶς ἐχαρκτηρίσθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ὡς *θρηῖνος*. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν καθαρῶς δημωδῶν ἐκείνων ποιήσεων δι' ὧν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησεν ὅτε μὲν τὴν ἔλωσιν τῆς βασιλευσύσης, ὅτε δὲ τὴν τῆς Γραπεζούσης.¹ Πολὺ δὲ μᾶλλον εἶνε τὸ στιχοῦργημα τοῦτο ἔργον ὑπ' ἀνδρὸς οὐχ ὄλιως ἀπικιδεύτου συνταχθέν ἤδη βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ συμβᾶν ὅπερ παρακτεύεται καὶ περισωθὲν εἰς ἡμᾶς οὐχὶ διὰ τῆς προφορικῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παραδόσεως, ἀλλὰ διὰ κατὰγραφῆς συγχρόνου πρὸς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ. Ἀνάλογα δ' ἔμμετρα θρηνηδῆματα ἔχομεν καὶ ἄλλα, οἷον τὸν *θρηῖνον περὶ Ταμυρμάργου*² καὶ τὸν τοῦ Ἐμμ. Γεωργιλᾶ περὶ τοῦ θανατικοῦ τῆς Ῥόδου.³ Ὡς ἐν ἐκείνοις, ἐπικρατεῖ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ποιήματι ἡ ῥητορικὴ χροιά, οὕτως ὥστε αἱ ἐν αὐτῷ περιπλεκόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις δὲν ἐκφράζονται σαφῶς καὶ διαρρήδην, ἀλλὰ περιβάλλονται τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς ἄλλως ἀσαφοῦς σοφιστικῆς ἐκφράσεως. Οὐχ ἥττον τὸ ποίημα τοῦτο χρησιμεύει διττῶς εἰς αὔξησιν τῶν ἡμετέρων γνώσεων περὶ τοῦ συμβᾶντος ὅπερ ὑπόκειται ὡς βᾶσις αὐτοῦ· ἐπειδὴ πρῶτον μὲν παρέχει ἡμῖν τὴν ψυχολογικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἅτινα κατεῖχον τὴν καρδίαν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰς θλιβερὰς ἡμέρας τῆς μοιραίας ἀλώσεως, δευτέρον δὲ μεταδίδει ἡμῖν ὅπως δῆποτε ἱστορικὰς τινὰς εἰδήσεις, συμπληρούσας τὰ ἄλλοθεν ἡμῖν γνωστὰ περὶ τούτου τοῦ συμβᾶντος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγράφη τὸ ποίημα δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆς πῶμα ἐκ τῶν ἐξῆς δύο στίχων αὐτοῦ·

¹ Ἀρχὴν αἰχμαλωτίσασιν Λεγουρικὸς τὸ μέρος,
δευτέρον τρίτον ἤλθασιν εἰς τὸν αὐτὸν τὸν τόπον.

Ἐπειδὴ δὲ Λεγουρικὸν εἶνε κατὰ πιθανώτατον λόγον, ὡς ὀρθῶς ἀποδεικνύει ὁ ἐκδότης, τὸ ἐν τῇ Ἐπιδαυρίᾳ τὴν σήμερον καλούμενον Λεγουριδ, ἐξάγομεν ἐντεῦθεν τὴν ἐξῆς χρονολογικὴν σειρὰν. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου στίχου ἐμφαίνεται πάντως ἡ ἐκπολιόρκησις τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μωχαμέτη, καὶ τοὶ δὲν ἐννοοῦμεν τὸν λόγον δι' ὃν ἡ Ἀργολις δηλοῦται διὰ ταύτης τῆς ἐκφράσεως καὶ γίνεται μνεῖα τῆς ἀλώσεως μέρους ἄλλως μὴ ἀναφερομένου ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε γνωσταῖς πηγαῖς. Ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ στίχῳ ὁ γινόμενος λόγος περὶ δευτέρως καὶ τρίτης ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ὀμάρ καὶ τὴν εἰς τὴν πόλιν ἐπέλευσιν αὐτοῦ τοῦ Μωχαμέτη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν σουλτάνος δις μετέβη εἰς Πελοπόννησον, τὸ θέρος τοῦ 1458 καὶ τῷ 1460 ὅτε ἀπεφάσισε νὰ

¹ Ἰδ. περὶ τῶν τοιοῦτων δημοτικῶν ἑσμάτων τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐμῆς Collection de romans grecs ἐν σελ. XV.

² Guil. Wagner, Carmina graeca medii aevi σ. 28 κ. ε.

³ Ἰδ. σ. 32 κ. ε.

προβῆ ὀριστικῶς κατὰ τῶν Παλαιολόγων, δις δὲ μετέβη καὶ εἰς Ἀθήνας, τὸ μὲν πρῶτον τελευταῖον τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1458 μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως, δευτέρον δὲ ἐν ἔτει 1460 μετὰ τὴν ὀριστικὴν ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου, ἄπορον καθίσταται ἂν τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν τῶν μεταβάσεων τούτων τοῦ Μωχαμέτη εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑποδηλοῖ ὁ πρῶτος τῶν προμνημονευθέντων στίχων καὶ ἂν διὰ τῶν λέξεων δευτέρον τρίτον ἤλθασιν ἐννοεῖται ἡ ὀριστικὴ ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ ἐκπολιόρκησις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ πρώτη τῷ 1458 εἰς Ἀθήνας ἔλευσις τοῦ Μωχαμέτη ἢ μᾶλλον ἡ πρώτη καὶ δευτέρα ἐπιδρομὴ τοῦ σουλτάνου. Κλίνω νὰ πιστεύσω μᾶλλον τὸ δευτέρον τοῦτο, βλέπων ὅτι ἐν τῷ ποιήματι πικρὸς γίνεται λόγος περὶ τῆς δηρώσεως καὶ αἰχμαλωσίας τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὸν ἀνώνωμον θρηνηδὸν οἱ Τοῦρκοι, εἰσελάσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἐφόνευσαν μὲν τοὺς ἱερεῖς τοῦ ὑψίστου, τοὺς γέροντας καὶ τοὺς προὔχοντας, ἐφθείραν δὲ γυναῖκας καὶ παῖδας, ἐνέπρησαν δὲ τοὺς οἴκους, ἐμίαναν τὰς ἐκκλησίας, ἐμόλυναν τὰς εἰκόνας. Ἄλλὰ τοιαύτας ὠμότητας δὲν μαρτυροῦσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ πηγαὶ ὡς συμβᾶσαι εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οὐδὲ ταρέστη τοιαύτη τις ἀνάγκη, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ὀμάρ παρέλαβε τὴν πόλιν διὰ συνθήκης παρὰ τοῦ τελευταίου δουκὸς Φραγκίσκου Ἀτσαγιόλη μετὰ διετῆ σχεδὸν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1458 ἐπισκεφθεὶς τὴν πόλιν Μωχαμέτης οὐ μόνον δὲν προσηνέχθη σκληρῶς πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ὑποταγείσης πόλεως, ἀλλὰ καὶ, καταγορητευθεὶς ἐκ τῆς νέας αὐτοῦ κτήσεως, παρέσχεν ἤδη ἀμέσως, ὡς φαίνεται, ἰκανὰ προνόμια εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ὅτε ὁ σουλτάνος μετέβη τὸ δευτέρον εἰς τὴν πόλιν τῷ 1460, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐπιμονωτέρας αὐτοῦ δευτέρως στρατείας ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ψυχὴν ἔχων προσωχισμένην ὑπὸ τῶν τελευταίων αὐτόθι ἀγώνων, οὐδαμῶς εἶνε παράδοξον ἂν ἐπέδειξε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἄπαν τῆς βαρβαρικῆς αὐτοῦ ἰσχύος τὸ κράτος. Καὶ δὲν μαρτυροῦνται μὲν οὐδὲ κατὰ ταύτην τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μωχαμέτη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τοιαῦται βίαιοπραγίαι οἷας ἀναφέρει τὸ προκειμένον ποίημα, ἀλλὰ τὰ ἤδη γνωστὰ γεγονότα ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν, ἢ ὀρθότερον ἐπιβάλλουσιν ἀναγκαστικῶς, εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἐπίσκεψιν τοῦ Μωχαμέτη νὰ ποδώσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ θρηνηδόμενα δεινὰ τῶν Ἀθηναίων. Διότι ὁ σουλτάνος ἐπιστρέφων εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτῷ κτῆσιν δὲν εὗρισκε τοὺς Ἀθηναίους αὐτῷ πιστοὺς ὑπηκόους, ὅσον ἠδύνατο νὰναμένη ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ πράξεως πρὸς ἐκείνους συμπεριφορᾶς. Καὶ τοῦτο συνέβαιεν ἐπειδὴ αἱ ρίζαι αἱ βαθείας ἤδη ἐπὶ ἑπτὰ ὄλιγα ἐτῶν δεκάδας εἶχε καταβάλει ἐν τῇ χώρᾳ ἡ δυναστεία τῶν Ἀτσαγιολῶν δὲν ἠδύνατο οὕτω ταχέως νὰ ἐσπασθῶσι. Καὶ δὴ ὁ τελευταῖος τῶν Ἀτσαγιολῶν Φράγκος, ὅστις συνωδᾶ ταῖς πρὸς τὸν Ὀμάρ συνθήκας εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν Βοιωτίαν, ζῶν ἐν Θήβαις ὡς ὑπο-

τελής τῆς Πύλης διενήργει τὴν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπόδοσιν, ἡ δὲ σουλτάνος μεταβὰς εἰς Ἀθήνας ἠναγκάσθη διὰ παντός τρόπου νὰ καταστείλῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου δουκὸς παρασκευαζομένην συνομοσίαν. Ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅτι τότε ἀπεκομίσθησαν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν δέκα τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν, ὃ δὲ δουξ Φργκιῦσκος, κελευσθεὶς νὰ μεταβῆ πρὸς τὸν Ζάγανον, ἔτυχεν οἰκτροῦ παρ' αὐτῷ θανάτου¹. Κατὰ πιθανώτατον ἔρα λόγον εἰς τὰ πρὸς ἄμυναν κατὰ τῆς μελετωμένης καθόδου τοῦ Ἀτσαγιόλη ληφθέντα αὐστηρὰ μέτρα καταλεκτέα καὶ αἱ ὁμότητες ἃς περιγράφει τὸ ποίημα τοῦ πετροπολιτικοῦ κώδικος.

Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἄτινα διδάσκει ἡμᾶς τὸ ποίημα τοῦτο ἄξια λόγου εἶνε τὰ κατὰ τὴν γεωπονικὴν σημασίαν τῶν περὶ τὴν Ἀκαδημειαν τόπων οἵτινες καλοῦνται Σωπόλια ἐν τῷ στιχοῦργήματι, οὗ ὁ ποιητὴς παριστά τὴν πόλιν διὰ τῶν ἐξῆς στίχων θρηνοῦσαν τὴν δῆωσιν τῶν ὀπωροφόρων ἐκείνων τόπων καὶ τὸν αἰχμαλωτισμὸν τῶν αὐτοῦ γεωργούντων.

- «Ὁ Σωπολιάταις μου καλοὶ ποῦ νὰ σας καταντέσουν,
 45 ὦ γεωργοὶ παμφοῦμιστοὶ εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον,
 τοὺς εἶχα φοῦμος κ' ἔπαινος εἰς ὅλον μου τὸ κράτος,
 τοὺς τρέφοντας τὸ κράτος μου ἀπὸ παντὸς πραγμάτου,
 τοὺς ζήσαντας ἐλεύθερα μετὰ χαρᾶς μεγάλης.
 Τώρα σκλάβοι ἐκλήθησαν καὶ εἰς Περσίαν ὑπάγουν».
- 50 Πάλιν Ἀθήνα ὀδυρμούς ἐκ βάρους ἀναπέμπει·
 «[ὦ] δένδρη μου πανώραιοι καὶ τίς νὰ σᾶς ἀρδεύσῃ;
 Τίς νὰ βαδίσῃ τὸν καρπὸν ὠραῖον τὸν ἐδικόν σας;
 Τίς νὰ ποιῇ τὸ ἔλαιον, τὴν ἀρτυσίαν τοῦ κόσμου,
 τὴν λυχνεψίαν τοῦ φωτὸς καὶ φωταυγίαν τοῦ σκότους».
- 55 [ὦ] παραδείσια μου τερπνὰ, καὶ τίς νὰ σας γεργεῖ,
 ἄρουραί [μου] ἐξάκουσται, καὶ τίς νὰ σας τρυγήσῃ;
 Ἡ γῆς μου ἡ πολὺσπορος, τίς νὰ σε κατασπέρνῃ;
 Τοὺς γεωργοὺς ἐπῆραν τοὺς τὸ περσικὸν τὸ γένος
 καὶ ἔρημόν σε ἄφηκαν ἀπὸ παντὸς πραγμάτου,
- 60 ζωὴ μου ἡ παμπλούμιστη, χρυσοῦ καὶ κοσμημένη.
 Οὕτως καὶ σὺ Σωπόλιον ὀπώρας γεμισμένον².

Ἐκ τῶν στίχων τούτων βλέπομεν ὅτι μεγίστην ὃ θρηνηθὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀπέδιδε σημασίαν εἰς τοὺς γεωργοὺς τῶν Σωπολιῶν, ἄτινα κατὰ τὸν

¹ Λαόνικος Καλκανδύλης σ. 483 ἐκδ. Βόννης.

² Εἰς τὸ κείμενον, ὡς ἐνταῦθα δημοσιεύεται, ἐπηνέχθησαν ὀλίγα μόνον μεταβολαί, ἰδίως περὶ τοὺς τοιςμοῦς τῶν ἐγκλιτικῶν καὶ ἐγκλινομένων. Τὴν δὲ κυριωτάτην διόρθωσιν ἐποίησα ἐν σ. 53 γράφας τίς νὰ ποιῇ τὸ ἔλαιον ἀντὶ τοῦ παρὰ Δαστοῦνη τίς νὰ πιῇ τὸν ἔλαιον. Πρὸς τὸ τοῦ Ζυγομαλά παρὰ Κρουσίω (Turcogr. σ. 95) «Τούτων τῶν ποταμῶν τοῖς ὕδασι ποτίζουσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ δένδρα τῶν ἐλαιῶν, χιλιάδες ὄντα πολλὰ, καὶ ἔλαιον ποιοῦσι, δι' οὗ Κωνσταντινούπολις καὶ ἄλλαι πόλεις ἐξαρκοῦνται».

ΙΕ' αἰῶνα ὀνομάζει ἐκεῖνος Σωπόλια. Ταῦτα δ' εὐρίσκομεν τελευτῶντος ἤδη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ζυγομαλά πρὸς τὸν ἐν Τυβίγγη σοφὸν Κρούσιον λεγόμενα ἐπ' ἴσης Σωπόλια, ὥστε εἰκόζομεν ὅτι ὁμοίως ἦτο γνωστὴ αὐτῷ κατ' ἐκεῖνους τοὺς χρόνους ἢ διὰ τοῦ ω προφορᾶ. Ἴδου δὲ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Ζυγομαλά, λαλοῦντος περὶ τῆς γλώσσης τῶν συγγρόνων Ἀθηναίων· ἀμέλλουσι γὰρ εἰπεῖν ὅρα ὦ εὐτυχὲς καὶ ἀντὶ τούτου λέγουσι γριαπὰ καλότρυχε, τὰ σῦκα σοῦκα λέγουσι, τὸν βάτραχον πακακάρ καὶ ἄλλα γελοῖα· τὴν στολὴν σολὴν, τὰ ἔζω τῆς πόλεως προαύλια, ἃ ἐξοπόλια ἔδει λέγειν, Σοπόλια λέγουσιν¹.» Καὶ δὲν ἐξεύρω μὲν ἂν τὸ ἐν τούτοις ὑπὸ τοῦ Ζυγομαλά ὑποδηλούμενον ἔτυμον τοῦ ὀνόματος Σωπόλια ἔχει ὀρθῶς· ἀλλὰ πάντως ἡ εὔρεσις τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως πρέπει νὰ φορηθῇ ἐκ τῆς διὰ τοῦ ω ἀρχαιοτέρας γραφῆς τοῦ ὀνόματος. Ὡστε κατὰ ταῦτα δὲν δύναμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὀρθὴν τὴν πρὸ τινων ἐτῶν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Χρήστου Νικολαΐδου Φιλαδελφείως ἄλλως εὐφυῶ γνῶμην, καθ' ἣν ἡ λέξις Σεπόλια γραπτέα διὰ τοῦ αι καὶ ἐξηγητέα ὡς προελθοῦσα ἐκ τῶν [εἰ]ς αἰπόλια, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς φργκικῆς καὶ τουρκικῆς κατακτήσεως προῆλθον τὰ Στανκῶ-εἰς τὴν Κῶ, Σετίνα-εἰς Ἀθήνα, Σταμποῦλ εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα².

Τοιοῦτον δι' ὀλίγων τὸ ἄξιον λόγου τοῦτο στιχοῦργήμα ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σπουδαία συμπληρωματικὴ πηγὴ εἰδήσεων περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς πόλεως ἐν τοῖς χρόνοις καθ' οὓς ἐτελέσθη αὕτη.

Ἐγένετο δὲ ἡ ἔκδοσις μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, καίτοι ὁ κώδιξ ἐν ᾧ περιέχεται τὸ ποίημα εἶνε λίαν ἀμελῶς γεγραμμένος καὶ τὸ κείμενον καθίσταται πολλαχοῦ σχεδὸν ἀδιάγνωστον. Καὶ τῷ μὲν φιλοπόνῳ κ. Δαστοῦνη εὐγνωμονοῦμεν ἐπὶ τῷ μικρῷ τούτῳ, ἀλλὰ φιλίῳ δῶρω, εὐχόμενοι ἵνα ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Πετροπόλει βιβλιοθήκης καὶ ἄλλα δημοσιεύσῃ σπουδαῖα ἀνέκδοτα ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεσοχρόνιον τοῦ ἔθνους φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν. Ἐυελπιστοῦμεν δὲ ὅτι καὶ ἄλλων ὁμογενῶν θὰ τρυφῶσιν αἱ μελέται μετὰ ζήλου ἐπὶ τὴν εὔρεσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν πηγῶν τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας κατὰ τὸ ἀνωτέρω διὰ βραχέων διαχαρχθὲν σχέδιον, ἵνα καταστῇ ποτε δυνατὴ ἡ συγγραφὴ ἀξιοσπουδάστου ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Σύλλα μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τῆς πόλεως εἰς πρωτεύουσαν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος.

Σπυρ. Π. Λάμπρος.

¹ Crusius, Turcogræcia σ. 99.

² Ἐφημερὶς τῆς 17 Νοεμβρίου 1875.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΝ ΡΩΣΙΑ.

ΑΝΕΚΑΟΤΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΥΣΚΙΝ

Ἡ κόρη τοῦ λοχαγοῦ, ἐν ἓκ τῶν ὠραιότερων ἱστορικῶν διηγημάτων τοῦ Ῥώσου συγγραφέως καὶ ποιητοῦ Πούσκιν, ἤξιωθη εὐρωπαϊκῆς φήμης καὶ μεταφράσθη εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Κύριον θέμα αὐτοῦ ἔχει τὴν στάσιν τοῦ Κοζάκου Πουγάτσεφ ἐπὶ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης. Τὸ κατωτέρω ἐπεισόδιον τοῦ διηγήματος αὐτοῦ ἐμποδισθὲν ὑπὸ τῆς Ῥωσικῆς λογοκρισίας δὲν ἐδημοσιεύθη καὶ ἐσχάτως εὗρεθῆ μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ συγγραφέως.

Ὁ συνταγματάρχης μου Ζουρίν ἔλαβε διαταγὴν νὰ διαβῇ τὸν Βόλγα καὶ νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Σιμβίρσκ, ἐν ἣ ἐξετείνετο ἤδη ἡ πυρκαϊὰ τῆς στάσεως. Ἦμην πλήρης χαρᾶς διότι ἐσκεπτόμην ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν οὕτω νὰ ὑπάγω εἰς τὸ χωρίον μου, νὰ ἐναγκαλισθῶ τοὺς γονεῖς μου καὶ νὰ ἐπανιδῶ τὴν μνηστῆν μου Μαρίαν Ἰβανόβνα. Ἐχοροπήδων ὡς παιδίον καὶ ἐπανελάμβανον καταφιλῶν τὸν Ζουρίν· εἰς Σιμβίρσκ, συνταγματάρχα μου, εἰς Σιμβίρσκ.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα καὶ τὸ σύνταγμα μας ἐστάθμισεν εἰς τὸ χωρίον Ν. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν εἶδε νὰ διαπορθμεύσωμεν τὸν ποταμόν. Ὁ πάρεδρος τοῦ χωρίου μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ ὅλα τὰ χωρία ἦσαν ἐπαναστατημένα καὶ ὅτι ὄρδαι τοῦ Πουγάτσεφ ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν.

Ἡ εἰδησις αὕτη μὲ ἀνησύχησε. Τὸ χωρίον ὅπερ ἦτο ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ πατρὸς μου ἔκειτο τριάκοντα βέρστια ἐκεῖθεν τοῦ Βόλγα. Ἦθελον παντὶ τρόπῳ νὰ διέλθω τὸν ποταμόν καὶ ἀνεζήτουν ἤδη πορθμέα. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἦσαν πάντες ἀλιεῖς καὶ πλοιάρια ὑπῆρχον πολλὰ. Ἄνεκοίνωσα τὸ σχέδιόν μου τῷ Ζουρίν.

— Φυλάχθητι, μοὶ εἶπεν· εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ μεταβῆς μόνος. Περίμεινον μέχρι τῆς πρωΐας. Θὰ διέλθωμεν οἱ πρῶτοι τὸν ποταμόν καὶ θὰ μεταβῶμεν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν γονέων σου μετὰ πεντήκοντα Οὐσσάρων οὓς θὰ παραλάβωμεν μεθ' ἡμῶν χάριν προφυλάξεως.

Ἄλλὰ δὲν μὲ ἐκλόνησε. Τὸ πλοιάριον ἦν ἑτοιμον καὶ οἱ δύο αὐτοῦ κωπηλάται ἔλαβον εὐθὺς τὰς κώπας.

Ἡ νύξ ἦν ὠραία· ἡ σελήνη ἔλαμπεν ἐπὶ καθαρωτάτου οὐρανοῦ καὶ ὁ βαθύρρους ποταμὸς ἐκύλιε μὲ ἤρεμον ταχύτητα τὰ ὕδατά του. Τὸ πλοιάριόν μας ἐκυλινδεῖτο ἡσυχῶς καὶ ἀθορύβως ὑπεξέφρευγεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν βυθῶν ῥευμάτων. Δὲν εἶχε πᾶρέλθει ἡμίσεια ὥρα καὶ ἤδη εἴχομεν φθάσει εἰς τὸ ἡμισυ τοῦ ποταμοῦ. Ἦρχισα νὰ ῥεμβάζω ὅτε ἀφῆνης οἱ κωπηλάται ἤρξαντο ψιθυρίζοντες χαμηλῇ τῇ φωνῇ.

— Τί τρέχει; τοὺς ἠρώτησα.

— Ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει. Ἀπεκρίθησαν ἀμφότεροι παρατηροῦντες πρὸς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν.

Ἦκολούθησα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου τοὺς ἰδικούς των καὶ παρατήρησα ἐν μέσῳ τῆς δμίχλης κάτι τι κατερχόμενον τὸν Βόλγα. Διέταξα τοὺς κωπηλάτας νὰ σταματήσωσι διὰ νὰ προσεγγίσῃ τὸ ἀγνωστον ἐκεῖνο ἀντικείμενον ὅπερ ἐξηκολούθει προχωροῦν.

— Τί νὰ ἦναι; ἔλεγον οἱ κωπηλάται. Οὔτε ἰστίαι, οὔτε ἰστοί.

Τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην νέφος ἐκάλυψε τὴν σελήνην, καὶ τὸ πικρόδοξον ἐκεῖνο ἀντικείμενον ἐγένετο σκοτεινότερον. Ἦν σχεδὸν ἐγγὺς ἡμῶν καὶ οὐδὲν ἠδυνάμην νὰ νοήσω. Ἀφῆνης ἡ σελήνη ἐξήλθε τῶν νεφῶν καὶ ἐφώτισε τρομερὸν θέαμα.

Ἀγχόνη ἐστημένη ἐπὶ σχεδίας κατήρχετο τὸν ποταμόν καὶ ἔσπευδε πρὸς ἡμᾶς. Τρία σώματα ἦσαν ἀνηρτημένα ἐπ' αὐτῆς. Κατελήφθη ὑπὸ ἀκατανικήτου περιεργείας· ἤθελον κατὰ πάντα τρόπον νὰ ἴδω τὰ πρόσωπα τῶν ἀπαρχονισθέντων. Κατὰ διαταγὴν μου οἱ κωπηλάται ἐσταμάτησαν τὴν σχεδίαν διὰ τῶν κωπῶν των καὶ ἡ πρῶρα τοῦ πλοιαρίου μας προσέκρουσεν ἐπ' αὐτῆς. Ἐπήδησα εὐθὺς καὶ εὗρεθην πρὸ τῶν δύο δοκῶν τῆς ἀγχόνης. Ἡ σελήνη ἐφώτιζεν ἀπλῆτως τὰ παραμειρωσμένα πρόσωπα τῶν ἀτυχῶν καταδικῶν. Ὁ εἰς αὐτῶν ἦν γηραιὸς Τσουβάκος, ὁ δεύτερος νεαρὸς καὶ γενναῖος Ῥώσος χωρικὸς ὡσεὶ εἰκοσκέτης. Ἄμυ ὅμως προσεῖδον τὸν τρίτον δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσω κρυγὴν οἴκτου. Ἦτον ὁ Βάγκκα, ὁ δυστυχὴς κοζάκος μου Βάγκκα, ὅστις ἐξ ἀπερισκεψίως κατετάχθη μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Πουγάτσεφ. Ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των ἦν προσηρητημένος πίναξ μελανὸς φέρων ἀναγεγραμμένας λευκαῖς γράμμαις τὰς δύο ταύτας λέξεις: *Ἀντάρται καὶ Λησταί.*

Ἐπήδησα ἐκ νέου εἰς τὸ πλοιαρίον μου οὐτινος οἱ κωπηλάται μὲ ἀνεμνον ἀδιάφοροι. Ἡ σχεδία ἀφεθεῖσα ἐλευθέρᾳ ἀνέλαβε τὴν πορείαν της μετὰ τῆς κινητῆς ἀγχόνης, ἣν ἐπὶ μακρὸν ἔτι διεκρίνα ἐν τῷ σκότει. Τὴν ἔχασα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καθ' ἣν στιγμὴν τὸ πλοιαρίον μου ἀφίκετο εἰς τὴν ἀπέναντι βραχώδη καὶ ἀπότομον ὄχθην. Ἐπλήρωσα γενναίως τοὺς κωπηλάτας, ὧν ὁ ἕτερος μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸν πάρεδρον τοῦ χωρίου. Οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲ ὑπεδέχθη ἀποτόμως, ἀλλὰ μετὰ τινὰς λόγους οὓς ὁ ὀδηγός μου τῷ ἐψιθύρισε κρύφα ἐγένετο φιλοπρονοήστερος. Πάρχουτα ἠτοιμάσθη ἡ τροίκα καὶ ἔδωκα διαταγὴν νὰ μὲ ὀδηγήσωσιν εἰς τὸ χωρίον.

Καλπάζοντες ἠκολουθοῦμεν τὴν μεγάλην ὁδόν· διερχόμενοι χωρία κοινώμενα. Ἐφοβούμην μὴ τυχὸν συλληφθῶ καθ' ὁδὸν διὰ τοῦτο ἐκτὸς τῆς γραπτῆς διαταγῆς τοῦ συνταγματάρχου Ζουρίν ἐπρομηθεύθη καὶ ἄδειαν τοῦ Πουγάτσεφ. Ἄλλ' οὐδένα ἀπηντήσαμεν καὶ ὑποφωσκούσης τῆς ἡοῦς εὗρεθην πρὸ τοῦ ἐκ κέδρων δάσους ὅπερ ἔκρυπτε τὸ χωρίον μας. Διέταξα

τὸν ἀμαξήλατῆν νὰ μαστιγώσῃ τοὺς ἵππους καὶ μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας εἰσηρχόμεν ἐν τῷ χωρίῳ.

Ἡ πατρικὴ μου οἰκία ἦτο εἰς τὸ πέρασ τῆς ὁδοῦ καὶ οἱ ἵπποι ἔτρεχον ἀπὸ βυτῆρος ὅτε παρετήρησα ὅτι ὁ ἀμαξήλατῆς ἤρξατο νὰ τοὺς κρατῆ.

— Τί τρέχει; ἀνεφώνησα ἀνυπόμονος.

— Φραγκὸς, αὐθέντα, ἐν τῇ ὁδῷ, ἀπεκρίθη ὁ ἀμαξήλατῆς μόλις κρατῶν τοὺς ἀφηνιάσαντας ἵππους.

Καὶ ὄντως εἶδον φραγγὸν κατὰ πλάτος τῆς ὁδοῦ καὶ παρ' αὐτὸν χωρικὸν ὠπλισμένον μὲ χονδρὴν βλάβδον φυλάττοντα ὡς σκοπόν. Ὁ χωρικός μὲ ἐπλησίασε καὶ ἐκβάλλων τὸν σκοῦφόν του, μοὶ ἐζήτησε τὸ διαβατήριόν μου.

— Τί τρέχει; τὸν ἠρώτησα. Διὰ τί αὐτὸς ὁ φραγγὸς καὶ τί φυλάττεται;

— Εἴμεθα ἐπικρατατημένοι, πατέρη, μοὶ εἶπε ζῶν τὴν κεφαλὴν.

— Ποῦ εἶναι οἱ αὐθένται σου; τὸν ἠρώτησα μὲ σφοδρὰν συγκίνησιν.

— Ἄ! οἱ αὐθένται μὲς; Οἱ αὐθένται μὲς εἶναι εἰς τὸν σιτοβολῶνα.

— Πῶς εἰς τὸν σιτοβολῶνα;

— Ὁ Ἀνδρούκας ὁ βοηθὸς τοῦ παρέδρου μὲς τοὺς ἔκλεισε καὶ τοὺς ἔδεσε μάλιστα διότι θὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὸν πατέρα μὲς τὸν τσάρον.

— Θεέ μου! Καλὴ ἀνοιξὴ γλήγορα τὴν θύραν τοῦ φραγγμοῦ.

Ἐπειδὴ ὁ χωρικός ἐδίσταζεν, ἐπήδησα ἀπὸ τῆς ἀμαξῆς καὶ δίδων εἰς αὐτὸν σφοδρὸν κτύπημα πυγμῆς τὸν ἀπώθησα καὶ ἀνοιξας δρόμον διέταξα τὸν ἀμαξήλατῆν νὰ μὲ ὀδηγήσῃ ταχέως εἰς τὸν σιτοβολῶνα.

Δύο χωρικοὶ ὠπλισμένοι ὁμοίως μὲ βλάβδους ἐφύλαττον τὴν θύραν. Ἐσπευσα πρὸς αὐτοὺς κραυγάζων νὰ μοὶ ἀνοιξῶσιν. Ἡ θέα μου πρέπει νὰ ἦτο φοβερὰ, διότι ἔφυγον ῥίπτοντες τὰς βλάβδους των. Προσεπάθησα νὰ θρασύσω τὴν θύραν καὶ νὰ βιάσω τὸ κλειθρον' ἀλλ' ἡ θύρα ἦν δρυῖνη καὶ τὸ κλειθρον στερεόν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν νεκρὸς χωρικός ἐξῆλθε τῆς οἰκίας καὶ μὲ ἠρώτησε μὲ αὐθαγῆς ὕφος πῶς ἐτόλμων νὰ θορυβῶ.

— Ποῦ εἶναι ὁ Ἀνδρούκας; ἀνέκραξα' νὰ μοῦ τὸν φέρουν εὐθύς.

— Ἐγὼ εἶμι, ὁ Ἀνδρέας Ἀθανάσιτζ' καὶ ὄχι Ἀνδρούκας, ἀπεκρίθη ὑπερηφάνως. Καὶ σὺ ποῖος εἶσαι; τί θέλεις;

Ἄντι πάσης ἀπκνητήσεως τὸν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ σύρας αὐτὸν μέχρι τῆς θύρας τοῦ σιτοβολῶνος ἤρχισα νὰ τὸν ξυλοκοπῶ. Ὁ Ἀνδρούκας βλέπων ὅτι εἶχε νὰ κάμῃ μὲ δυνατὸν ἄνθρωπον ἔλαβε τὴν κλειδα ἐκ τοῦ θυλακίου του καὶ ἤνοιξε τὸν σιτοβολῶνα. Διέβην τὸ κατώφλιον καὶ ἐν γωνίᾳ ἀμυδρῶς φωτιζομένη ὑπὸ φεγγίτου ἀνεγνώρισα τὸν πατέρα μου καὶ τὴν μητέρα μου δεδεμένους μὲ σχοινία τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἐνηγκαλίσθη αὐτοὺς χωρὶς νὰ προφέρω λέξιν, καὶ ἐκεῖνοι δ' ἐσιώπων παρατηροῦντές με μετὰ συγκινήσεως, διότι τρία ἔτη στρατιωτικοῦ βίου μὲ παρήλ-

λῆξαν τόσον πολὺ ὥστε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μὲ ἀναγνωρίσωσιν. Αἶφνης ἤκουσα φωνὴν προσφιλῆ καὶ γνωστὴν μοι.

— Πέτρος Ἀνδρεϊτζ' σὺ εἶσαι;

Ἐστράφην καὶ εἶδα εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν τὴν Μαρίαν Ἰβανόβνα ὁμοίως δεδεμένην. Ἐμεινα ἐμβρόντητος. Ὁ πατήρ μου δὲ ὅστις τότε μὲ ἀνεγνώρισεν ἔβαλε φωνὴν χαρᾶς.

— Καλημέρα Πετρούτσα, καλημέρα, μοὶ εἶπεν. Ἴδού σε τέλος' ὡς ἔχη δόξαν ὁ Θεός.

Ἡ μήτηρ μου ὁμοίως ἀναγνωρίσακά με ἤρχισε κλαίουσα.

— Πετρούτσα παιδί μου, πῶς εἶσαι; πῶς ὁ Θεὸς σὲ ἔφερεν ἐδῶ;

Ἐκοψα εὐθύς μὲ τὸ ξιφὸς μου τὰ σχοινία καὶ ἤθελον νὰ τοὺς ἐξαγάγω τῆς φυλακῆς των, ἀλλὰ φθάσας εἰς τὴν θύραν εὗρον αὐτὴν ἐκ νέου κλεισμένην.

— Ἀνδρούκα, ἀνέκραξα, ἀνοιξε.

— Μάλιστα, ἐπεῖπεν ὁ βοηθὸς τοῦ παρέδρου ἔξωθεν. Μείνε καὶ σὺ μέσσα. Τώρα θὰ σοῦ δείξω πῶς κτυποῦν τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Τζάρου.

Παρετήρουν μετὰ προσοχῆς ἀπκνηταχοῦ τοῦ σιτοβολῶνος μήπως εὗρω διέξοδον.

— Μάτην κοπιᾶς, εἶπεν ὁ πατήρ μου. Κατεσκεύασα καλῶς τὸν σιτοβολῶνά μου καὶ δὲν ἀφῆκα οὐδαμοῦ οὐδὲ τὴν παρκμικρὰν ὀπὴν διὰ τὸν φόβον τῶν κλεπτῶν.

Ἡ μήτηρ μου ἦτις ἐχάρη διὰ τὴν ἐπάνοδόν μου κατ' ἀρχάς, ἤρξατο νῦν ἀπελπιζομένη διότι καὶ ἐγὼ θὰ μετεῖχον τῆς καταστροφῆς τῆς ὄλης οἰκογενείας. Ὅσον ἀφορᾷ ἐμὲ, ἤμην ἡσυχος, διότι εὐρισκόμην πλησίον τῶν γονέων μου καὶ τῆς φιλιτάτης μου Μαρίας. Εἶχον τὸ ξιφὸς μου καὶ δύο πιστόλια' ἠδυνάμην κάλλιστα νὰ ὑποστῶ πόλιορκίαν μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ζουρίν. Ἀνεκοίνωσα τὰς ἐλπίδας μου εἰς τοὺς γονεῖς μου καὶ ἡσύχασα οὕτω τοὺς φόβους των.

Εὐχαριστημένοι οὕτω ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ συνενώσει ἡμῶν ἀνεκοινοῦμεν ἀλλήλοις τὴν χαρὰν μὲς καὶ ἐν ταῖς οἰκογενειακαῖς ἡμῶν ὁμιλίαις διήλθον ἀνεπικισθήτως δύο ὥραι.

Αἶφνης περὶ τὴν μεσημβρίαν κραυγαὶ καὶ θόρυβος ἐξῆγειραν ἡμᾶς τοῦ βρεμβασμοῦ.

— Τί τρέχει; ἀνέκραξεν ὁ πατήρ μου. Μήπως ἔφθασεν ὁ συνταγματάρχης σου;

— Ἀδύνατον, εἶπεν, πρὸ τῆς ἐσπέρας ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσῃ.

Ὁ θόρυβος ἤρξανεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Ἐσημάνετο τὸ ἀνκλήτηριον, ἔφιπποι δὲ καλπάζοντες διέβαινον ἀκκτακίως. Τότε ἀνὰ μέσον στενοῦ φεγγίτου ἐφάνη ἡ φικὰ κεφαλὴ τοῦ Βάβιλιτζ' τοῦ πιστοῦ ἡμῶν δούλου, ὅστις διὰ φωνῆς κλαυθμηρᾶς ἀνέκραξεν.

— Ἀνδρέα Πέτροβιτς αὐθέντα καὶ πάτερ μου, Μαρία Ἰβανόβνα, δυστυχία. Οἱ κκοῦργοι εἰσῆλθον εἰς τὸ χωρίον. Καὶ γνωρίζεις Πέτρε Ἀνδρεϊτς τίς τοὺς ὀδηγεῖ; Ὁ Σβάβριν. Εἶθε τὸ κακὸν πνεῦμα νὰ τὸν τιμωρήσῃ.

Εἰς τὸ ἀγκίσριον αὐτὸ ὄνομα ἡ Μαρία ὠχρίσθη.

— Ἀκουσον Βάσιλιτς, τῷ εἶπον· στείλε κἀνένα ἔφιππον ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ καὶ εἰδοποίησον τὸν συνταγματάρχην μου περὶ τοῦ κινδύνου ὃν διατρέχουμεν.

— Ἀλλὰ τίνα νὰ στείλω, αὐθέντα; Ὅλοι, καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ ἐπκνέστησαν καὶ κατέλκβον τοὺς ἵππους πάντας. Ὡ αὐθέντα! εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν· ἔρχονται εἰς τὸν σιτοβολῶνα.

Φωνὴ πολλὰ ἀντήχησαν πρὸς τῆς θύρας. Ἐκκμχ σημεῖον πρὸς τὴν μητέρα μου καὶ τὴν Μαρίαν νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς μίαν γωνίαν καὶ σύρων τὸ ξιφὸς μου ἐστηρίχθην εἰς τὸν τοῖχον παρὰ τὴν θύραν. Ὁ πατήρ μου ἔλαβε τὰ πιστόλιά μου τὰ ἡτοιμάσθη καὶ ἐτοποθετήθη παρ' ἐμοί.

Τὸ κλειθρον ἔτριξεν, ἡ θύρα ἀνεῳχθη καὶ ἐφάνη ἡ κεφαλή τοῦ Ἀνδρούκα. Τὸν ἐκτύπησα διὰ τοῦ ξίφους καὶ ἔπεσεν ἐμπρὸς ἀποκλειῶν τὴν εἴσοδον. Συγχρόνως ὁ πατήρ μου ἐπυροβόλησε διὰ τοῦ ἐνὸς πιστολίου. Τὸ πολιορκοῦν ἡμᾶς πλῆθος ἀπεσύρθη βλασφημοῦν. Ἐσυρα τὸν πληγωθέντα ἐντὸς καὶ ἔκλεισα τὴν θύραν.

Ἐσχον τὸν καιρὸν νὰ παρκτηρήσω ὅτι ἡ αὐλή ἦν πλήρης ἀνδρῶν ὀπλισμένων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνεγνώρισα τὸν Σβάβριν.

— Μὴ φοβῆσθε, εἶπον πρὸς τὰς γυναῖκας. Ὑπάρχει ἀκόμη ἐλπίς. Καὶ σὺ πάτερ μὴ ρίψης τὴν τελευταίαν μας βολήν.

Ἡ μήτηρ μου γονυπετῆς προσηύχετο, ἡ δὲ Μαρία ἴστατο παρ' αὐτῇ ἀκίητος καὶ ἀποφασιστική. Ἐξῶθεν ἠκούοντο ἀπειλαί, βλασφημίαι, καὶ ὕβρεις. Ἰστάμην ἔτοιμος παρὰ τῇ θύρᾳ νὰ κατακόψω τὸν πρῶτον ὅστις ἤθελεν ἐμφανισθῆ.

Αἴφνης ἡσυχία μεγάλη ἐγένετο καὶ ἠκούσα τῆς φωνῆς τοῦ Σβάβριν καλοῦντός με ὀνομαστί.

— Ἐδῶ εἶμαι, ἀπεκρίθη.

— Παρὰδόθητι. Πᾶσα ἀντίστασις εἶναι ματαία. Φείσθητι τῶν γηραιῶν γυνέων σου. Τὸ παῖτμα εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ· δὲν θὰ μοῦ διαφύγητε.

— Δοκίμασε, προδότα.

— Ἄ! μὴ νομίζης ὅτι θὰ ἐκθέσω ἀδίκως τοὺς ἀνθρώπους μου. Θὰ διατάξω νὰ πυρπολήσωσι τὸν σιτοβολῶνα, καὶ τότε θὰ ἴδωμεν τί θὰ κάμης, ἀνδρεῖέ μου. Πηγαίνω νὰ δειπνήσω, σὺ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπάνελθε εἰς κρείττονας σκέψεις. Θὰ ἐπκνέλθω συντόμως. Μαρία Ἰβανόβνα, θὰ ἦσαι εἰς χριστημένη πιστεύω μὲ τὴν συντροφίαν τοῦ ἱππότητος σου.

Ὁ Σβάβριν ἀπεμακρύνθη ἀφείς φρουρὰν πρὸ τοῦ σιτοβολῶνος. Ἐσιωπῶ-

μεν ἕκαστος ἡμῶν ἀνεκίει σκέψεις ἃς ἐφοβεῖτο νὰ ἀνακοινώσῃ τοῖς λοιποῖς. Τὸ κατ' ἐμὲ προσεπάθουν νὰ ἀναλογισθῶ τὸ αἴτιον τοῦ μίσους τοῦ Σβάβριν. Δὲν ἐσκεπτόμην δι' ἐμὲ καὶ τοὺς γονεῖς μου τόσον ὅσον διὰ τὴν Μαρίαν. Ἐγνώριζον ὅτι ἡ μήτηρ μου ἦν λίαν ἀγαπητὴ παρὰ τοῖς ὑπέρτασις αὐτοῖς καὶ τοῖς χωρικοῖς. Οὗτοι ἠγάπων καὶ τὸν πατέρα μου καὶ τοὶ αὐστηρὸν ὄντα, διότι ἦτο δίκαιος καὶ ἐγίνωσκε τὰς ἀληθεῖς αὐτῶν ἀνάγκας. Ἡ στάσις αὐτῶν ἦν πλάνη στιγμιαία, μέθη, καὶ οὐχὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀπεχθείας ἐπὶ μακρὸν χρόνον κρυπτομένης. Ὡστε θὰ τοῖς παρῆχον τὴν χάριν. Ἀλλ' ἡ Μαρία! ποῖαν τύχην ἐπεφύλαττεν αὐτῇ ὁ μακρὸς ἐκεῖνος. Δὲν ἐτόλμων νὰ σταματήσω εἰς τὴν σκέψιν ταύτην καὶ ἡτοιμαζόμενος, ὁ Θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ, νὰ τὴν φονεύσω μᾶλλον ἢ νὰ τὴν ἴδω εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ τέρατος τούτου.

Δύο ἔτι ὄρακι παρῆλθον. Ἐν τῷ χωρίῳ ἠκούοντο ἄσματα μεθυσιμένων, καὶ οἱ φύλακες ἡμῶν ζηλεύοντες αὐτούς, ἐξεδικοῦντο κατ' ἡμῶν ὕβριζοντες καὶ ἀπειλοῦντες. Τέλος μεγάλη κίνησις ἐγένετο ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἠκούσαμεν ἐκ νέου τῆς φωνῆς τοῦ Σβάβριν.

— Ἐ λοιπὸν, ἐσκέφθητε; Παρὰδίδεσθε οἰκειοθελῶς;

Οὐδεὶς ἀπεκρίθη.

Τότε ἠκούσαμεν τὸν Σβάβριν διατάττοντα νὰ κομίσωσιν ἄχυρα, καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς αἱ λάμψεις τοῦ πυρὸς ἐφώτισαν τὸν σκοτεινὸν σιτοβολῶνα, ὁ δὲ καπνὸς ἤρξατο εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας.

Τότε ἡ Μαρία μὲ ἐπλησίασε καὶ λαμβάνουσα με ἀπὸ τῆς χειρὸς.

— Ἄρκει, μοι εἶπε, δι' ἐμὲ δὲν πρέπει νὰ ἀπολεσθῆς· σὺ τε καὶ οἱ γονεῖς σου. Ὁ Σβάβριν θὰ μὲ ἀκούσῃ· ἄφες με νὰ ἐξέλθω.

— Ποτὲ, ἀνέκραξα. Ἄγνοεῖς τί σε περιμένει;

— Δὲν θὰ ἐπιζήσω εἰς τὴν ἀτιμίαν μου, ἀπήντησεν ἐκεῖνη μετὰ θάρρους. Ἀλλ' ἔσως θὰ σώσω οὕτω τὸν σωτήρά μου καὶ τὴν οἰκογένειαν ἧτις τόσον γενναίως περιέσωσε τὴν πτωχὴν ὄρφανήν. Χαῖρε Ἀνδρέα Πέτροβιτς· χαῖρε, κυρία. Ὑπῆρξατε δι' ἐμὲ πλέον ἢ εὐεργέται. Εὐλογήσατέ με. Καὶ σὺ, Πέτρε Ἀνδρεϊτς, ἔσο ἡσυχος.

Ἐκάλυψε τὸ πρόσωπόν της καὶ ἐξερράγη εἰς λυγμούς.

— Ἐλα ἄρκει, Μαρία, ἀνέκραξεν αἴφνης ὁ πατήρ μου. Τίς ποτε θὰ σὲ ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃς μόνη πρὸς τοὺς ληστάς; Μείνε ἡσυχος καὶ σίγα. Ἄν θὰ ποθάνωμεν θὰ ποθάνωμεν ὅλοι ὁμοῦ.

— Παρὰδίδεσθε; ἀνεφώνει ἐξῶθεν ὁ Σβάβριν· μετὰ πέντε λεπτὰ θὰ ἦσθε ὅλοι ἐψημένοι.

— Δὲν παρὰδιδόμεθα, κκοῦργο, ἀνέκραξε ὁ πατήρ μου.

Ἡ ἀρρενωπὴ αὐτοῦ φυσιογνωμία καίτοι πλήρης ῥυτίδων ἀπέπνεε θάρρος ἐνεργείας, ὅπερ καὶ ἐμὲ αὐτὸν ἐξέπληξεν· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἔλαμπον ὑπὸ τὰς φρικὰς αὐτοῦ ὀφρῶς.

Και στρεφόμενος πρὸς ἐμέ· Ἴδου ἡ στιγμή μοι εἶπεν. Ἀπώθησε δὲ τὴν θύραν ἥτις ἀνεώχθη εὐρεία. Τὸ πῦρ εἰσῆλθεν εὐθὺς καὶ κατέλαβε τὰ ἄνω μέρη τοῦ σιτοβολῶνος πλήρη ξηρῶν ἀχύρων. Ὁ πατήρ μου ἐπυροβόλησε μὲ τὸ ἄλλο πιστόλιον καὶ διῆλθε τὴν οὐδὸν τῆς θύρας κράζων· Ἄκουλουθεῖτέ με. Ἐλαβον τὴν Μαρίαν καὶ τὴν μητέρα μου ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ ἔσπευσα ἀκολουθῶν αὐτόν. Εἶδον τὸν Σβάβριν κείμενον κατὰ γῆς. Ὁ πατήρ μου τὸν εἶχεν ἐπιτύχει. Τὸ πλῆθος τῶν πολιορκούντων ὅπερ εἶχεν ὀπισθοδρομήσει πρὸ τῆς βιαίας ἡμῶν ἐξόδου συνηθροίσθη ἐκ νέου. Ἐπληττον ἔτι μὲ τὸ ξιφὸς μου δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀλλὰ λίθος κτυπήσας με κατὰ μέσον τὸ στῆθος μὲ ἀνέτρεψε καὶ μὲ ἀφήκεν ἐπὶ στιγμήν ἀναισθητόν. Μόλις συνῆλθον εἶδον τὸν Σβάβριν αἰμακτόφυρτον κείμενον χαμαὶ καὶ τοὺς ἔμοις περὶ αὐτὸν πάντας.

Μὲ ὑπεβάσταζον, ἐνῶ πανταχόθεν μᾶς περιεκύκλου πλῆθος χωρικῶν καὶ κοζάκων. Ὁ Σβάβριν ὠχρότατος ἐπίεζε τὴν πληγὴν αὐτοῦ. Τὸ πρόσωπόν του ἐξέφραζε μῖτος ἄμα καὶ ὀδύνην. Ἦγειρε βραδέως τὴν κεφαλὴν, μοι ἔρριψε βλέμμα περιφρονήσεως καὶ διὰ φωνῆς διακεκομμένης.

— Νὰ κρεμασθῆ, εἶπεν, αὐτός. . . . καὶ ὄλοι. . . ὄχι αὐτή.

Τὸ πλῆθος ἐρρίφθη ἐφ' ἡμᾶς καὶ μᾶς ἔσυρε πρὸς τὴν πύλην τοῦ ἀμαξοστασίου διὰ τὰ μᾶς κρεμάσθῃ, ὅτε αἰφνης μᾶς ἀφήκεν καὶ διεσκορπίσθησαν τῆδε κακεῖσε. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἀνεφάνη ὁ Ζουρίν ἐπὶ κεφαλῆς ἱλῆς οὐσσάρων τρεχόντων ἀπὸ ρυτῆρος μὲ τὰ ξίφη ἀνεσπασμένα.

Οἱ χωρικοὶ διεσκορπίσθησαν οἱ δὲ οὐσσάροι τοὺς κατεδίωκον καὶ τοὺς ἡχμαλώτιζον. Ὁ Ζουρίν, ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἐχαίρετισε τὸν πατέρα μου καὶ τὴν μητέρα μου μετὰ σεβασμοῦ καὶ μαῦ ἔθλιψεν ἰσχυρῶς τὴν χεῖρα.

— Ἐφθασα ἐγκαίρως, δὲν εἶναι ἀληθές· εἶπεν. Ἄ! ἰδου ἡ μνηστῆ σου, προσέθηκεν ὑποδεικνύων μοι τὴν Μαρίαν, ἥτις ἠρυθρίασεν.

Ἡ μήτηρ μου τὸν ἠσπάσθη ἀποκαλοῦσα αὐτὸν ἀγγελον σωτήρα, ὁ δὲ πατήρ μου τὸν νῦχαρίστησε μετὰ συγκινήσεως καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν.

Ὁ Ζουρίν διερχόμενος πρὸ τοῦ Σβάβριν ἠρώτησε ποῖος ἦν ὁ τραυματίας ἐκεῖνος.

— Ὁ ἀρχηγὸς τῶν στασιαστῶν, εἶπεν ὁ πατήρ μου μετ' ὑπερηφανείας ἀρχαίου στρατιωτικοῦ· ὁ Θεὸς ὠδήγησε τὴν γηραιάν μου χεῖρα καὶ τὸν ἐπλήγωσα.

— Εἶναι ὁ Σβάβριν, εἶπον τῷ Ζουρίν.

— Ἄ! ὁ Σβάβριν. Εἶμαι εὐχαριστημένος διὰ τὴν συνάντησιν. Οὐσσάροι συλλάβετε τον καὶ συστήσατε εἰς τὸν ἰατρὸν νὰ ἐπιμεληθῆ πολὺ τῆς πληγῆς του, διότι πρέπει νὰ παρουσιασθῆ πρὸ τοῦ στρατοδικείου τοῦ Καζάν. Εἶναι εἰς τῶν ἀρχηγῶν καὶ αἱ καταθέσεις του ἔσονται ἐνδικαίρουσαι.

Ὁ Σβάβριν ἠνέωξε τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ μετὰ κόπου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπεισίου προσώπου του οὐδὲν ἄλλο διεκρίνετο ἢ ὁ πόνος. Οἱ οὐσσάροι τὸν μετήνεγκον ἐξηπλωμένον ἐπὶ μανδύου.

Εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν πλήρη ἀναμνήσεων τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας. Οὐδὲν εἶχε παρεκλάξει· ὁ Σβάβριν εἶχε φεισθῆ αὐτῆς καὶ δὲν τὴν ἐλεηλάτησεν.

Οἱ ὑπηρέται δὲν εἶχον μετὰσχει τῆς στάσεως. Παρέστησαν εἰς τὸν προθάλαμον, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βάσιλιτζ θριαμβεύοντα. Οὗτος μόλις μοι ὠμίλησεν ἐκ τοῦ φεγγίτου, ἔτρεξεν εἰς τὸν σταῦλον, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἵππου τοῦ Σβάβριν καὶ ἐπωφελούμενος τῆς γενικῆς ταρχῆς κατώρθωσε νὰ ἐκφυγῇ καὶ νὰ τρέξῃ ἀπὸ ρυτῆρος πρὸς τὸν ποταμόν. Εὗρε τὸ σύνταγμα ἐν ἀναγκύσει, ἀλλ' ἤδη ἐντεῦθεν τοῦ Βόλγα, ὃν μόλις εἶχε διαβῆ. Ὁ Ζουρίν μαθὼν τὸν κίνδυνον ὃν διετρέχομεν διέταξεν ἔφοδον καὶ χάριτι θεῶν ἐφθασεν ἐγκαίρως.

Οἱ οὐσσάροι ἐκόμισαν πολλοὺς αἰχμηκλώτους, οὓς ἐνέκλεισαν ἐν τῷ σιτοβολῶνι ἐν ᾧ ἡμεῖς ὑπέστημεν τὴν πολιορκίαν. Ἐγὼ κερμηκῶς ἤδη διότι καθ' ὄλην τὴν νύκτα εἶχον ἀγρυπνήσει ἐξηπλώθην ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἐκοιμήθην βαθύτατα.

Τὸ ἐσπέρας συνήχθημεν ὄλοι ἐν τῇ αἰθούσῃ περὶ τὸ σαμοβάρ καὶ ὠμιλοῦμεν εὐθύμως περὶ τῶν παρελθόντων ἤδη κινδύνων. Ἡ Μαρία προσέφερε τὸ τέιον, ἐγὼ δὲ παρ' αὐτὴν ἰστάμενος προσέβλεπον αὐτὴν ἀδικλόπως. Ἡ ἐσπέρα αὕτη ἦν μία τῶν ὠραιοτέρων τῆς ζωῆς μου.

Τὴν πρωτῆν τῆς ἐπαύριον ἀνήγγειλαν τῷ πατρὶ μου ὅτι οἱ χωρικοὶ συνήχθησαν ἔξω τῆς πατρικῆς οἰκίας «κομίζοντες τὰς κεφαλὰς των» τοῦτέστι μετκαοῦντες καὶ ὑποτασσόμενοι. Ὁ πατήρ μου ἐφάνη εἰς τὸν ἐξώστην, ἐπὶ τῇ θεᾷ δ' αὐτοῦ πάντες οἱ χωρικοὶ ἐγονυπέτησαν.

— Ἐλοιπὸν ἀνόητοι, τοῖς εἶπε, τί διαβολοῦδέα σὰς ἤλθε νὰ ἐπαναστατήσητε;

— Εἴμεθα ἔνοχοι αὐθέντα, ἀπεκρίθησαν ὄλοι μιᾷ φωνῇ.

— Ἐνοχοι, ἔνοχοι! Κάμνετε ἀνοησίας καὶ ἔπειτα δαγκάνετε τὰ δάκτυλά σας. Ἐλα σὰς συγχωρῶ διότι εἶμαι εὐχαριστημένος ὅτι ὁ Θεὸς μὲ ἠξίωσε νὰ ἐπανίδω τὸν υἱόν μου. Καλὰ γνωρίζετε τὴν παροιμίαν ὅτι ἡ σπάθη δὲν κόπτει ποτὲ τὴν κεφαλὴν ἥτις ὑποκλίνεται.

— Εἴμεθα ἔνοχοι, ἀνέκραζον πάλιν οἱ χωρικοὶ.

— Ἐλα πηγαίνετε τώρα. Εἶναι καλοκαιρία καὶ πρέπει νὰ ἐμβάσητε εἰς τὰς ἀποθήκας τὰ ἄχυρα. Σηκωθῆτε καὶ τυχῶς ἐπ' ἐργασίαν.

Οἱ χωρικοὶ ἠγέθησαν καὶ μετέβησαν ἐπὶ τὸ ἔργον ὡς νὰ μὴ εἶχε τίποτε μεσολαβήσει.

Ἡ πληγὴ τοῦ Σβάβριν δὲν ἦτο θανάσιμος· τὸν εἶδον ἐκ τοῦ παραθύρου.

καθ' ἣν στιγμήν τὸν ἐτοποθέτου εἰς φορεῖον ἵνα τὸν μετενέγκωσιν ὑπὸ φρουρὰν εἰς Καζάν.

Ὁ Ζουρὶν ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ τὴν ἐπαύριον, ἐγὼ δ' ὄφειλον νὰ τὸν ἀκολουθήσω μεθ' ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν ἣν εἶχον νὰ μείνω παρὰ τοῖς γονεῦσί μου. Μετέβην παρ' αὐτοῖς καὶ γονατίσας κατ' ἔθος πρὸ αὐτῶν ἐζήτησα νὰ εὐλογήσωσι τὸν μετὰ τῆς Μαρίας γάμον μου. Με ἀνήγειραν καὶ ἐναγκαλισθέντες με μοι ἔδωκαν τὴν συναίνεσίν των. Ἦλθε καὶ ἡ Μαρία ἣν ἠύλόγησαν ἐπίσης.

Τὴν ἐπαύριον τὸ σύνταγμα μου ἀνεχώρησεν. Ἀπεχαίρετήσα πάντας. Ἡ δὲ Μαρία πρώτην ταύτην φορὰν με ἠσπάσθη δημοσίᾳ.

(Ἐκ διασκευῆς κατὰ τὸ βωσικόν.)

Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ

ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΥΓΡῶΝ — ΣΩΜΑΤΑ ΕΜΒΑΠΤΙΖΟΜΕΝΑ ΕΝ ΥΓΡῶ

Ὅπως ὑγρὸν τι εὐρίσκηται ἐν ἰσορροπίᾳ δέον ἢ ἐπιφάνεια αὐτοῦ νὰ ἦναι ἐπίπεδος καὶ ὀριζοντία· καὶ ἀληθῶς βλέπομεν ὅτι πάντοτε τῶν ἡρεμούντων ὑγρῶν ἢ ἐπιφάνεια εἶναι ἐπίπεδος καὶ ὀριζοντία, ἂν δὲ διὰ μικρᾶς κινήσεως ἀγγείου ἐν ᾧ ὑπάρχει ὕδωρ ἢ ἕτερον τι ὑγρὸν προκαλέσωμεν κυματοειδῆ κίνησιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ, καταστήσωμεν δηλ. τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ μὴ ἐπίπεδον, βλέπομεν ὅτι ἡ κίνησις τοῦ ὑγροῦ ἐξακολουθεῖ μέχρις ὅτου ἢ ἐπιφάνεια ἀποκαταστῆ πάλιν ἐπίπεδος. Ἄν δὲ μετὰ προσοχῆς κλινώμεν τὸ περιέχον τὸ ὑγρὸν ἀγγεῖον βλέπομεν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὑγροῦ ἀλλάζουσα θέσιν ὡς πρὸς τὸ ἀγγεῖον ἐξακολουθεῖ οὕσα πάντοτε ὀριζοντία, ἂν δ' ἐπαναφέρωμεν ταχέως τὸ ἀγγεῖον εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν βλέπομεν ὅτι ἡ κίνησις τοῦ ὑγροῦ ἐξακολουθεῖ μέχρις ὅτου ἢ ἐπιφάνεια αὐτοῦ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ὀριζοντίαν θέσιν.

Λαμβάνομεν ποτήριον τὸ ὅποῖον πληροῦμεν ὕδατος μέχρι στεφάνης, ρίπτομεν δὲ ἐντὸς αὐτοῦ μετὰ μεγίστης προσοχῆς, ὡς παριστά ἢ εἰκῶν 10 νομίσματα, παρατηροῦμεν δὲ ὅτι δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, τὸ ὅποῖον ἦτο πλήρες μέχρι χειλέων, ἀρκετὸν ἀριθμὸν νομισμάτων, χωρὶς νὰ ἐκχυθῇ οὐδὲ σταγῶν ὕδατος, ἢ δὲ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος λαμβάνει σχῆμα καμπύλον ὡς παριστά ἢ εἰκῶν. Τὸ πείραμα τούτο φαίνεται ὅτι ἀντιστρατεύεται εἰς τ' ἀνωτέρω περὶ ἰσορροπίας τῶν ὑγρῶν λεχθέντα καθ' ἃ ἵνα ἡρεμῇ ὑγρὸν τι δέον ἢ ἐπιφάνεια αὐτοῦ νὰ ἦναι ἐπίπεδος. Ἡ ἀντίφασις ὅμως εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, διότι ἐν τῷ περιγραφέντι πειράματι ἐκτὸς τῆς βρῦτητος ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ καὶ ἡ ἑλξίς τῶν

παρειῶν τοῦ ἀγγείου, ἦτοι τῶν μορίων τῆς ὑάλου ἐπὶ τῶν τοῦ ὕδατος, αὕτη δὲ ἐμποδίζει τὸ ὕδωρ νὰ ἐκχυθῇ τοῦ ἀγγείου καὶ εἶναι ἡ αἰτία δι' ἣν σχηματίζεται περὶ τὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου ἢ ἐν τῇ εἰκόνι φαινόμενη συσπῆρσις τοῦ ὕδατος ἣτις ἀποτελεῖ οἶονοι πρόχλωμα, κατὰ τῆς ἐκροῆς τοῦ ὕδατος.

Σῶμά τι ἐμβυπτίζομενον ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὑφίσταται πίεσιν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἣτις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ βῆθος μέχρι τοῦ ὁποῦ βυθίζεται τὸ σῶμα. Λαμβάνομεν τὸν ὑάλινον σωλῆνα λαμπτήρος προσαρμόζομεν εἰς τὸ ἄκρον αὐτοῦ δίσκον ἐκ παχέως χάρτου, τὸν ὅποιον ἐξαρτῶμεν ἐκ νήματος, ὡς παριστά ἢ εἰκῶν 11, καὶ κρατοῦντες διὰ τῆς χειρὸς τὸ νῆμα τεταμένον τηροῦμεν τὸν δίσκον προσκεκολλημένον ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ σωλῆνος, καὶ ἐμβυπτίζομεν τὸν σωλῆνα μετὰ τοῦ χαρτίου δίσκου ἐντὸς ἀγγείου ὕδατος. Ἐὰν τότε ἀφήσωμεν τὸ νῆμα βλέπομεν ὅτι ὁ δίσκος δὲν καταπίπτει, ἀλλὰ μένει προσκεκολλημένος ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ σωλῆνος κρατούμενος ἐκεῖ ὑπὸ τῆς κάτωθεν πρὸς τὰ ἄνω πίεσεως τοῦ ὕδατος, ἣτις δὲν ἰσορροπεῖται ὑπὸ πίεσεως ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω διότι ἐντὸς τοῦ σωλῆνος δὲν ὑπάρχει ὕδωρ, τὸ ὅποῖον νὰ παρῆχῃ τὴν πίεσιν ταύτην. Ἡ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω πίεσις εἶναι τόσον μεγάλη ὥστε καὶ ἂν ἐντὸς τοῦ σωλῆνος χύσωμεν ἡρέμα καὶ μετὰ προσοχῆς ὕδωρ τὸ βῆθος τοῦ ὕδατος δὲν καταρρίπτει τὸν χάρτινον δίσκον· τότε δὲ μόνον ὁ δίσκος οὗτος καταπίπτει, ὅταν ἐντὸς τοῦ σωλῆνος χύσωμεν τοσοῦτον ὕδωρ ὥστε ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος ἐντὸς αὐτοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος πρὸς τὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ἐκτὸς τοῦ σωλῆνος.

Ἐὰν ἐμβυπτίσωμεν σῶμά τι ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἢ κάτω ἐπιφάνεια αὐτοῦ, ἣτις εἶναι βαθύτερον βεβυθισμένη ἐντὸς τοῦ ὕδατος πιέζεται ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω περισσότερο ἢ ὅσον πιέζεται ἢ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ σώματος ἣτις εἶναι ὀλιγώτερον βεβυθισμένη ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ὥστε ἡ πίεσις τοῦ ὕδατος ἐπὶ τοῦ σώματος ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω δὲν ἰσορροπεῖται διὰ τῆς πίεσεως ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἣτις εἶναι μικρότερα τῆς πρώτης κατὰ τοσοῦτον καθ' ὅσον ἢ κατωτέρα ἐπιφάνεια τοῦ σώματος κεῖται βαθύτερον τῆς ἀνωτέρας, ἢ ἀκριβέστερον ἢ ὑπεροχῇ τῆς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω πίεσεως πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω εἶναι ἴση πρὸς τὸ βῆθος ὄγκου ὕδατος ἴσου πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἐμβυθισμένου σώματος. Ἄν λοιπὸν τὸ βῆθος τοῦ ἐμβυθισμένου σώματος εἶναι μεγαλύτερον τοῦ βάρους ἴσου ὄγκου ὕδατος, ἢ ὡς κοινῶς λέγεται ἂν τὸ σῶμα εἶναι βαρύτερον τοῦ ὕδατος θέλει κατέλθῃ πρὸς τὸν πυθμένα τοῦ ἀγγείου, ἂν τὸ σῶμα ἦναι ἐλαφρότερον τοῦ ὕδατος θέλει ἀνέλθῃ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ ἐν μέρος αὐτοῦ θέλει ἐξέλθῃ ἐκτὸς τοῦ ὕδατος οὕτως ὥστε ὄγκος ὕδατος ἴσος πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος μένοντος μέρους τοῦ σώματος νὰ ἦναι ἴσος κατὰ τὸ βῆθος μετὰ τὸ βῆθος τοῦ

μεν τὴν ἐπὶ τοῦ διαφράγματος πίεσιν τὸ εἰτελθὸν ἐν τῷ καρύῳ ὕδωρ ὠθούμενον ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀέρος ἐξέρχεται καὶ τὸ κάρυον ἀνέρχεται εἰς τὴν προτέρην αὐτοῦ θέσιν. Δυνάμεθα νὰ κτανίσωμεν οὕτω πως τὴν πίεσιν ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς φιάλης διαφράγματος ὥστε νὰ κρατήσωμεν τὸ κάρυον μετὰ τοῦ ἀνδρεικέλου αἰωρούμενον εἰς οἰοδηποτε βᾶθος τῆς φιάλης, τοῦτο δὲ συμβαίνει διότι εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ καρύου τοσοῦτον ὕδωρ ὥστε τὸ βᾶρος αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀνδρεικέλου καὶ τοῦ προσθέτου βκριδίου καθίσταται ἴσον πρὸς τὸ βᾶρος ὄγκου ὕδατος ἴσου πρὸς τὸν ὄγκον τῶν τριῶν τούτων ἀντικειμένων ὁμοῦ.

Πασιγνωστὸν ἐστὶν ὅτι ὁ σιδήρος καὶ ὁ χαλκὸς εἶναι βκρύτερος τοῦ ὕδατος, καὶ ὅμως ἀν λάβωμεν κοινὴν βελόνην χρίσωμεν αὐτὴν διὰ λιπώδους οὐσίας ἢ τρίψωμεν μόνον μετὰ τῶν δακτύλων, ἐφ' ὧν ὑπάρχει πάντοτε λεπτὸν στρώμα λιπώδους τινὸς οὐσίας καὶ ἔπειτα θέσωμεν αὐτὴν μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, βλέπομεν ὅτι ἡ βελὸν ἢ δὲν καταβυθίζεται ἀλλὰ μένει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀντίκειται εἰς ὅσα ἀνωτέρω εἴπομεν περὶ τῶν ἐν ὑγροῖς ἐμδρατιζομένων σωμάτων. Ἐνταῦθα ὅμως ὡς καὶ κατὰ τὸ πείραμα τὸ πκριστάμενον ὑπὸ τῆς εἰκόνας 11 ἐπενεργοῦν αἱ ἀτομικαὶ δυνάμεις ἐκεῖ μὲν τῆς ὕδατος καὶ τοῦ ὕδατος, ἐνταῦθα δὲ τοῦ λίπους καὶ τοῦ ὕδατος· τὸ ὕδωρ ἀπωθεῖται ἀπὸ τῆς γειτονείας τῆς βελόνης καὶ σχηματίζεται περὶ αὐτὴν κοίλωμά τι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐπιπλέει ἡ βελὸν, τοῦτο δὲ διότι τὸ βᾶρος τοῦ οὕτως ὑπὸ τῆς βελόνης ἐκτοπιζομένου ὕδατος εἶναι μεγαλύτερον τοῦ βάρους τῆς βελόνης. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον διάφορα ζωῶν βαδίζουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος χωρὶς οὐδὲως νὰ βυθίζονται ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σχήματος 13 εἰκονιζόμενον πείραμα. Λαμβάνομεν δύο ποτήρια τὸ ἐν πλήρες ὕδατος καὶ τὸ ἕτερον κενὸν καὶ θέτομεν τὸ πρῶτον ὑψηλότερον τοῦ δευτέρου, βυθίζομεν δὲ ἐντὸς τοῦ πρώτου ταινίαν ὑφάσματός τινος ἢ τεμάχιον θρυαλλίδος διαβεβρεγμένον τοῦ ὁποῖου τὸ ἕτερον ἄκρον ἀπολήγει εἰς τὸ κενὸν ποτήριον, ὡς παριστᾷ ἡ εἰκὼν· τὸ ὕδωρ ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῆς θρυαλλίδος μεταβάλλει ἀπὸ τοῦ πλήρους εἰς τὸ κενὸν ποτήριον.

ΤΟ ΠΑΓΩΤΟΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

ΟΙ ΚΥΝΕΣ ΤΟΥ ΚΥΡ-ΓΑΒΡΙΗΛ.

Ὁ κύρ-Γαβριήλ ὠδήγησε τὸν Βροῦτον εἰς κκφρνεϊόν τι τῆς ὁδοῦ Sprenzella. Εἰσήλθε πρῶτος καὶ ἐκάθησεν. Ἐκτύπησε δὲ διὰ τῆς χονδρᾶς βᾶβδου τοῦ τὴν τράπεζαν.

— Εἰς τὰς διαταγὰς σας, ἐξοχώτατε, ἀπήντησεν ἐκ τοῦ βᾶθους τοῦ κκφρνεϊοῦ ἀνυπόδητος καὶ ἡμίγυμνος ὑπηρέτης.

— Βλάκα, εἶπεν ὁ κύρ-Γαβριήλ, ἐπειδὴ ἴσως εἶχε προσβληθῆ ἐκ τοῦ τίτλου τῆς ἐξοχότητος. Ἐνα ποτήρι νερὶ, μίχ φωτῆκ καὶ τὴν ἐφημερίδα.

— Ἀμέσως, ἐξοχώτατε, ἐξηκολούθησεν ἀτάρχαρος ὁ ὑπηρέτης.

— Δὲν ἐτελείωσα ζῶν. . . Καὶ ἓνα κκφφέ.

— Διὰ τὸν κύριον ἓνα κκφφέ.

Καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸν Βροῦτον· πῶς νὰ ἦνε, τὸν ἠρώτησε.

— Μὲ βῶμι.

— Ἐνα κκφφέ μὲ βῶμι, ἐφώναξεν ὁ ὑπηρέτης, καὶ μετ' ὀλίγα λεπτὰ τὸν ἔφερον.

Ὁ Βροῦτος εἶχε ζητήσει μόνον ἓνα κκφφέ μὲ ὀλίγο βῶμι. Ἄλλ' ὁ κκφφρὸς αὐτὸς εἶχε ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἡμίσειαν δωδεκάδα μυιδῶν. Ἀφοῦ ὁ ὑπηρέτης ἀπεμκκρύνθη ὁ κύρ-Γαβριήλ ἤναψε τὴν πίπαν του καὶ προσέφερε σιγάρον εἰς τὸν Βροῦτον.

— Εὐχαριστῶ, εἶπεν οὗτος. Εἰπέτε μου, ἀνεκκλύψατε τίποτε ;

— Μικρὰ πράγματα ἀλλ' εἴμεθα ἐπὶ τὰ ἔχνη. . . Ἴσως. . .

— Ἐὰν ἦμεθα ἐπὶ τὰ ἔχνη, οὔτε ὁ διάβολος θὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ προχωρήσωμεν.

— Οὔ, ὑπετονθόρισεν ὁ κύρ-Γαβριήλ, ὅταν ὁ Ἄνοιχτομάτης σταματᾷ οὔτε ὁ διάβολος αὐτὸς δύναται νὰ προχωρήσῃ.

— Πρὸ πάντων, φίλτατε κύρ-Γαβριήλ, τί ἐστὶν Ἄνοιχτομάτης ;

— Ἠσύχασε, παιδί μου, δὲν εἶνε οὔτε πρόεδρος δικαστηρίου οὔτε ἅγιος.

Εἶνε ἀπλοῦς ὑπαστυνόμος τὸν ὁποῖον ἀπκντῶ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ κκφρνεϊὸν τῆς προκυμᾶίς ὅπου ἐπιτηρεῖ ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους πελάτας. Ὁμιλεῖ μὲ ὅλους καὶ περὶ ὅλων, περὶ τῆς Κίνας, τοῦ κομήτου, τοῦ μεταξοσκώληκος καὶ τῆς Βελγικῆς ἐπκκαστάσεως. Οἱ πλοίαρχοι, οἵτινες ἔρχονται πκντκχόθεν εἰς ἐκεῖνο τὸ κκφρνεϊὸν, δὲν ἠξερουν τὰ μισὰ ἀφ' ὅσα

* Ἰδε προηγούμενον τεῦχος σ. 170.

ἤξεύρει ὁ Ἀνοιχτομάτης. Ὅμιλεῖ ὄλας τὰς γλώσσας, καὶ γνωρίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Νομίζω ὅτι ἦτο ἄλλοτε πειρατής.

— Δὲν τὸ πιστεύω, εἶπεν ὁ Βροῦτος. Ὁ πειρατής κλέπτει καὶ φονεύει, ἀλλὰ δὲν γίνεται πότε κατὰ σκοτος.

— Κάθε πρᾶγμα ἔχει τὰς ποικιλίας του, παιδί μου. Ἀδιάφορον, ἐγὼ τὸν γνωρίζω πρὸ δέκα ἐτῶν· τοῦ προσέφερα ἐν παγωτῶν, καὶ τῷ διηγήθη τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λοχίου καὶ τῆς Ἰωσηφίνης.

— Παγωτῶν; Μπᾶ! ὁ πειρατής δὲν πίνει παρὰ ῥῶμι.

— Ὁ Ἀνοιχτομάτης πέραν ἀπὸ ὅλα ὅταν δὲν τοῦ κοστίζουν τίποτε.

Ἄρα ὁ μὲ ἤκουσε προσεκτικῶς ἐπὶ τινὰ λεπτά, ἐσκέφθη ὀλίγον, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου ῥυπαρὸν τι χαρτοφυλάκιον, καὶ ἔγραψε σημειώσεις τινάς. Ἐπειτα μοι εἶπεν. Θὰ ἔλθῃς νὰ μ' εὕρῃς ἐδῶ αὔριον—σήμερον δηλαδὴ—καὶ θὰ ἴδωμεν ἂν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν τίποτε.

— Ἐπῆγες λοιπὸν;

— Ἀπ' ἐκεῖ ἔρχομαι.

— Καὶ τί σοι εἶπε;

— Τίποτε· τῷ προσέφερα ἕνα κερφὲ μὲ ἐν ποτῆρι ῥῶμι καὶ συνώδευσα ἀκολουθῶν αὐτόν.

— Ἐκ σεβασμοῦ βέβαια.

— Κατὰ δικταγὴν του. Ὁ Ἀνοιχτομάτης περιπατεῖ πάντοτε μόνος. Γνωρίζει τοὺς πάντας ἀλλὰ δὲν θέλει πλησίον του κανένα.

— Ἀπὸ ὑπερφάνειαν ἢ ἀπὸ ἐντροπὴν;

— Ἐρώτησε τὸν ἴδιον ἀμὰ τὸν ἴδιον. Ἐπήγαμε λοιπὸν εἰς τὴν ἀστυνομίαν, αὐτὸς ἐμπρὸς, ἐγὼ ὀπίσω· ἀνέβημεν μέχρι τοῦ τελευταίου πετώματος καὶ ἐσταματήσαμεν εἰς θύραν ἐφ' ἧς ἦτο γεγραμμένον «Γενικὸν Ἀρχεῖον».

— Ἀρχίζω νὰ ἐνοῶ, εἶπεν ὁ Βροῦτος.

— Εἶνε ἡλίου φαεινότερον, ἀλλὰ ὁμολόγησε ὅτι οὔτε σὺ, οὔτε ἐγὼ δὲν τὸ εἶχομεν σκεφθῆ. Ὁ Ἀνοιχτομάτης ἤνοιξε καὶ εἰσήλθε.

— Νὰ περιμεῖνω ἐδῶ; τὸν ἠρώτησα.— Ὁχι· ἐλθέ μετ' ἐμοῦ, μοι εἶπε. Θέλω νὰ σοὶ ἀποδείξω ὅτι ὅταν ὁ Ἀνοιχτομάτης ὑπόσχεται κρατεῖ τὸν λόγον του. Ὁ θυρωρὸς τὸν ἐγνώριζε. Διήλθομεν σκοτεινὸν τινα διάδρομον πλήρη παλαιῶν καὶ κεκονιαμένων φακέλων, καὶ εἰσήλαμεν εἰς δωμάτιον ἐν τῷ βῆθει.

— Ἴδου ἐγὼ, κύριε κόμη, εἶπεν ὁ Ἀνοιχτομάτης ἀποκαλύπτων εὐσεβάστως τὴν κεφαλήν.

Ὁ κόμης ἦν ἀνθρωπάριον ἰσχνὸν ἔχων τρόπους γυναικείας εὐπροσηγορίας.

— Συνεκέντρωσα ὅ,τι σὰς χρησιμεύει, ἀπήντησεν ὁ κόμης ἐγερθεὶς καὶ διευθυνόμενος πρὸς τὸ ἀνάκλιτρον, ἐφ' οὗ καθήμενος προσεκάλεσε πλησίον του τὸν Ἀνοιχτομάτην. Ἐγὼ ἔμεινα ὄρθιος. Ὁ κόμης ἀφοῦ ἐνόησεν ὅτι

αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας ἐζητοῦμεν, μ' ἐνδιέφερον πολὺ, μοι ἔδειξε καθίσμα πλησίον τοῦ ἀνακλίντρον ἵνα καθίσω. Ἐκτοτε μετ' ἐμοῦ μόνον ὤμιλει. Καὶ νομίζω μάλιστα ὅτι τὸ αἶσθημα τῆς ἀποστροφῆς τὸ ὁποῖον διέκρινα ὅτε ὤμιλει πρὸς τὸν Ἀνοιχτομάτην, κατεπρῶνετο ὅτε ἀπετεινετο πρὸς ἐμέ. Δὲν ἦτο πλέον ὁ ἀνώτερός μου, δὲν ἦτο ὁ ἀστυνόμος, ὅστις ὤμιλει πρὸς ὑποδεεστερόν του κλητῆρα· ἦτο ὁ εὐγενής, ὅστις προσέφερεν ὑπερσεῖς εἰς ἕνα δυστυχῆ.

— Ὁ κόμης σου, ἐὰν δὲν ἦτο κόμης, μὲ τοιαύτας ἀρχὰς θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἀγαπητέ μου Δὸν Γαβριήλ, νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν του.

— Ὁ κόμης λοιπὸν ἔλαβε μέγαν φακέλλον κεκονιαμένων ἐγγράφων καὶ ἀνοίγων αὐτὸν μὲ ἠρώτησεν·

— Ἠξεύρετε τίς ἦτο αὕτη ἡ Ἰωσηφίνα Τρυγόνα;

— Ὁχι, κύριε, ἀπήντησα, ἐπεφορτίσθην παρ' ἄλλου ἵνα ζητήσω πληροφορίας περὶ αὐτῆς.

— Καλὰ! τότε ἀρχίσωμεν κατὰ τάξιν, εἶπεν ἐκεῖνος.

«Κατὰ τὸ ἔτος 1813 τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἐρημωθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ Μουρά. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ εὗρίσκετο μοναχὴ τις, ἀγνωστὴ ἐκ τίνος πόλεως τῆς Βορείας Ἰταλίας, γραῖα, ἔχουσα παρ' αὐτῆ ὡς ὑπηρέτριαν δεκαεξαετῆ παρθένον. Ἡ κόρη αὕτη εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ μοναστήριον ὅτε ἦγε τὸ τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος. Οὐδὲν ἄλλο ἐνεθυμεῖτο ἢ ὅτι εἶχε ποτε ὀδοιπορήσει ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐφ' ἀμάξης μετὰ τινος γυναικὸς. Ἡ ἀστυνομία ὑποπτεύθη ὅτι ἦτο συγγενὴς τῆς γραίας ἐκείνης μοναχῆς.

«Ἦτο ἡ Ἰωσηφίνα, ἣτις κατόπιν ἐκλήθη Τρυγόνα, ἀγνωστὴ διατί.

«Ἡ γραῖα μοναχὴ ἐκαλεῖτο Σεραφίνη ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ Ἰουλία Ἀλδόσσα ἐν τῇ κοινωσίᾳ. Διαλυθέντος τοῦ μοναστηρίου ἡ Σεραφίνη καὶ ἡ Τρυγόνα ἐνοικίασαν δωμάτιον πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωσήφ καὶ ἀπέζων ἐκ τῆς μικρᾶς συντάξεως τῆς γραίας, ἐξ ὀλίγων χρημάτων, ἅτινα εἶχεν αὕτη οἰκονομήσει, καὶ ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν ἐργοχειρῶν ἅτινα ἡ νεανὶς Ἰωσηφίνα κατεσκευάζε διὰ τινὰς κυρίας, αἵτινες διετήρουν ἔτι ἐν κρυπτῷ πίστιν πρὸς τοὺς Βουρβόνους. Ἐδῶ ὁ Ἀνοιχτομάτης ἐτόλμησε νὰ διακόψῃ τὸν κόμητα, καὶ εἶπεν·

— Οἱ πιστοὶ μένουσι πάντοτε ἐν τῷ κρυπτῷ. Μόνον οἱ ἀποστάται ἔχουσι τὸ θράσος νὰ ἀποκαλύπτωνται καὶ διὰ τοῦτο ἀπαγχονίζονται.

Ὁ κόμης παρετήρησε τὸν Ἀνοιχτομάτην ἀσκαρδαμυκτεῖ καὶ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ ἐξηκολούθησεν·

— Αἱ δύο γυναῖκες ἔζησαν τοιοῦτοτρόπως ἐντίμως ἐπὶ τινὰς μῆνας. Ἀλλ' ἀπέναντι αὐτῶν κατόφκει νέος ἀξιωματικὸς τοῦ ἱππικοῦ, ὅστις εἶχεν ἀπολέσει τὸν βραχίονα, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου περιττὸν εἶνε νὰ προσθέσω μὲν ἄλλο.

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε κόμη, ὑπέλαβον· μήπως ἦτο ὁ λοχίας Πέτρος Κολίνης ὁ ἐπικληθεὶς «Τὰ ἄκαμε θάλασσα».

Ὁ κόμης μὲ πικρῆ φωνῇ καὶ εἶτα ἐξηκολούθησεν·

— Αὐτὸς ἦτο. Ὁ Πέτρος Κολίνης ἦτο λοχίας ἐν τῷ Νεαπολιτικῷ στρατῷ κατὰ τὸ 1799. Ἄλλ' ἦτο συνταγματάρχης καὶ βαρῶνος ἐν τῷ στρατῷ τῆς Γαλλίας.

«Οἱ Γάλλοι ἱατροὶ τὸν εἶχον ἀποστείλει εἰς Ἴσκιαν ἵνα ἰαθῇ ἐκ τῶν πληγῶν. Ὁ συνταγματάρχης εἶδε τὴν Ἰωσηφίνην, ἠρώσθη αὐτῆς, καὶ ἀπέμεινεν εἰς Νεάπολιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους ὁ καιρὸς ἔσπευδεν, ὁ συνταγματάρχης Κολίνης ἀπήγαγε τὴν Ἰωσηφίνην καὶ ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς δωμάτιόν τι τῆς οδοῦ τοῦ Ἡλίου ἵνα τὴν διατηρῇ κρυφίως ἐκεῖ. Μετὰ τινὰ χρόνον ἡ Ἰωσηφίνα ἦτο ἔγκυος. Ἀκριβῶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὁ Ναπολέων ἀπεβιβάζετο εἰς Κάννας καὶ ὁ πόλεμος ἐπανήρχιζε.

«Μιᾶ ἡμέρᾳ ἡ Ἰωσηφίνα ἔλαβεν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ συνταγματάρχου, δι' ἧς τῇ ἀνήγγειλε τὴν ἀναχώρησίν του εἰς τὸ στρατόπεδον ἔνθα ὁ Ναπολέων ἐκάλει ὄλους τοὺς ἀνδρείους του. Ὁ Βαρῶνος ἀφῆκεν αὐτῇ πᾶν ὅ,τι εἶχεν, ὑποσχεθεὶς ἢ νὰ ἐπανεέλθῃ στρατηγός, ἢ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον. Διότι ἐφάνετο δυσηρεσθημένος ἐκ τῆς θέσεως καὶ ἐκ τοῦ μισθοῦ τοῦ συνταγματάρχου, ἀφοῦ ἀπέκτισεν ἐρωμένην καὶ θυγατέρα.

— Καὶ ἐκράτησε τὴν ὑπόσχασίν του; ἠρώτησα τὸν κόμητα.

— Οὐχὶ ἐντελῶς μοι εἶπεν. Ἐπανεῆλθεν εἰς Νεάπολιν μετὰ δεκαοκτῶ μῆνας, μὲ μίαν κνήμην ὀλιγώτερον, ἀλλὰ πάντοτε συνταγματάρχης.

«Ὁ Ναπολέων μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ δὲν ἠδαιόνησεν ἕως ἵνα ὀνομάσῃ αὐτὸν στρατηγὸν καὶ κόμητα. Ὁ συνταγματάρχης Κολίνης εἶχε σχετισθῆ μετὰ τοῦ Μουρά. Ἦτο φίλος τοῦ πρίγκηπος Εὐγενίου. Οἱ Βουρβόνοι τῆς Γαλλίας ἐνεκα τούτου τὸν ἀπέβαλον ἀπὸ τὰς τάξεις των. Ὅτε δ' ἦλθεν εἰς Νεάπολιν ἡ κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου, δὲν ἠθέλησε νὰ τῷ ἀναγνωρίσῃ εἰμὴ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου, τὸν ὁποῖον εἶχε λάβει ἐν τῷ βασιλικῷ στρατῷ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μάκ. Ὁ συνταγματάρχης ἐξέφρατε δι' αὐτὸ τὰ παράπονά του. Ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ἐσύστησεν αὐτὸν εἰς τὸν πρίγκηπα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις τὸν ἐφυλάκισε. Τὸ ἐλεγκτικὸν συνέδριον οὐδέποτε ἐγκαταποίησε τὴν σύνταξίν του· ὁ δὲ συνταγματάρχης ἀπηξίωσε νὰ τὴν ζητήσῃ πλέον· εἰς οὐδένα δ' ἔκτοτε ὠμίλησε περὶ τῆς υποθέσεώς του, καὶ ὑποσχέθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου. Ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς μετὰ δύο ἔτη καὶ ἐξεσφενδονίσθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν.

— Συνταγματάρχης καὶ Βαρῶνος! ἀνέκραζεν ὁ Βροῦτος. Ἄ τὸν ἄθλιον! οὐδέποτε μοι ὠμίλησε περὶ τούτου.

— Ναι ἔχεις δίκαιον, εἶπεν ὁ κύρ-Γαβριήλ. Ἄλλ' ἐπανεῆλθωμεν εἰς τὸν

κόμητα. Ὅτε ὁ συνταγματάρχης ἐπανεῆλθεν, ἀμέσως ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τῆς ἐρωμένης καὶ τῆς θυγατρὸς του. Ἄλλ' οὐδετέρην ἠδυνήθη νὰ ἐπανεύρῃ.

— Δὲν εἶνε ἰδικόν του σφάλμα, καθότι πρὸ δεκαοκτῶ ἐτῶν τὰς ζητεῖ, εἶπον ἐγὼ πρὸς τὸν κόμητα.

— Οὐδέλωσ ἀμφιβάλλω, ἀπήντησεν οὗτος. Δύο μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ συνταγματάρχου, ἡ Ἰωσηφίνα ἔδωκε ζῶν ἰσχυρὰν εἰς θυγάτριον. Τὰ ὀλίγα σκουδὰ ἄτινα τῇ εἶχεν ἀφήσει ὁ ἐραστής της, ἐδαπανήθησαν ταχέως. Ἐπανεῆλθε παρὰ τῇ γράτῃ Σεραφίνη, παρὰ τὸν ἄγιον Ἰωσήφ. Μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας ἡ γράτῃ ἀπέθανε καὶ ἡ Ἰωσηφίνα ἀπέμεινε μόνη, ἄνευ χρημάτων, ἄγνωστος ἐν τῷ κόσμῳ μεθ' ἑνὸς θυγατρίου. Δὲν γνωρίζω καλῶς τὰ οἰκογενειακὰ τῆς γυναικὸς ἐκείνης. Ἡ ἀτυνομία, δὲν φροντίζει περὶ τῶν ψυχικῶν περιπετειῶν καὶ τῆς κειωνικῆς πάλης· τοῦτο εἶνε ἔργον τοῦ Θεοῦ.

«Μετ' οὐ πολὺ, ἐξέθεσε μιᾶ ἡμέρᾳ τὸ θυγάτριόν της πρὸ τοῦ νεοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, μετ' ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ὑπέσχετο ὅτι ἠθέλε τὸ παραλάβει, μόνις ἢ τύχῃ τῇ ἠθελε πὼς μειδιάσῃ, καὶ ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαγγισθῆ.

«Μετὰ ταῦτα συνέβη πᾶν ὅ,τι συνήθως συμβαίνει εἰς ὄλας τὰς νέας καὶ ὀρακίνας γυναῖκας, αἵτινες ὑποπεσοῦνται εἰς τὸ πρῶτον σφάλμα, ἀπεμονώθησαν ξένα πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν, καὶ ἐκτεθειμέναι εἰς τοὺς περισσομοὺς, εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνεπειὰς τῆς νεότητος καὶ τοῦ κάλλους. Κατ' ἀρχὰς προσεφέρθη, κατόπιν ἐπωλήθη.

— Ἐνθυμοῦμαι, εἶπεν ὁ Ἀνοιχτομάτης.

— Ἀπασα ἡ δυστυχὴς καὶ ῥυπρὰ αὕτη ἱστορία, ἐξηκολούθησεν ὁ κόμης, ἐκτίθεται εἰς τὸν φάκελλον τοῦτον τῶν ἐγγράφων κατὰ τὴν ἐπιτομήν αὐτῆς τῆς Ἰωσηφίνης καὶ ἄλλων, καὶ συνταχθεῖσα ὑπὸ τινος ἀνακριτοῦ ὅστις ἐδίκαζε φοιτητὴν φονεύσαντα Ἐλβετὸν ἀξιωματικόν, διότι οὗτος ἠθέλε νὰ ἀρπάσῃ τὴν Ἰωσηφίνην ἐν τινὶ καταγωγῇ.

— Πράγματι, προσέθηκεν ὁ Ἀνοιχτομάτης· ὁ φοιτητὴς ἔστυρε τὸ ἐγχειρίδιον ἐκ τῆς βιβλίου του, ὁ δ' ἀξιωματικὸς τὸ ξίφος. Ἡ μονομαχία ἔλαβε χώραν ὑπὸ τὴν λάμπιν τοῦ φανοῦ «Τῆς Παναγίας τῶν δακρύων», ζωγραφημένης ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐντίμου ἐκείνης κατοικίας. Ὁ ἀξιωματικὸς ἐφονεύθη.

— Ἀκριβῶς, ἐξηκολούθησεν ὁ κόμης· ἡ Ἰωσηφίνα ἐφυλακίσθη διότι αὐτὴ εἶχεν ἐξερεθίσῃ τὸν φοιτητὴν κατὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ τὸν ὁποῖον ἀπεστρέφετο. Μετὰ τινὰ χρόνον ἐζήχθη τῆς φυλακῆς, ἔτρεξεν ἀπὸ οδοῦ εἰς ὁδὸν, ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ τέλος εἰσήλθε κακὴν κακῶς εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς «Παναγίας τῆς πίστεως». Ἐκεῖ τὴν περισηνήγαγε ἀγαθὸς τις Ἐφημέριος. Μετὰ τινὰ χρόνον ὅμως ἡ Ἰωσηφίνα βαρυνθεῖσα τοὺς αὐστηροὺς κανόνας εἰς τοὺς ὁποίους τὴν ὑπέβαλλεν ὁ Ἐφημέριος πρὸς ἐξι-

λασμόν της καὶ περιφρονοῦσα τὴν ἐργασίαν, ἀνελήφθη μίξ πρώτῃ ἐκ τοῦ κελλίου τοῦ φιλανθρώπου ἱερέως κλέψασα καὶ τινὰ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τις περὶ αὐτῆς τι. Ἡ πιστοποίησις τοῦ ἐφημερίου περὶ τῆς φυγῆς της, εἶνε ἡ τελευταία εἰδήσις, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὴν γυναικα ταύτην. Ἀληθές εἶνε ὅτι μῆνας τινὰς πρότερον, εἶχε παραλλάξει τὴν θυγατέρα της ἐκ τοῦ Ὀρφνοτροφείου, ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰ τὸ Βρεφοκομεῖον διέμενε.

— Πόσων ἐτῶν ἦτο τότε ;

— Δώδεκα ἐτῶν.

— Καὶ ἡ ἀστυνομία δὲν τὴν ἐπικνεύρε πλέον ; Ἐγὼ ἀπουσίχζον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

— Νομίζω, ἀπήντησεν ὁ κόμης, ἐν τοῖς ἀρχαίοις δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἔχνος αὐτῆς. Τὴν ἐζητήσαμεν παντοῦ καὶ τὴν ζητοῦμεν ἀκόμη ἕνεκα τῆς κλοπῆς.

— Τότε ἀπέθανεν ἡ ζῆ ὑπὸ νέον ὄνομα, ἐὰν δὲν κατέφυγεν εἰς ἐπαρχίαν τινὰ παρετήρησεν ὁ Ἀνοιχτομάτης.

— Πιθανὸν εἶπεν ὁ κόμης ψυχρῶς, καὶ ἠγέρθη.

Τοῦτο ἐσήμαινε ὅτι αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας εἶχε νὰ μᾶς δώσῃ εἶχον ἐξαντληθῆ, καὶ ὅτι ὠφείλομεν νὰ τὸν ἀφήσωμεν ἐλεύθερον. Τὸν ἠχαρίστησα, προσέφερα μίαν δραχμὴν εἰς τὸν θυρωρὸν, καὶ ἰδοῦ με.

Ὁ Βροῦτος μετὰ μικρὰν σιωπὴν εἶπε.—Τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· μίξ γυνὴ δὲν ἐξατμίζεται ὡς σταγὼν ὕδατος πρὸ τοῦ Ἡλίου.

— Θὰ ἦνε νεκρὰ, μετανοοῦσα ἢ μετημφισμένη, εἶπεν ὁ Ἀνοιχτομάτης. Ἴδου τρεῖς ὁδοὶ δι' ὧν πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ἄγνωστον. Ὁ ἀποθνήσκων ἀφίνει ἔχνη.

— Ναί, ἀλλὰ ὁ μεταβάλλων ὄνομα δὲν ἀφίνει. Καὶ αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἀκριβῶς ἐκλέγει ὁ ἐπιθυμῶν νὰ διαφύγῃ τὴν ἀστυνομίαν.

— Ἀλλὰ τότε τί θὰ κάμωμεν ;

Ὁ κύρ-Γαβριὴλ ἔξεσε τὴν κεφαλήν του, ἐξέπεμψε νέφος καπνοῦ καὶ προσέθηκεν ἠσύχως. Ἄκουσον, παιδί μου, ἐὰν ἡ γυνὴ αὕτη ἀπέθανεν ἢ μετεμελήθη, ὁ συνταγματάρχης σου δὲν ἔχει τίποτε πλέον νὰ κάμῃ, εἶνε χαμένη δι' αὐτόν.

— Λοιπὸν ; προσέθεσεν ὁ Βροῦτος μετ' ἀνυπομονησίας.

— Λοιπὸν, ἐξηκολούθησεν ὁ κύρ-Γαβριὴλ, πρέπει νὰ βεβαιώσωμεν ἐν μόνον πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶνε εἰς Νεάπολιν.

— Ἀλλ' ἂν ἡ ἀστυνομία δὲν γνωρίζει τι περὶ αὐτῆς καὶ παρατεῖται πάσης ἀναζητήσεως, πῶς θὰ κατορθώσωμεν ἡμεῖς νὰ τὴν ἀνκαλύψωμεν; Μῆπως γνωρίζεις κανένα Χριστόφορον Κολόμβον ;

— Τίς οἶδε ! τόσῳ μᾶλλον καθόσον ὑπάρχει καὶ ἐν κοράσιον.

— Πῶς ; πῶς ;

— Ἴδου πῶς σκέπτομαι· γυνὴ ἣτις φεύγει ἐκ τοῦ ἀσύλου τῆς μετα-

νοίας κλέπτουσα καὶ πράγματά τινα, ἀποφασίζει τοῦτο ἢ διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Αὐλὴν, ἢ διὰ νὰ ἐπαίρηται ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Κλάγρας ἐπὶ ὀχήματος φέροντος οἰκόσημον.

— Εἶνε ἀληθές.

Γυνὴ ὠραία καὶ νέα ἀκόμη ἢ ὁποῖα ἐγκαταλείπει τὸ κελλίον, ἀποδεικνύει ὅτι ἐβάρυνθη τὴν μεταμέλειαν, ἢ ὁποῖα δὲν τὴν εἴλεε.

— Λοιπὸν ;

— Λοιπὸν ἀφοῦ ἡ ἀστυνομία ἔχασε τὰ ἔχνη της, καὶ ἡ ἀστυνομία ἐνδικαίως νὰ μάθῃ ποῦ κρύπτεται ἢ κλέπτει, σημαίνει ὅτι ἡ Ἰωσηφίνα ζῆ ἀφανῶς μετὰ τῆς θυγατρὸς της ἐν τινι κρύπτῃ.

— Τοῦτο δὲν εἶνε φυσικὸν συμπέρασμα· τίς οἶδε ἐὰν νέος τις ἐφημέριος τὴν κατήχησε πάλιν.

— Ὅχι, εἶπεν ὁ Δὸν Γαβριὴλ, ἡ δωδεκαετής θυγάτηρ της καταστρέφει τὴν ὑπόθεσιν ταύτην· ἐὰν ἦτο δεκαεξέτης ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν κάτι τι ἄλλο.

— Εἶνε δεκαοκτῶ ἐτῶν σήμερον, μοι φαίνεται.

— Ναί, ἀλλὰ μὴ προτρέχωμεν. Πρέπει νὰ εὐρωμεν, ὡς καὶ οἱ κυνηγοὶ τὰ πρῶτα ἔχνη, καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσωμεν.

— Λοιπὸν.

— Λοιπὸν, ὑπάρχει, φίλτατέ μου, ἀστυνομία τις ὑπερβαίνουσα πάσας τὰς ἀστυνομίας τοῦ κόσμου.

— Ποία ;

— Ἡ ἀστυνομία τοῦ Πάπα.

— Ἀλήθεια ! εἶπεν ὁ Βροῦτος μετὰ θαυμασμοῦ. Ἐνόησα.

— Τότε εἴμεθα σύμφωνοι. Ἡ γυνὴ ἔχει ἀνάγκη, καὶ ἂν δὲν πιστεύῃ, τῆς θρησκείας διὰ νὰ κρυβῇ καὶ νὰ ζῆσῃ· αἱ τοιαῦται ὑπάρξεις ἐκεῖ καταλήγουσι πάντοτε. Αἱ γυναικες δὲν ζῶσιν ἢ ἐκ δύο πραγμάτων μόνον· ἐκ τῆς ἀρετῆς ἀθλιῶς, καὶ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐνίοτε καλῶς, πάντοτε ὁμῶς κάλλιον ἢ ἐκ τῆς ἀρετῆς. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἐφημέριος τοῦ θείου σου νὰ γράψῃ εἰς τοὺς δώδεκα συναδέλφους τοῦ τῶν δώδεκα τμημάτων τῆς Νεαπόλεως ἵνα ἐρωτήσωσι τοὺς πνευματικούς τῶν ἐκκλησιῶν περὶ τῆς ἐν λόγῳ Ἰωσηφίνης Τρυγόνας ἢ ἄλλης τινὸς γυναικὸς διελευθῆσης τοιαύτας περιπτώσεως· πρέπει ἐπὶ τέλους, νὰ ἐνεργήσωμεν ἀμέσως, ὁ ἐφημέριος τοῦ θείου σου νὰ ἀποταθῇ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ὅπως κατορθώσῃ νὰ συμπληρώσῃ τὰς πληροφορίες τῆς ἀστυνομίας· μετὰ ταῦτα ἔσο ἡσυχος, ἐντὸς δύο ἢ τὸ πολὺ τριῶν ἑβδομάδων θὰ λάβῃς τὸ ποιστοποιητικὸν τοῦ θανάτου τῆς Ἰωσηφίνης ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ διαβάτηρίου της, ἢ ἐπὶ τέλους τὴν διεύθυνσίν της.

Ὁ Βροῦτος ἠγέρθη καὶ ἐν ἐνθουσιασμῷ, ἐνηγκλίσθη τὸν Κύρ Γαβριὴλ, ὅστις ὑπέστη ἠρωϊκῶς τὰς φιλοφρονήσεις ταύτας καὶ ἐξηκολούθησεν·

— Ἐτήρησα τὸν λόγον μου. Τώρα εἶνε ἡ σειρά σου. Εἶπέ μου τὴν ιδέαν σου περὶ τῆς κωμωδίας.

— Ἐχω καλλιτέραν πρότασιν, φίλτατε κύρ Γαβριήλ, ἀπήντησεν ὁ Βροῦτος. Σοῦ δίδω τὴν ιδέαν τῆς κωμωδίας διὰ τὰς κούκλας σου, καὶ ζητῶ τὴν συνεργασίαν σου εἰς τὸ δράμα τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζω διὰ τὸ θέατρον Fiorentini.

— Ὀνειρεύεσαι παιδί μου;

— Ναί, ἐν δράμα καὶ μία καλὴ πρᾶξις.

A. Φραδασιέλης

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Καθαριζομένων πρό τινας τῶν περὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος Πειραιῶς μερῶν ἐξῶθεν τῶν φανῶν καὶ πρὸς τῇ δεξιᾷ τῷ εἰσιόντι ἀκτὴν ἀπεσῦρθησαν ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης εἴκοσι καὶ τρία τεμάχια παλαιῶν μνημείων, ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἐπιτυμβίους καλουμένους λίθους καὶ φέροντα γλυφὰς ἀναλόγους καὶ ἐπιγραφάς. Ἄγνωστον πῶς εὗρισκοντο τοσαῦτα τεμάχια ἐκεῖ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅπως ἄγνωστος καὶ ἡ προέλευσις καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἀρχικῶς ἴδρυντο. Ὅπως δὴποτε συσσωρεύεσις τοιαύτη θραυσμάτων τῶν πλεῖστον μεγάλειτέρων μνημείων ὑποδεικνύει ματχίωσιν ἀδηλον διὰ τίνος λόγον, τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀντικειμένων τούτων, τίς οἶδεν ὑπὸ τίνων συναθροισθέντων εἰς ἀπεμπύλησιν πρὸ πολλοῦ βεβαίως χρόνου· διότι πάντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον φέρουσιν ἐκ τῆς πολυχρονίου ἐν τῷ ὕδατι διαμονῆς ἀπολιθώσεως οὐ μικρὰς καὶ ξένας ἐν τεμαχίοις ἐπ' αὐτῶν ἀδιασπᾶστως προσκεκολλημένους ὕλας.

Τινὰ τῶν τεμαχίων τούτων εἰσὶν ἀπλᾶ στήλαι ἐν εἴδει πλακῶς μετὰ κυματίου ἄνω καὶ ταινίας, φέρουσαι ἀπλῆν τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλαι φέρουσιν ἀετωμάτιον τὸ σύνθηρες, ἀλλαι ἀκράνθεμον καὶ ἀλλαι ἀνάγλυφον παρὰστάσιν. Ἐκτὸς τούτων ἀλλὰ τεμάχια εἶνε λείψανα μειζόνων μνημείων σηκομόρφων, ἐν δὲ ἀνήκει εἰς λουτροφόρον. Κατὰ τὴν σειράν ταύτην κατατάσσω ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα τούτων κατατεθέντων ἤδη ἐν τῷ Μουσείῳ Πειραιῶς.

A'. Στήλαι ἀπλᾶ ἐνεπίγραφοι.

Τοιαῦται εἶνε τρεῖς πλακώμορφοι. Ἡ πρώτη τούτων μήκους 0,50, πλάτους 0,19 καὶ πάχους 0,15 φέρει ἀπλῶς ὡς διακόσμησιν ἄνω κυμάτιον καὶ

ταινίαν ὑπὲρ τοῦτο, εἶνε μαρμάρου λευκοῦ καὶ ἔχει εὐθὺς μετὰ τὸ κυμάτιον καὶ στενωτάτην μεταβατικὴν ταινίαν τὴν ἐπιγραφὴν

ΞΑΛΑΜΙΝΙΟΣ

δι' ἐλαφρῶν χαρακτηριστῶν ἐγκεχαραγμένην, κατωτέρω δὲ καὶ εἰς 0,06 ἀπόστασιν ἀπὸ ταύτην τὸ ὄνομα

ΦΙΛΩΝ

διὰ βαθυτέρων πως γραμμάτων.

Ὅμοια ταύτη πλὴν τεθραυσμένη τὰ κάτω, φέρει κυμάτιον διάφορον πῶς τοῦ τῆς πρώτης καὶ ταινίαν ὑπὲρ τοῦτο ἢ ἔχουσα ἐπιγραφὴν ἀμελέστερον ἐγκεχαραγμένην τὴν δε:

ΑΙΞΧΡΙΩΝ

ΦΙΛΙΣΚΟ

ΚΝΙΔΙΟΣ

Ὁ λίθος ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ λευκὸς μήκος μὲν ἔχων 0,23, πλάτος 0,20 καὶ πάχος 0,04.

Ἐπὶ πλῆκῶς μαρμάρου λευκοῦ ὁμοίως ἀλλὰ τετμημένης τὰ τε ἄνω καὶ κάτω καὶ κατ' ἀκολουθίαν μὴ παρεχούσης τὸν πρὸς τὰ ἄνω τερματισμὸν, μήκους δὲ 0,30 καὶ πλάτους 0,20 μετ' ἐπιμελείας εἰργασμένη ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ

ΕΥΚΤΗΜΩΝ

ΜΕΘΩΝΑΙΟΣ

B'. Στήλαι μετ' ἀετωματίου ἢ καὶ ἀκράνθεμου.

Τρεῖς τοιαῦται ὁμοίως δύναται νὰ καταλεθῶσιν ἐνταῦθα καὶ τὰ τεμάχια τετάρτης μειζόνος καὶ καλλιτέρας πασῶν.

Τοιαύτη ἡ ἐπὶ μαρμάρου φαιοῦ μετὰ κυματίου καὶ ἀκρωτηρίων ἐπὶ τοῦ ἀετωματίου, μήκους 0,50, πλάτους 0,32 καὶ πάχους 0,09 φέρουσα τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν.

ΜΕΝΩΝ

ΞΙΝΩΠΕΥΞ

Ἐπὶ τοῦ κυματίου τῆς πλακῶς ταύτης σώζονται ἕξη φυλλώματος χρώματι ἀναγεγραμμένου, ὅπερ δηλοῖ ὅτι καὶ ἡ παρὰστάσις, ἣν βεβαίως θὰ ἔφερε, χρώματι ἦτο ἐπειραγμένη· εἰς τοῦτο δὲ πείθει καὶ ὁ ἰκανὸς ἀπολειπόμενος κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς χώρος.

Ὅμοια ταύτη ἑτέρα μήκους 0,36 πλάτους 0,43 καὶ πάχους 0,12 ἐκ μαρμάρου φαιοῦ μετ' ἀκρωτηρίων, ὧν τὸ δεξιὸν μεθ' ἰκανοῦ μέρους τῆς ταινίας τῆς πτέρυγος τοῦ ἀετοῦ ἐφθαρμένον. Ἡ ἐπὶ ταύτης ἐπιγραφὴ ἔχει ὅδε:

τοῦ ὁποίου φαίνονται δικοποτόμενα, ὡς εἴρηται ὑπὸ τῶν προεξεχουσῶν κεφαλῶν τὰ ἐξῆς γράμματα:

. . . ΞΜΑΝ (θέσις κεφαλῆς νεανίου) ΚΟΞ
(θέσις κεφαλῆς ἀνδρός) ΚΙΝΩΓΗΞΩΞΤΡΑΤΟ

Τελευταῖον ἐνταῦθα πρέπει νὰ ταχθῆ καὶ τεμάχιον λουτροφόρου, ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὅπερ ἔφερε τὴν παράστασιν, μήκους 0,50 μείζωνος πλάτους 0,30. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ συνήθης σκηνή. Γυνή ἐν μέσῳ ἐπὶ ἔδρας ἄνευ ἀνακλίσεως πρὸς ἀριστερὰν ἀποβλέπουσα μετὰ χιτῶνος καὶ ἱματίου, κατεστραχημένα ἔχουσα τὰ κάτω ὀλίγον κατωτέρω τῶν γονάτων, ἀναπαύουσα τὴν ἐντὸς τοῦ ἱματίου ἀριστερὰν ἐπὶ τῶν μηρῶν τῆ δ' ἑτέρῃ δεξιουμένη νέον ἐξ ἀριστερῶν πρὸς αὐτὴν χωροῦντα καὶ γυμνὰ τὰ μέχρι τῶν μαστῶν κατὰ τὸν δεξιὸν ἔχοντα ὀπισθεν τῆς γυναικὸς ἕτερος γενειῶν καὶ πρὸς ταύτην τὴν κεφαλὴν στρέφων, ἐν ᾧ τὸ σῶμα μᾶλλον πρὸς τὸν θεατὴν ἀποβλέπει, τὴν μὲν ἀριστερὰν διὰ τοῦ ἱματίου ὄλην κεκαλυμμένην ἔχει περὶ τὴν ὄσφιν ἐμπρὸς, ὑπὲρ δ' αὐτὴν ἀναπαύει τὴν γυμνὴν δεξιάν. Ὑπὲρ τὴν παράστασιν ταύτην τὰ ὀνόματα κατὰ σειρὰν

ΠΛΑ[Τ]ΩΝ ΗΔΥΛΗ ΠΛΑΤΩΝ: Χ . . .

Ἡ ἐργασίη τοῦ ὄλου ἐλαφρὰ καὶ ἱκανῶς ἐπιμεμηλημένη.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ τεμάχια ἤττονος ἄξια, ἀποτελοῦντα μέρη ἄλλων μνημείων, πλὴν ἤδη λίαν ἐφθαρμένα ἢ κεκολοβωμένα.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ μὴ ἀναφέρω ἐνταῦθα τεμάχιον δυστυχῶς μόνον ἀπολειφθὲν ἀπὸ μείζωνος παρκατάσεως καὶ ἱκανὴν τὴν τε τέχνην καὶ ἐπιμέλειαν μαρτυροῦν. Εἶνε τοῦτο ἀνάγλυφος κεφαλὴ γέροντος φαλακροῦ σχεδὸν φυσικοῦ μεγέθους κατὰ μέτωπον προσβλέπουσα καὶ ἀναπαυομένη ἠρέμα ἐπὶ τῆς ὑπὸ τὸν βελὸν πώγωνα φαινομένης ἀκρας δεξιᾶς ἥτις ἐστηρίζετο ἐπὶ βρακτηρίκῃ. Ἐπὶ τοῦ ὀλίγου σωζομένου μέρους τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ πλειονοῦ τοῦ ἀριστεροῦ φαίνεται καὶ τὸ ἀπλοῦν τοῦ γέροντος ἱμάτιον. Ἄξια προσοχῆς ἐπὶ τούτου ἡ χάρις καὶ ἡ ἠρεμία ἢ ἐκφραζομένη διὰ τε τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μεθ' ἠδύτητος ὑπανοιγομένων χειλέων. Ἡ ρις εἶνε ἀποτετριμμένη.

Πρὸς τοῖς ἄνω εὐρήμασι καὶ ἐγγὺς τοῦ χώρου τῆς εὐρέσεως αὐτῶν ἀνεσῶθησαν καὶ δέκα ἄλλοι λίθοι πυραμιδοειδῶς εἰργασμένοι μεγέθους ποικίλλοντος ἀπὸ 0,62—0,87. Τὰ πειραμιδοειδῆ ταῦτα κατασκευάσματα πάντα φέρουσι ὀπὴν κυλινδρικήν, κατὰ τὸ ἄνω στενώτερον τῆς πυραμίδος, συνδέουσιν δύο ἀντικειμένους ἔδρας αὐτῆς. Τὰ ἐπὶ τὰ δὲ τούτων φέρουσι καὶ ὀπὴν κάθετον πρὸς ταύτην ἀπὸ τῆς ἄνω ὀριζοντίως τετραμημένης ἐπιφανείας τοῦ λίθου· τῶν δευτέρων δὲ τούτων ὀπῶν αἱ μὲν εἶνε κυλινδρικαὶ αἱ δὲ ἐπιμήκεις ὀρθογωνίου τετραγώνου σχήμα ἔχουσαι. Ὡς ἐκ

τοῦ ὄγκου καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν καὶ τοῦ βάρους τοῦ λίθου ὄντος σκληροτάτου, δικαίως ὠνομάσθησαν ἄγκυραι, δύσκολον ὅμως ὑπάρχει νὰ διακριθῶσιν οἱ χρόνοι εἰς οὓς ἀνήκουσι καὶ ἰδιαιτέρως μελέτης ἄξιον.

Ἐν Παιραιεὶ τῆ 11 Μαρτίου 1881.

Ιάκ. Χ. Δραγάτσης.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Ὁ τὴν Ἑλλάδα νῦν περιηγούμενος, Δόκτωρ τοῦ ἐν Μεδρίτῃ Πανεπιστημίου, μέλος τῆς Γεωγραφικῆς Ἐταιρίας, κλ. κ. Saturninus Ximenes, ἀποστέλλει ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν τὰς ἐξῆς ἐπιγραφάς.

Α'.

ΕΥΠ // ΗΛ //	ΑΝΕΡΩΣ >
ΕΥΝΟΙΔΑ	ΑΥΡ·ΑΡΚΑΔΙΩΝΕΩΤΑΔ //
ΖΩ // ΜΟΕΚΟΡΙΝΘΟΥ	ΑΥΡ·ΕΩΤΑΔΗΕ >
ΟΝΗ // ΕΙΦΟΡΟΣ //	ΚΛ·ΝΕΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ
ΕΝΟΜΕΝΗΣ // Ζ	ΙΟΥΛ·ΟΙΕΙΒΑΤΗΣ
ΕΜΙΟΚΩ // Ν ΗΕ	ΙΟΥΛ·ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
// ΜΦΟΡΟΣΕΥ // Ο	ΑΥΡ· // ΘΑΜΟΣ·ΕΥΚΑΡΠΟ
// ΝΡΔΑΛΑΣ	ΑΥΡ·ΓΕΜΝΟΣ
Ρ // ΜΟΕΣΥΜ // ΡΟ	ΑΥΡ·ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ >
	ΑΥΡ·ΕΥΟΛΟΣ·ΙΕΡΩΝ

Ἀμφότερα εἰσιν ἐφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου, καίμηνον ἐπὶ τινος παρχύρου τοῦ νοῦ τῆς Μονῆς «Ἁγίου Ἀθανασίου» ἐν τῷ δήμῳ Λευκασίας τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρυτῶν καὶ ἔχουσι 0,75 μῆκος καὶ 0,45 πλάτος ἀνήκουσι δὲ εἰς τὴν ἀρχαίαν Κλειτορείαν.

Ἡ δὲ μονὴ αὕτη τὸ καῖται εἰς τὸ ὄρος «Φίλια» ἄνωθεν τῆς θέσεως τῆς καλουμένης «Ζαγορίτσας», ἔθθα ὑπάρχουσι τὰ εἰσὶ τῆς ἀρχαίας Κλειτορείας ἐξ ἧς ἄπαντες οἱ λίθοι, οἱ χρησιμεύσαντες εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ καὶ αὐθις ἀνοικοδομηθέντος εἰρημένου νοῦ.

Ἀπέναντι τῆς ἀρχαίας Κλειτορείας πρὸς τὸ β. καῖται χωρίον, καλούμενον «Κάρραι», εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐκκλησίαν ὑπάρχει ἐν τῇ ἀγίᾳ Τραπέζῃ λίθος ἐκ μαρμαροῦ λευκοῦ, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἐπιγραφὴ ἀριστὰ μεγάλη· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς δὲν ἐπέτρεψαν τῷ κ. Σατουρνίνῳ τὴν ἀνάγνωσιν, μένει ἄγνωστον τὸ περιεχόμενον· ὡσαύτως δὲ καθὰ λέγει ὁ σοφὸς Δόκτωρ, οὐδὲ εἰς τὰ μέλη τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Σχολῆς ἐπετράπη νὰ ἀναγνώσωσιν αὐτὴν, ὅτε μετέβησαν νὰ ἰδῶσιν εἰς Κλειτορείαν τὸ νεωστὶ ἀναλυφθὲν περίρημον ἐκεῖνο ἀγαλμα περὶ οὗ ὁ πολὺς λόγος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Τύπῳ.

B'.

† ΤΟΝ ΔΕ ΝΕΟΝ ΕΠΕΠΟΙΗΚΕΙ
ΠΑΙΣΙΟΣ ΘΕΙΟΣ
ΕΝΘΙΜΙΟΣ ΤΑΥΤΣΥΓΓΟΝΙΔΗΣ
ΟΘΥΤΗΣ
ΕΤΑΧΠΒ

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη διασώζεται εἰς τὸ Μοναστήριον «*Αἴτια Ἐλεούσαν*» ἐν τῷ δήμῳ Μυρτουντίων πλησίον εἰς τὰ λουτρά, τὰ λεγόμενα «*Αἰντζι*», ὧν μίαν ὥραν ἀπέχει.

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Δόκτωρος Σατουρνίνου οἱ δύο μοναχοὶ οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονευόμενοι, Παΐσιος ὁ θεῖος καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Εὐθύμιος, ἦσαν λόγιοι ἄνδρες, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μαθηταὶ τῆς περιφήμου Σχολῆς τῆς Δημητσάνης, τῆς τοῦ Φιλοσόφου ἐπικαλουμένης, καὶ τὰ φῶτα κατὰ πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον διαχεύσεως κατὰ τὰς ζοφερωτάτας ἐποχὰς τοῦ Μεσαίωνος.

Α. Πετριδης σχολάρχης Κυπερισσίας

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝ ΡΩΜΗ

Ἐκ διαφόρων ἐκθέσεων διαλαμβανουσῶν περὶ τῶν ἐσχάτως γενομένων ἐν Ρώμῃ ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν, ἀναγράφομεν τὰ ἐξῆς:

Ὀρυττομένων τῶν τάρφων φρουρίου νῦν κτιζομένου ἐπὶ τοῦ λεγομένου monte Mario παρὰ τὴν Ρώμην ὄχι μακρὰν τοῦ μέρους, ὁπόθεν διήρχετο ἡ Via triumphalis, ἀνεφάνη καὶ ἄλλος ὑπόγειος νεκρικός θάλαμος εἰς βᾶθος ὑπὸ τὴν γῆν πέντε ἢ ἐξ περιπυ μέτρων. Ὁ θόλος εἶχε καταπέσει· ὅλον δὲ τὸ ὑπόγειον οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος μὲν μέτρων 4, πλάτος δὲ 3,56 καὶ φαίνεται ἤδη ἐν πηλαιοῖς χρόνοις συληθὲν, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν καλῶν, αἵτινες εὑρέθησαν ἀνεστραμμέναι ἢ ἀτάκτως κείμεναι καὶ τῶν σαρκοφάγων, ὧν ἔλειπον τὰ σώματα. Οὐδὲ ἔν ἀξίως εὕρημα ἐγένετο ἐν τῷ ὑπογείῳ. Οἱ τοῖχοι φαίνεται ὅτι εἶχόν ποτε γραφάς· καὶ δὲν σώζεται μὲν νῦν αὐτῶν οὐδὲν ἔχον, ἀλλ' ὑπάρχει προφανῆς τῆς ποτὲ ὑπάρξεως αὐτῶν τεκμήριον. Διότι εὑρέθησαν κατὰ γῆς μικρὰ γύψου πλακίδια ἐζωγραφισμένα, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἀπὸ τῶν τοίχων θὰ ἔχωσιν ἀποσπασθῆ καὶ καταπέσει, πιθανότατα ἐκ τῆς ὑγρασίας.

Ἐπὶ ἐκάστης τοῦ ὑπογείου πλευρᾶς κεῖται ἀνὰ εἰς σαρκοφάγος ἀνευ πώματος καὶ ἐπιγραφῆς, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ τέσσαρες ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ἀλλ' εἰς μὲν μαρμαρίνος, ὁ δεύτερος ἐκ πεπερίου καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἐξ ἄλλου ἕγγωρίου λίθου. Εἰς τὸ βᾶθος τοῦ ὑπογείου, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ, ὑψοῦται

ἐπὶ ἐκτισμένου τετραγώνου θόλος γωνιώδης (ogival), ὕψους μέτρων 1,30, κοῖλος τὰ ἔσω καὶ εἰς δύο ἀνισα πατώματα διηρημένος, ἐν τῷ ἑτέρῳ δὲ τούτων εὑρέθη κρηνίον πλήρες, κείμενον ἐπὶ τῶν πλίνθων.

Ἐν τῷ μέσῳ ὑπῆρχον δύο τετραγῶνοι ὑδρῖαι νεκρικαί, ὧν ἡ μὲν φέρει ἐπιγραφὴν, γραμμάσι τῶν καλῶν χρόνων λέγουσαν: *Μιρικία Μαρκέλλα, Φουδαροῦ θυγάτηρ, βιώσασα ἔτη δώδεκα, μῆνας ἑνδεκα καὶ ἡμέρας ἑπτὰ.* Ἔχει δ' ἡ ὑδρῖα αὕτη καὶ τὰς σήματα· ἀετὸν ἐν μέσῳ δύο ῥόδων ἐπὶ τοῦ μετωπίου, ἐπὶ δὲ τῶν πλευρῶν φαίλην (pateram) καὶ σταμνίον (urceolum). Ἡ δὲ ἄλλη ὑδρῖα, ἐφ' ἧς εἶναι σσημασμένος δάφνης στέφανος, ἔχει ἐπιγραφὴν λέγουσαν *Στατωρία Μαρκέλλα, Μάρκου θυγάτηρ.*

Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ, ἐκτὸς τούτου τοῦ ὑπογείου, εὑρέθησαν νεκρικαὶ ἐπιγραφαί, ἐν αὐταῖς δ' ἀναφέρονται *Νικομήδης* καὶ ἡ *farissima* αὐτοῦ σύζυγος *Τοκλία Πανακία*, ὁ *Σέξτος Κούριος Εὐσέβιος*, ἡ τοῦ αὐτοκράτορος Νερῶος ἀπελευθέρη *Κοκκηία Κωγκορδία Οὐρπία*, ἀναγραφομένη ὡς *Sanctissima* *μοχ*, αἱ δύο αὐτῆς θυγατέρες *Οὐβιανή* καὶ *Ρεράτη* κτλ. Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιχείρησις νὰ ἐρευνηθῇ τὸν παρὰ τὸ Βαυβλίκειον τόπον ὅπου εὑρέθη τὸ γνωστὸν ἀγάλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης παρήχθη εἰς φῶς ἐν τῶν λειπόντων μερῶν τοῦ ἀγάλματος τὸ δεξιόθεν ἐπὶ τοῦ κράνους ζῶον ἀνέχον τὸν ἕνα τῶν δευτερευόντων λόφων ἐν ἀρίστη καταστάσει διατηρούμενον. Τὸ ζῶον δ' εἶναι ἵππος πτερωτὸς τέλειος ὡς ὁ γερμανὸς Λάγγε ὀρθῶς εἶχεν ὑποθέσει περιγράφει· τὸ ἀγάλμα.

— Ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐξακολουθούσης τῆς σκαφῆς ἀνευρέθησαν λείψανα οἰκοδομῆς καὶ τοῖχος ὅμοιος πρὸς τοὺς πρώτους ἐκείνους εὑρεθέντας. Εἰς τούτων φέρει ἐρυθρὸν ζωηρὸν χρωματισμὸν.

— Ἐπανῆλθεν ἐξ Ολυμπίας ἡ ἀποσταλεῖσα ἐπιτροπὴ ὅπως παραβλήῃ τὰ διπλᾶ καὶ ὡς ὅμοια προτεινόμενα ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως. Καθὰ μανθάνομεν ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συναινούστων καὶ τῶν Γερμανῶν ἐπιτρόπων περιώρισεν εἰς ὀκτακόσια τὰ εἰς τὴν Γερμανικὴν κυβερνήσιν δοθησόμενα ἀντικείμενα. Ἡ δ' αἴτησις περὶ ἀποστολῆς τῶν νομισμάτων εἰς Βερολίνον ἀπερρίφθη· θέλουσι δὲ καθαρισθῆ καὶ ἐξετασθῆ ἐνταῦθα, καὶ τὰ διπλᾶ ἐκ τούτων θὰ δοθῶσι τῇ Γερμανικῇ κυβερνήσει.

— Ὁ πανάρχαιος τύμβος ὅστις ἀνηγγέλθη ὑπάρχων ἐν Ὀρωπῷ μετ' ἐπιτόπιον ἐρευνᾶν εὑρέθη ὧν ἀπλῶς πύργος μεσαιωνικὸς ἀνάξιος προσοχῆς.

— Ἀπεστάλη εἰς Ἐπίδαυρον ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββιδίας ὅπως καθάρισῃ τὸ ἀρχαῖον θέατρον τὸ παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰς ὃ θέλει ποιῆσαι ἀνασκαφὰς ἢ Ἀρχαιολογικὴν ἐπιχείρησιν.

— Ὁ κ. Ἐρ. Σηλίμαν καὶ ἡ κυρία ἀνεχώρησαν εἰς Ὀρχομενὸν μετὰ τοῦ γενικοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Εὐστρατιάδου ὅπως ἐξακολουθήσωσι τὰς ἀπὸ τοῦ χειμῶνος διακοπείσας ἀνασκαφάς.

— Ἐν Σερίφῳ ἐντὸς τοῦ παρὰ τὴν πόλιν κειμένου κτήματος τοῦ Δημητρίου Κοτζίκου ἀνευρέθη ἀγαλμα ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, ὡραῖον ὡς λέγουσι, παρίστανον γυναῖκα κρατοῦσαν διὰ τῆς χειρὸς αὐτῆς τὸν ἕνα τῶν μαστῶν καὶ οἶονεὶ θηλάζουσαν.

— Κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἀπὸ Ἀγρινίου εἰς Κραθασκρῶν ὁδοῦ, διερχομένης διὰ τῆς ἀρχαίας Στράτου, ἀνεκαλύφθη εἰς βῆθος μικρὸν ἀρχαῖον κτίριον, πιθανώτατα ναὸς, ὅθεν ἐξήχθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν ἐργατῶν πλάκες τινὲς καὶ δολοῖθοι.

— Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Καραπάνος ἐξελέχθη ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν γραμμῶν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποβιώσαντος Ἰταλοῦ ἀρχαιολόγου Κουϊρίνου Βισκόντη.

— Ἐν Κορσικῇ ἀνεκαλύφθησαν θέρμη ρωμαϊκῆ ἐν ταῖς ὁποίαις εὐρέθησαν καὶ νομίσματα ἀναθηματικὰ χαλκᾶ. Ἐπὶ ἐνὸς τῶν νομισμάτων τούτων παρίσταται ἡ Θεὰ Ὑγεία. Τὰ νομίσματα ταῦτα εἶναι περίεργα καὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν καὶ ὑπὸ χημικὴν ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἀλλοιώσεως αὐτῶν.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.

Ὁ Σύλλογος συνεκρότησε τὴν μηνιαίαν αὐτοῦ συνεδρίαν τὴν 30 λήξαντος μηνός.

Τὸν λήξαντα μῆνα ἀνέγνωσαν διατριβὰς οἱ κκ. Ἀριστείδης Σπαθᾶκης τακτικὸν μέλος περὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλη παιδείας καὶ ὁ κ. Ἰω. Μεσολωρᾶς ὁμοίως τακτικὸν μέλος περὶ τῶν κατὰ καιροὺς σχέσεων τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων.

Ἡ ἐν Λονδίῳ ἐταιρία πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλλ. σπουδῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ τὰ τελευταίως ἐκδοθέντα πρακτικὰ αὐτῆς.

Βαρὺς εἰς θανάτους μελῶν τοῦ Συλλόγου ὑπῆρξεν ὁ Μάρτιος. Δύο ἀντεπιστέλλοντα μέλη ὁ ἐν Λευκάδι σχολάρχης **Ἰω. Σταματέλος** καὶ ὁ ἐν Μασσαλίᾳ καθηγητῆς **Σπυρίδων Γρουπάρης**, ἐν ἐπίτιμον ὁ ἐν Κερκύρᾳ ἀρχιμικηδρίτης **Φώτιος Καντᾶς** καὶ ἐν τακτικόν ὁ **Ἀριστείδης Κ. Δόσιος** κατέλιπον πένθος ἀφθιτον τῷ Συλλόγῳ. Ὁ Ἰω. Σταματέλος ἦν τακτικὸς συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, ὁ δὲ Ἀριστείδης Δόσιος ὅτε διέτριβεν ἐν Ἀθήναις πολλάκις ἐτίμησε τὸ βῆμα τοῦ Παρνασσοῦ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

HOMO SUM.—Συνήθως ἀναφέρεται στίχος τις τοῦ Τερεντίου ἐκ τῆς αὐτοῦ κωμωδίας: «Ἐκυτόν τιμωρούμενος». (Πραξ. Α', σκηνή Α', σ' 25).

Homo sum; nihil humani me alienum puto.

«Ἄνθρωπος εἰμι, οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἐμοὶ λογίζομαι ξένον» δίδεται δὲ αὐτῷ ὑψίστη σημασία πρὸς ἣν ὁ Τερέντιος δὲν ἀπέβλεπεν ὀλοτελῶς. «Ὅς ἐξετάσωμεν τὸ πῶς.

Γέρον τις Χρέμης ἀγροτικὸς γαιοκτήμων μετ' ἀδικησίας τινός, ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθου περαιοργείας, καταγίνεται ὑπὲρ τὸ δέον περὶ πράγματος κατ' οὐδὲν ἐνδιαφέροντος αὐτῷ, περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ γείτονος αὐτοῦ Μενεδήμου. Οὗτος παρητηρεῖ αὐτῷ λέγων: «—Φαίνεται ὅτι αἱ ὑποθέσεις σου σὲ ἀφίνουν μεγάλην εὐκαίριον, ὥστε νὰ καταγίνεσαι περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ἄλλων μεθ' ὧν οὐδένα ἔχεις λόγον ὅπως ἀνακατευθῆς». Ἄλλ' ὁ Μενεδήμος τὸν ἀποκρίνεται μὲ τὸ γνωστὸν αὐτὸ Homo Sum κτλ. ὅπερ δηλοῖ «Ἄνθρωπος δὲ εἰμαι καὶ ἐγὼ καὶ δὲν μένα ἀδιόφορος εἰς τὸ τί πράττουσιν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι: διὰ τοῦτο ἔλαβον τὴν ἐλευθερίαν νὰ σ' ἐρωτήσω πῶς ἔχουσι τὰ πράγματά σου». Τοῦτο τὸ ἀφέλές καὶ ἀπερίττον τοῦ λατινικοῦ διαλόγου, ἡ καλοκάγαθος ἀδικησία ἐνὸς γείτονος παρεστᾶθη ὡς ὑπέροχος ἀποκάλυψις τῆς λατινικῆς περινοίας, ὡς εἶδος τι δικηκρήσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (déclaration des Droits de l'homme) περιλαμβανομένων ἐν τῇ δεκάδι τῶν λέξεων τούτων. Εἰς οὐδὲν τῶν τοιούτων ἀπέβλεπεν ὁ Τερέντιος ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ἐδείξαμεν ἐνθάδε. Οὕτω δὲ ἐννοεῖ τὸν στίχον τοῦτον καὶ ὁ Κικέρων ἀναφέρων αὐτὸν καὶ παρητηρῶν Est enim difficilis cura rerum alienarum (de off. I. 9). «Δυσχερὴς γὰρ ἐστὶ ἡ τῶν ξένων ὑποθέσεων φροντίς.»

Πρῶτος ὁ Σενέκας παρήλλαξεν εὐστόχως τὸ νόημα τοῦ στίχου τούτου πρὸς τὴν κοινῶς ταυὴν φερομένην σημασίαν· ἀλλ' ὁ Σενέκας ἦτον ἔμπλεως τῶν διδασκμάτων τῆς στωικῆς φιλοσοφίας ἐπομένως καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν ἐξ ὧν βρήθουσι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Τοιούτων δὲ φιλανθρωπικῶν διακηρῶσεων γέμουσιν αἱ κωμωδίαι τοῦ Μενάνδρου¹ καὶ τῶν πολλῶν ἄλλων κωμικῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ.

Εἰ δὲ καὶ τις ἀπαραιτήτως θέλει ἐν τι Homo sum ῥωμαϊκῆς καθαυτὴ παραγωγῆς, πρέπει νὰ τὸ ζητῆ ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἰουβενάκῃ (Σατυρῶν IV 288). Ἴδου τί ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ ἀντιπᾶττει ἡ σεμνὴ ματρῶνα καὶ σύζυγος τοῦ Civis romanus Sum πρὸς τοὺς ἐλέγχους αὐτοῦ συλλαβόντος αὐτὴν ἐπ' αὐτοφῶφ μοιχαλίδᾳ.

¹ Ora Etude sur la Comédie Grecque par Guillaume Guizot, Nouv. Edit. 1866 p.264-5.

. . . Olim convenerat (inquit)
ut faceres tu quod velles; nec nos ego possem
indulgere mihi. Clames licet et mare coelo
confundas: Homo sum.

«Άλλοτε σύμφωναι ἐμείναμεν νὰ κάμης ὅ,τι θέλεις, ὁμοίως καὶ ἐγὼ ὅ,τι
μὲ ἀρέσει. Φωνοκόπα λοιπὸν, ἀνακάτονε θάλασσαν καὶ οὐρανὸν, ἄνθρωπος
εἶμαι καὶ ἐγώ.» Suum cuique tribuere, ἐκάστῳ ἀποδοτέον τὸ οἰκεῖον.

Κυριακὸς Λαμπρόλλος

* *
*

Ὁ χειμὼν τοῦ 1880—1881.— Ὁ χειμὼν κατὰ τὰς με-
τεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Δεκέμβριον, Ἰανουά-
ριον καὶ Φεβρουάριον. Ὁ λήξας δὲ χειμὼν ἦν ἐκ τῶν ἠπιωτάτων. Ἰδοὺ
κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡ-
μῶν παρατηρήσεις τίνα παρουσίαι φαινόμενα ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση μὲν αὐτοῦ βρομετρικὴ θλιψὶς ἦν 751,74 χμ. ἀπέναντι 756,
37 τοῦ χειμῶνος τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν τὴν 25 Ἰανου-
αρίου (764,47) ἐλαχίστη δὲ τὴν 9 Φεβρουαρίου (735,51). Ἡ μέση θλιψὶς
τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Δεκέμβριος	754,49
Ἰανουάριος	750,34
Φεβρουάριος	750,41

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοῦς τῆς ἑκατονταβάθ-
μου δικιρέσεως (Κελσίου) ἦν 10,36 ἀπέναντι 7,81 τοῦ παρελθόντος ἔτους,
διαφορὰ λίαν ἐπαισθητὴ ἐν τῷ μέσῳ ὄρφ. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 16
Ἰανουαρίου (21,1) ἐλαχίστη τὴν 23 Φεβρουαρίου (0,8). Ἡ μεγίστη θερ-
μοκρασία πέρυσι ἦν 20,9 ἢ δ' ἐλαχίστη — 2,2. Ἡ μέση θερμοκρασία
τῶν τριῶν μηνῶν καὶ τῶν δύο ἐτῶν ἦν ἐν ἀντιπαραβολῇ ὡς ἐξῆς

	ἐφέτος	πέρυσι
Δεκέμβριος	10,88	8,01.
Ἰανουάριος	11,71	5,51.
Φεβρουάριος	8,50	8,94.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχουμεν 31, δρόσου δὲ 13 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπε-
σόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 224,50 χμ. Πέρυσι τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόν-
τος ὕδατος ἦν 102,87 ὥστε ὁ χειμὼν ἐφέτος ἦν λίαν βροχερός.

Χιόνος καὶ πάγου οὐδεμίαν ἔσχεν ἡμέραν, ἀστραπῶν τρεῖς καὶ βρον-
τῶν μίαν.

Ἄνεμοι ἐπικρατέστεροι ἦσαν ὡς πάντοτε οἱ ΒΑ καὶ οἱ ΝΑ. Ἐπνευσαν
δὲ 24 μὲν ἡμέρας ΝΑ· 10 Ν· 1 ΝΑ· 40 ἡμέρας ΒΑ· 7 ΒΔ· 2 Β. Ἐτι δὲ
4 ἡμέρας Δ καὶ 1 Α.

Αἱ τίλφαι τῶν βιβλίων.— Ὁ καθηγητὴς κ. Westwood ἀνέγνω τε-
λευταίως ἐν τῇ Βρετανικῇ ἐταιρίᾳ περιέργον ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐντό-
μων ἄτινα καταστρέφουσι τὰ βιβλία καὶ ἐν γένει τὰ ἔντυπα.

Οἱ σκώληκες τῆς *Aglossa pinguinalis* καὶ ἐνὸς εἴδους *Depressaria* κατα-
στρέφουσι συνηθέστερον τὰ βιβλία πλέκοντες τοὺς ἰστούς αὐτῶν μεταξὺ
τῶν τόμων καὶ κατατρώγοντες τὸν χάρτην διὰ νὰ σχηματίσωσι τὰ κου-
κούλια αὐτῶν. Ὁ σκώληξ ὁμοίως τοῦ *Cheyletus eruditus* ἀπαντᾷται ἐνίοτε
ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς διατηρουμένοις εἰς ὑγρὸν μέρος καὶ κατατρώγει τὸν
χάρτην. Μικρὸν κολεόπτερον (*Hypothenemus eruditus*) σκάπτει στενάς στοὰς
ἐν τοῖς καλύμμασι τῶν βιβλίων καθὼς καὶ ἡ *Lepisma saccharina* ἥτις συ-
νήθως εὐρίσκεται ἐν τοῖς ἐρμαρίοις τῶν οἰκιακῶν προμηθειῶν. Τὸ μικρὸν
τοῦτο ἔντομον ἔχει περιέργους συνηθείας· κατατρώγει τὸ λευκὸν μέρος τοῦ
χάρτου καὶ καταλείπει τὸ τετυπωμένον· τοῦτο δὲ παρατηρήθη, ὅτι εἰκότως
ξυλογραφικῆς τετυπωμένης κατέφχεν ὅλα τὰ λευκὰ μέρη καὶ κατέλιπε
τὰ διὰ μελάνης τετυπωμένα. Καὶ οἱ λευκομύμηκες δ' ἐν τοῖς θερμοῖς
κλίμασι κατατρώγουσι τὰ βιβλία, ὡς καὶ οἱ βλάπται (*blattes*).

Ἄλλὰ κυρίως τὰ ἔντομα τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα ὠρολόγια τοῦ θα-
νάτου εἶδος τοῦ γένους *Anobium*, ποιοῦσι τὰς μεγαλύτερας καταστροφὰς
διατρυπῶντα οὐ μόνον τὰ καλύμματα τῶν βιβλίων ἀλλὰ καὶ τὰ βιβλία
αὐτά. Ἀναφέρεται παράδειγμα εἰκοσιοκτῶ τόμων εἰς φύλλον τεθειμένων
ὁμοῦ ἐν βιβλιοθήκῃ, οἵτινες τόσον ἐντελῶς διατρυπήθησαν ὑπὸ τοῦ σκώ-
ληκος τούτου ὥστε ἠδυνήθησαν νὰ διαπεράσωσι θάμιγγα ἐν τῇ ὀπῇ καὶ
νὰ ὑπεγείρωσιν ὅλους τοὺς οὕτω διατρυπηθέντας τόμους.

Πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐντόμων τούτων συμβουλεύουσι τὴν διὰ βεν-
ζίνης, χλωροφορμίου, φαινικοῦ ὀξέος, τερεδινθίνης, ἀποβράσματος κολοκύν-
θης, κουκασίας ἢ νωπῶν καρυδίων ἐπίβρεξιν τῶν βιβλίων. Ὅμοίως καὶ ἡ
ἐπίδρασις ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀτμοῦ θείου καιομένου ὠφελεῖ πολὺ καὶ
καταστρέφει τὰς τίλφας.

* *

Ἡλεκτρικὸς χάρτης.— Ὁ χάρτης εἶναι καλὸς ἀγωγὸς τοῦ ἡλε-
κτρισμοῦ καὶ εὐκολότερον παντὸς ἄλλου σώματος ἡλεκτρίζεται διὰ τῆς
τριβῆς. Ἀπλοῦν φύλλον χάρτου γραφῆς ἂν τριβῇ διὰ μαλλίνου τινὸς ὑφά-
σματος ἢ καὶ τῆς χειρὸς ἀπλῶς ἀποκτᾷ ἡλεκτρικὰς ιδιότητας, προσκολλ-
ᾷται ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ παρᾷγει μικροὺς σπινθηροὺς ἀρατοὺς ἐν τῷ
σκότει. Ἄλλ' αἱ ιδιότητες αὗται εἶναι ἀσθενεῖς. Φυσικός τις Γάλλος τε-
λευταίως συμβουλεύει τὰ ἐξῆς ἵνα ἀποκτήσῃ ὁ χάρτης μεγάλην ἡλεκτρι-
κὴν δύναμιν. Ἀναμιγνύομεν εἰς ἕσας δόσεις θεῖον ὀξὺν, τὸ κοινῶς βιτριόλιον,
μετὰ νιτρικοῦ ὀξέος, ἐν τῷ μίγματι δὲ τούτῳ ἐμβαπτίζομεν χάρτην ἐπὶ
τινα λεπτά, κατόπιν δ' ἐξάγομεν αὐτὴν τὸν ἐκπλύνομεν καλῶς μὲ ἀφθο-
νον ὕδωρ καὶ τὸν ξηραίνομεν. Ἄν κατόπιν λάβωμεν τὸν χάρτην τοῦτον

καὶ τὸν ἐπεκτείνωμεν ἐπὶ κηρωτοῦ ὑφάσματος, τρίψωμεν δὲ ζωηρῶς διὰ τῆς χειρὸς ἢ κάλλιον διὰ φλανέλλας, ἐξάγομεν ἐξ αὐτοῦ ζωηροῦ σπινθήρας δι' ὧν δυνάμεθα νὰ πληρώσωμεν λουγδονικὴν λάγηνον, νὰ θέσωμεν πῦρ εἰς τὸ πιστόλιον τοῦ Βόλτα καὶ ἐν γένει νὰ ἐκτελέσωμεν πάντα τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς ἐργαστηρίοις ἐκτελούμενα πειράματα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ὁ ἀναγκαστικὸς πρὸς τοῦτο χάρτης πρέπει νὰ ἦναι ἐλαφρὸς, κάλλιστος δὲ εἶναι ὁ Σουηδικὸς χάρτης ὃν μεταχειρίζονται εἰς τὰ διυλιστήρια.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία.—Ἡ ἀνάπτυξις τῶν διαφόρων γλωσσῶν αἰτινες ὁμιλοῦνται ἐν Εὐρώπῃ εἶναι ἡ ἐξῆς. Ἡ ἀγγλικὴ ἦτις ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος ὠμιλεῖτο ὑπὸ 22,000,000 ψυχῶν ὁμιλεῖται σήμερον ὑπὸ 90 ἑκατομμυρίων· ἡ ῥωσικὴ ὑπὸ 63 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 30· ἡ γερμανικὴ ὑπὸ 66 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 38· ἡ γαλλικὴ ὑπὸ 46 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 34· ἡ ἰσπανικὴ ὑπὸ 44 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 32· ἡ Ἰταλικὴ ὑπὸ 30 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 18· ἡ πορτογαλικὴ ὑπὸ 13 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 8. Ἔχομεν λοιπὸν αὐξήσιν διὰ μὲν τὴν ἀγγλικὴν 310 τοῖς $\frac{0}{10}$, διὰ τὴν ῥωσικὴν 110 τοῖς $\frac{0}{10}$ διὰ δὲ τὴν γερμανικὴν 70 τοῖς $\frac{0}{10}$, διὰ τὴν ἰσπανικὴν 36 τοῖς $\frac{0}{10}$, καὶ διὰ τὴν γαλλικὴν ὁμοίως 36 τοῖς $\frac{0}{10}$.

— Αἱ δημοκράτει τῶν διαφόρων διμερισμάτων τῶν Παρισίων συνέστησαν δημοτικὰς βιβλιοθήκας πρὸ τριῶν ἐτῶν ὧν ἡ χρῆσις ἐπκυζάνει κατ' ἐκάστην. Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 17 βιβλιοθήκαι τοιαῦται ἐλειτούργησαν, ὑπὲρ τοὺς ἑκατονταχιλιούσιους δ' ἀναγνώστας ἐφοίτησαν ἐν αὐταῖς. Αἱ δεκαεπτὰ αὐταὶ βιβλιοθήκαι περιέχουσι σήμερον 60,000 τόμων ἀπέναντι 38,276 οὓς εἶχον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1879. Δέχονται δὲ τοὺς ἀναγνώστας ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ δανείζουσι βιβλία δωρεὰν κατὰ κληρονομίαν χρηματικῆς ἐγγυήσεως ὑπὸ τοῦ λαμβάνοντος βιβλία κατ' οἶκον. Δύο μάλιστα τῶν βιβλιοθηκῶν τούτων ἡ τοῦ Β' καὶ τοῦ Γ'. διμερισματος δανείζουσι κατ' οἶκον καὶ τεμάχια μουσικῆς φωνητικῆς τε καὶ ὁργανικῆς.

— Ὁ γνωστὸς Γάλλος συγγραφεὺς Ἐδμόνδος Ἀβου ἐπώλησε τὸ εἰς αὐτὸν ἀνήκον μερίδιον τῆς ἐφημερίδος *Ὁ 16' αἰὼν* ἀντὶ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου φράγκων. Διατηρεῖ δὲ πάντοτε τὸν τίτλον ἀρχισυντάκτου τοῦ φύλλου τούτου.

— Ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίοις ὁ Ἀδόλφος Joanne ὁ γνωστὸς ἐκδότης καὶ συγγραφεὺς τῶν περιφήμων ὁδηγῶν τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, αἰτινες σήμερον ὑπερβαίνουσι τοὺς 120.

— Ὡσαύτως ἐν Παρισίοις ἀπεβίωσεν ὁ γάλλος γεωγράφος Εὐγένειος Κορταμβέρ εἰς ἡλικίαν 74 ἐτῶν, ὅστις ἐξέδοτο πολλὰ γεωγραφικὰ συγγράμματα.

* * *

Ἐπιστήμασι καὶ τέχναι.—Τὴν 9 προσεχοῦς Ἰουνίου θὰ ἐορτασθῇ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἑκατονταετηρίς τοῦ Γεωργίου Στέφενσον τοῦ πρώτου κατασκευαστοῦ ἀτμάμαξων. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀγγλικὴ τις ἐφημερίς δημοσιεύει τὰς ἐξῆς λεπτομερείας. Ἡ πρώτη ἀτμάμαξ τοῦ Στέφενσον διέτρεχε μίλις 50 χιλιόμετρα τὴν ὥραν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ σύρῃ βάρος ἀνώτερον τῶν 13,000 χιλιογράμμων. Σήμερον μίλι ἀτμάμαξ ταχεῖα δύναται νὰ διατρέξῃ καὶ μέχρις 100 χιλιομέτρων τὴν ὥραν καὶ νὰ σύρῃ βάρος μέχρι καὶ 600,000 χιλιογράμμων. Ἐν Γαλλίᾳ σήμερον αἱ ταχύτεραι ἀμαξοστοιχίαι αἰτινες εἶναι αἱ μεταξὺ Παρισίων καὶ Ἀβρῆς, Παρισίων καὶ Λυὼν καὶ Παρισίων καὶ Βορδιγάλλων διατρέχουσι 65-70 χιλιόμετρα τὴν ὥραν ἐν Ἀγγλίᾳ δ' αἱ ταχύτεραι ἀμαξοστοιχίαι, ὧν κυριώτεραι αἱ μεταξὺ Δούβρου καὶ Λονδίνου καὶ μεταξὺ Λίβερπούλ καὶ Μάντσεστερ διατρέχουσι 76—80 χιλιόμετρα. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ μεταξὺ Σπανδάου καὶ Στένδαλ ἀμαξοστοιχία, ἣτις εἶναι ἡ ταχύτερα διατρέχει 75 χιλιόμετρα. Ἐν Ἀμερικῇ τέλος ἡ μεταξὺ Φιλαδελφείας καὶ Νέας Ὑόρκης τελευταίως διοργανισθεῖσα γραμμὴ διατρέχεται ὑπὸ τῆς ἀμαξοστοιχίας ἀνευ οὐδενὸς σταθμοῦ κατὰ λόγον 79 χιλιομέτρων τὴν ὥραν.

* *

Καλαὶ τέχναι.—Ἡ ἐν Βράγχοις *Parayla* τοῦ Ἰταλοῦ δικαστήμου ζωγράφου Λεονάρδου δὲ Βίντζη ἀνήκουσα εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ λόρδου Σουφφόλκ, ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἀντὶ 225,000 φράγκ.

— Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων τῇ λεγομένῃ τοῦ Μιχαήλου ἀνευρέθησαν δύο χειρόγραφα κατ' ἃ δὲ διάστημα Ἰταλὸς ζωγράφος καὶ ἀρχιτέκτων Λεονάρδος δὲ Βίντζη ἀπὸ τοῦ 1472 μέχρι τοῦ 1483 ἐποχὴν ἀγνωστον τοῦ βίου αὐτοῦ, διέμενον ἐν Αἰγύπτῳ ὡς ἀρχιτέκτων εἰς τὴν υπηρεσίαν τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ τὰ χειρόγραφα ταῦτα φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδος δὲ Βίντζη ἠσπάσθη τὸν Ἰσλαμισμὸν. Ἐπὶ τῶν χειρογράφων τούτων μεγάλη νῦν συζήτησις ἠγέρθη μεταξὺ τῶν καλλιτεχνῶν καὶ φιλολόγων.

— Ὁ διάσημος Βέλγος ζωγράφος Εὐγένειος Verboeckhoven ἀπεβίωσε κατ' αὐτὰς ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα δύο ἐτῶν. Ἦν κυρίως γνωστὸς ὡς ζωγράφων ζωῶν, δημοτικώτατος δὲ κατέστη ὁ πίναξ αὐτοῦ ὁ παριστὰς πρόβατα καταληφθέντα ὑπὸ χιόνος. Κατ' ἀρχὰς ἐζωγράφει λέοντας καὶ τίγρεις, τοσοῦτος δ' ἦν ὁ πόθος του ὅπως σπουδάσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ ζωῶν ταῦτα, ὥστε εἰσῆλθε ποτὲ ἐν αὐτῷ τῷ κλωβῷ αὐτῶν ἐν τῷ θηριοτροφείῳ καὶ ἐζωγράφησεν ἐν μεγίστῃ ἡσυχίᾳ ὑπερήφανον λέοντα ὅστις τὸν ἐθεώρει ἀτάραχος. Τὸν λέοντα τοῦτον ἔσχεν ὡς ὑπόδειγμα ὁ τεχνίτης ἐν τῇ ζωγραφίᾳ τοῦ πίνακος τοῦ παριστάντος τὸν Βέλγον λέοντα θραύοντα τὰς ἀλύσεις του ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830.

— Τὸ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργείων τῆς Γαλλίας ἀπηύθυνεν ἐγ-

κύκλιον πρὸς ἅπαντα τὰ συντάγματα ἵνα ἀναφέρωσιν ἕκαστον ἐπὶ τίσι στρατιωτικοῖς κατορθώμασιν ἰδίᾳ διέπρεψεν ἀπὸ τοῦ 1790, καθότι θὰ παργγελθῶσι πίνακες ἀναφερόμενοι εἰς τὸ κατόρθωμα τοῦτο, οἵτινες θὰ ἀναρτηθῶσιν εἰς τὰς αἰθούσας ἐν αἷς συνέρχονται οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν συνταγμάτων τούτων.

— Ἐν Παρισίοις πρόκειται νὰ ἰδρυθῇ μουσεῖον ἐθνικὸν τῶν καλῶν ἐν γένει τεχνῶν. Τὸ ἐπὶ τούτου νομοσχέδιον ὑπεβλήθη ἤδη εἰς τὰς βουλὰς.

— Ἐν προσφάτῳ πωλήσει εἰκόνας ἐν Παρισίοις δύο εἰκόνας ὁ Σταθμὸς τοῦ ζωγράφου Μείσσοιῆ καὶ ὁ Ἄγγελος τοῦ Μιλῆ ἐπωλήθησαν ἐκεῖνος μὲν ἀντὶ 125,000 φρ. οὗτος δ' ἀντὶ 160,000.

* *

Διάφορα. — Τὸ ἐν Ἔσσην μέγα κατὰστημα χυτηρίου κανονίων τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν κ. Ἀλφρέδον Κρουππ ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἀπὸ τοῦ 1826 διηυθύνετο ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Κρουππ ὅστις ἀνέλαθεν αὐτὸ ἀγοράσας ἀπὸ τοῦ 1848. Τῷ 1810 εἶχεν ὀλιγωτέρους τῶν ἑκατὸν ἐργατῶν, σήμερον δὲ 8,680, ἀν δ' εἰς τούτους προσθέσωμεν τοὺς ἐργάτας τῶν μεταλλωρυχείων καὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑψηλαῖς καμίνοις, οἵτινες ἐργάζονται μὲν διὰ τὸ χυτήριο ἀλλὰ μακρὰν τῆς περιμέτρου του, ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ἀνέρχεται εἰς 15,780. Ἔχει δὲ τὸ κατὰστημα 1542 χυτήρια, 294 ἀτμοκινήτους λέβητας, 82 ἀτμοκινήτους σφύρας ὧν μία 50000 χιλιογράμμων, 310 ἀτμομηχανὰς συγκεντρούσας δύναμιν 12,000 ἵππων καὶ 1622 διαφόρους μηχανὰς καὶ ἐργαλεῖα. Ἡ καθημερινὴ κατανάλωσις ἀνέρχεται τῶν μὲν γαιανθράκων εἰς 3,000,000 χιλιόγραμμικα, τοῦ ὕδατος εἰς 13,000 κυβικὰ μέτρα, τοῦ φωταερίου εἰς 17,000 κυβικὰ μέτρα. Κέκτηται προσέτι τὸ κατὰστημα σιδηροδρόμους 41 χιλιόμετρων μήκους, οὓς διατρέχουσι 41 ἀτμάμαξαι καὶ 537 ζμαξαι. Ἀπὸ τῆς κατασκευῆς του δὲ τὸ χυτήριο κατεσκεύασε 18,000 κανόνια.

— Ἡ μεγαλειτέρη γέφυρα τοῦ κόσμου εἶναι ἡ τελευταίως ἀποπερατωθεῖσα ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βόλγα μήκους 1270 μέτρων. Ἡ κατασκευὴ αὐτῆς ἀρξάμενη ἀπὸ τοῦ 1877 διήρκεσε τρία δλόκληρα ἔτη καὶ ἐστοίχισε 18 ἑκτομμύρια φράγκων. Ἡ γέφυρα ὑποβαστάζεται ὑπὸ 13 ὑπερμεγέθων τόξων τὸ δὲ δι' αὐτὴν καταναλωθὲν ποσὸν σιδήρου ἀνέρχεται εἰς 6,552 τόνους.

— Ἐν Φινλανδίᾳ οἱ λύκοι εἶναι ἀπειροπληθεῖς ὅπου λογίζεται ὅτι τῷ 1879 μόνον ἐποίησαντο κατὰστροφὰς ὑπερβαίνουσας τὰ 15 ἑκτομμύρια βουβλίων κατέφαγον 529 ἵππους, 1984 ταύρους, βόας καὶ δαμάλεις, 10100 πρόβατα, 445 χοίρους, 291 αἰγας, 1,4570 ἐλάφους καὶ δυστυχῶς καὶ ἱκανὰ παιδιά.